

”Jopas taas melkoisen sopan keitin.”

Verbi-idiomit Aku Ankassa
ja kuinka nuoret niitä ymmärtävät

Paula Härkönen
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2012

Tampereen yliopisto
Suomen kieli
Kieli-, käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

HÄRKÖNEN, PAULA: ”Jopas taas melkoisen sopan keitin.” – Verbi-idiomit Aku Ankassa ja kuinka nuoret niitä ymmärtävät

Pro gradu -tutkielma, 87 sivua + liitteet (2)
Kevät 2012

Tämä pro gradu -tutkielma esittelee Aku Ankka -lehden vuonna 2007 ilmestyneiden numeroiden verbi-idiomit ja kyselytutkimuksen tuloksia siitä, kuinka tietyissä lehden lukijakuntaan kuuluvissa ikäryhmissä näitä idiomeja ymmärretään. Aku Ankka -lehteä olen käyttänyt aineistona sen monipuolisen ja värikkään kielen lisäksi siksi, että sen pääasiallinen lukijakunta koostuu nuorista, joiden abstrakti ajattelu on vasta kehittymässä. Tämän vuoksi on mielenkiintoista kartoittaa, kuinka hyvin lehden lukijat ymmärtävät lukemaansa. Tämä työ keskittyy verbi-idiomien merkitysten hahmottamiseen viides- ja kahdeksaluokkalaisten keskuudessa.

Tutkimus nojaa teoreettisesti kirjallisuuteen lasten kielellisestä kehityksestä (mm. Piaget, Boyd & Bee) sekä idiomeista (mm. Nenonen, Muikku-Werner). Aku Ankassa esiintyvät verbi-idiomit olen jakanut läpinäkyvyytensä perusteella neljään ryhmään. Lehden verbi-idiomien deskriptiivisen analyysin lisäksi tutkin nuorten kyselyvastauksia sekä laadullisen että määrällisen tutkimuksen lähtökohdista. Oppilaiden mielikuvia erilaisten idiomien merkityksistä selvitin monivalintakysymysten sekä avoimien kysymysten avulla.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että etenkin viidesluokkalaisilla on paljon hankaluuksia ymmärtää ja tulkita Aku Ankka -lehdessä tavattavia verbi-idiomeja. Myös kahdeksaluokkalaisille monien idiomien merkitys on vaikea hahmottaa, mutta nuorempaan ryhmään verrattuna kielellinen kehitys ja abstrakti hahmotuskyky ovat selvästi pidemmällä. Kyselyn tuloksista käy myös ilmi, että joidenkin vakiintuneiden sanontojen merkitykset voivat olla muuttumassa. Jos laajeneva joukko nuoria ymmärtää jotakin ilmausta tietyllä, alkuperäisestä merkityksestä poikkeavalla tavalla ja tätä ilmausta käytetään aktiivisesti puheessa uudella sisällöllä, on merkityksen muuttuminen todennäköisesti käynnissä.

Avainsanat: idiomi, verbi-idiomi, kielen kehitys, Aku Ankka, kyselytutkimus

1. Johdanto	1
1.1 Taustat	1
1.2 Tutkimustehtävä ja -kysymykset	2
1.3 Aineisto	2
1.4 Rakenne	3
2. Lasten kielenoppiminen	4
2.1 Kielellisen kehityksen vaiheet	4
2.2 Lukemaan oppiminen	6
2.3 Nuorten lukuharrastus ja -motivaatio	7
2.4 Äidinkielen opetuksen tavoitteista	9
3. Idiomit	11
3.1 Idiomin määrittelyä	11
3.2 Verbilausekeidiomit	14
4. Verbilausekeidiomit Aku Ankka -lehden vuosikerrassa 2007	16
4.1 Idiomien läpinäkyvyys	16
4.1.1 <i>Läpinäkyvät idiomit – ryhmä 1</i>	
4.1.2 <i>Kuvalliset ja motivoituneet idiomit – ryhmä 2</i>	
4.1.3 <i>Opaakit idiomit – ryhmä 3</i>	
4.2 Idiomien affektisuus	21
4.3 Idiomien monipuolisuus	23
4.4 Kyselylomakkeen idiomit	25
5. Kyselytutkimus viides- ja kahdeksaluokkalaisille	27
5.1 Pilotti	27
5.2 Kyselyn rakenne	27
5.3 Kyselyn toteutus	29
5.4 Kyselylomakkeen idiomien merkitykset	29
5.5 Tehtävä 1	34
5.5.1 <i>Kahdeksaluokkalaiset: tulokset</i>	
5.5.2 <i>Kahdeksaluokkalaiset: keskiarvoja sekä lukemisesta pitäminen</i>	
5.5.3 <i>Viidesluokkalaiset: tulokset</i>	
5.5.4 <i>Viidesluokkalaiset: keskiarvoja sekä lukemisesta pitäminen</i>	
5.5.5 <i>Ikäryhmien tulosten vertailua</i>	
5.6 Tehtävä 2	50
5.6.1 <i>Nuolla näppejään</i>	
5.6.2 <i>Iskeä kirveensä kiveen</i>	
5.6.3 <i>Olla jonkun heiniä</i>	
5.6.4 <i>Tehdä tepposet</i>	
5.6.5 <i>Painaa puuta</i>	
5.6.6 <i>Panna pillit pussiin</i>	
5.6.7 <i>Olla hyvää pataa</i>	
5.6.8 <i>Osoittaa kaapin paikka</i>	
5.6.9 <i>Ylittää itsensä</i>	
5.6.10 <i>Mennä päin prinkkalaa</i>	
5.6.11 <i>Lukea tiilenpäitä</i>	
5.6.12 <i>Tulla tiensä päähän</i>	
5.6.13 <i>Syöttää pajunköyttä</i>	
5.7 Lukemisesta pitäminen	75
5.7.1 <i>Kahdeksaluokkalaiset: keskiarvot ja lukemisesta pitäminen</i>	
5.7.2 <i>Viidesluokkalaiset: keskiarvot ja lukemisesta pitäminen</i>	
6. Lopuksi	83
Lähteet ja liitteet	85

1 Johdanto

1.1 Taustat

Sarjakuvaruutuihin mahdutettujen puhekuplien sisältö on perinteisesti mahdollisimman yksinkertaistettu, jotta sanoma saataisiin nopeasti perille lukijaa liiaksi vaivaamatta. Tällainen sarjakuvakieli voi tuntua yksinkertaiselta ja tehdä sarjakuvasta puisevan. Kieltä voidaan myös käyttää niin, että sen synnyttämät mielikuvat tuovat sarjakuvaan uusia ulottuvuuksia ja jopa eräänlaista kauneutta. Kun teksti on sujuvaa ja värikästä, niin sanotusti rikasta ilmaisuvoimassaan, sitä voi parhaimmillaan sanoa kauniiksi. Kieltä kaunistaa tällaisessa tapauksessa muun muassa vaihteleva sanasto. Toistuvia sanoja korvataan kuvaavin tai arvottavin synonyymein ja tekstissä käytetään runsaasti vertauksia sekä idiomeja. Suomenkielinen sarjakuvalehti *Aku Ankka* on saanut kiitosta monipuolisesta ja värikkästä kielestään (esim. <http://www.helsinki.fi/hum/skl/helmi2001.htm> 19.3.2012). Lokakuussa 2010 *Markkinointi & Mainonta* -lehden julkaisemien gallup tulosten mukaan *Aku Ankka* on Suomen arvostetuin mediabrändi. Lehti on myös maamme ylivoimaisesti suosituin sarjakuvalehti sekä Suomen suurlevikkisin aikakauslehti (<http://www.aikakauslehdet.fi/default.asp?docId=12341&id=72&vuosi=2011#kuvaus> 19.3.1012). Näin merkittävä media on ansainnut huomionsa ja erityisesti kieleen kohdistunut kiitos herättää luonnollisesti kielitieteellistäkin mielenkiintoa.

Aku Ankan kieltä on jonkin verran tutkittu aikaisemmin, lehteen liittyviä pro gradu -töitä on tehty ainakin Tampereen, Helsingin, Joensuun ja Jyväskylän yliopistoissa. Pia Toivonen on kirjoittanut väitöskirjan nimellä *En serietidning på fyra språk* (2001, Vaasan yliopisto), jossa hän selvittää, miten englanninkielinen *Donald Duck weekly* -lehti on käänntynyt suomeksi, ruotsiksi ja saksaksi. Idiomeja ja niiden käyttöä on tutkittu runsaasti, Suomessa muun muassa Marja Nenonen väitöskirjassaan *Idiomit ja leksikko - Lausekeidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä* (2002, Joensuun yliopisto).

1.2 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tämän tutkielman yksi tarkoitus on tuottaa deskriptiivinen analyysi Aku Ankka-lehden idiomeista. Tutkimukseni on kvalitatiivinen, joskin kyselytutkimuksen tulokset tuovat laadullisen tutkimuksen rinnalle jonkin verran määrällistä analyysia.

Vaikka monet idiomit ovatkin hyvin arkipäiväistyneitä, niitä voidaan käyttää teksteissä nimenomaan rikastamaan kieltä ja tuomaan siihen vaihtelua. Siksi onkin kiinnostavaa kohdistaa katse ilmaisuvoimaisena pidetyn sarjakuvalehden idiomien käyttöön. Ennako-oletus on, että Aku Ankka -lehden kieli on myös idiomien suhteen lennokasta. Lisäksi on mahdollista, että joitakin vakiintuneita ilmaisuja on muokattu kontekstiin sopivaksi ja näin tuotettu uudenlaisia idiomaattisia ilmauksia.

Samalla voidaan jatkaa tutkimusta Aku Ankan kielen ymmärrettävyydestä sen nuorten lukijoiden keskuudessa. Viime vuosina on ilmennyt halua selvittää, onko lehden eloisa kieli liian vaikeaa ymmärrettäväksi pääasiallisen lukijakunnan ikään nähden (Pesonen 2007). Tutkinkin myös idiomien ymmärrettävyyttä kahdessa ikäryhmässä, jotka edustavat lehden suurinta lukijakuntaa. Aku Ankkaa lukee Suomessa 1 025 000 lasta ja aikuista (levikki 302 943). Lukijoista 267 000 on iältään 3-11 -vuotiaita, 12-19 -vuotiaita lukijoita on 274 000. Seuraavassa ikäryhmässä, 20-29 -vuotiaissa, lukijamäärä putoaa 185 tuhanteen. 30-39 -vuotiaiden sekä 40-49 -vuotiaiden lukijamäärä on runsaat 190 tuhatta. (Lukijaprofiili: <http://www.sanomamagazines.fi/mediaopas/kohderyhmat-ja-lehdet/lehdet/aku-ankka.html> 19.3.2012) Testaan idiomien tuntemusta ja niistä syntyviä mielikuvia kyselylomakkeen avulla peruskoulun viides- ja kahdeksasloukkalaisten keskuudessa. Näin ollen vertailuryhmät sijoittuvat kahden suurimman lukijakunnan rajan tuntumaan.

1.3 Aineisto

Tutkimusaineistona on suomalaisen, viikoittaisen Aku Ankka -lehden 52 numeroa vuodelta 2007, toisin sanoen koko vuosikerta 2007. Pyrin keräämään aineistosta idiomit mahdollisimman tyhjentävästi, mutta koska rajanveto idiomien ja muiden kielikuvallisuuden osa-alueiden välillä ei ole aivan yksiselitteistä, täydellisen perusteellinen poiminta on haasteellista. Esittelen lehden idiomit deskriptiivisen

lähestymistavan mukaan niitä sen syvemmin analysoimatta.

Aineistoa ovat myös peruskoulun oppilailta teetetyt kyselytutkimuksen tulokset. Kyselyn tarkoitus on kartoittaa lasten ja nuorten ymmärrystä idiomien suhteen, eikä sitä oppilaille annettu ohjeistuksessa liitetty Aku Ankka -lehteen. Kysely on teetetty neljälle viidennelle luokalle (80 vastaajaa) ja neljälle kahdeksannelle luokalle (71 vastaajaa). Osa ryhmistä oli savonlinnalaisen ja osa tamperelaisen peruskoulun luokkia. Ennen kyselyn varsinaista toteuttamista teetin tehtävät yhdellä tamperelaisella 7.-luokalla lomakkeen ja ohjeistuksen testaamista ja viimeistelyä varten. Lehdestä saatu aineisto sekä kysely ja sen tulokset esitellään yksityiskohtaisemmin luvuissa 4 ja 5.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tässä työssä käyn ensin läpi joitakin sellaisia kielen kehitykseen sekä lasten ja nuorten lukutaitoon ja lukuharrastukseen liittyviä seikkoja, jotka ovat merkityksellisiä kyselyn tuloksia tarkasteltaessa. Seuraavaksi selvitän mitä tarkoitetaan idiomilla ja mikä on tutkimuksessani tarkastelun kohteena oleva verbilausekeidiomi. Tämän jälkeen esittelen deskriptiivisestä näkökulmasta Aku Ankka -lehden vuosikerrassa 2007 esiintyviä verbi-idiomeja ja tutkailen niiden monipuolisuutta. Nuorille teetetyt kyselyn taustojen ja rakenteen esittelyn jälkeen analysoin ensimmäisen ja toisen tehtävän tulokset, ja sitten tarkastelen hieman idiomien hallinnan yhteyttä lukumieltymyksiin.

2 Lasten kielenoppimisesta

2.1 Kielellisen kehityksen vaiheet

Lapsen kielellinen kehitys voidaan jakaa neljään jaksoon: esikielellinen eli sensomotorinen kausi, esioperationaalinen kausi, konkreettisten operaatioiden kausi ja muodollisten operaatioiden kausi. Esikielellinen vaihe kestää noin puolentoista vuoden ikään saakka, esioperationaalinen vaihe kuuden vuoden ikään ja konkreettisen kielen kausi suurin piirtein 12 ikävuoteen saakka. (Boyd & Bee 2006: 35.) Viidesluokkalaiset ovat iältään 11- ja 12-vuotiaita, joten ovat oletettavasti alkaneet siirtyä kielellisessä kehityksessään abstraktiseen vaiheeseen. Tutkimukseen liittyvän kyselyn avulla pyrin selvittämään, ovatko sen ikäiset lapset kielellisesti tarpeeksi kypsiä ymmärtämään Aku Ankassakin esiintyviä idiomeja.

Sensomotorisella tasolla lapsi ei vielä pysty yhdistämään symbolia muuten kuin konkreettisesti läsnä olevaan ihmiseen tai esineeseen. Lapsi toimii vain aisti-liiketyhteyksien, eli sensomotorisen koordinaation avulla, ilman symboliajattelua. Sensomotorisen kauden lopulla lapsi alkaa myös sisäisesti yhdistellä asioita ja oivaltamaan niitä. (Piaget & Inhelder 1966: 13-14, 20.) Noin puolentoista – kahden vuoden iässä kehittyä semioottinen funktio (symbolifunktio) eli alkaa hahmottaa ymmärrys siitä, että jokin asia voi symbolisesti edustaa jotakin toista asiaa. Pikkuhiljaa kielellinen kehitys mahdollistaa lisätä näille mielessä esitetyille ”merkitsimille” sanallisen asun. (Piaget & Inhelder 1966: 56-58.) Sanan äänneasun ja merkityksen välinen yhteys on sopimusluontoinen ja mielivaltainen samoin kuin tarkoitteen ja merkin välinen suhde. Idiomi on sanaa kompleksisempi kielellinen rakenne, jonka yhteys kielenulkoiseen tarkoitteeseen on myös erikseen opittava. Toisaalta, kuten on äänteellisesti motivoituneiden onomatopoeettisten sanojen kohdalla, myös idiomista voi löytää yhteyden muodon ja merkityksen välillä (ks. luku 4.1).

Lapsen sanavarasto kehittyä nopeasti kahden ja neljän ikävuoden välillä, ja sen jälkeen kehitys hidastuu huomattavasti. Aktiivinen sanavarasto käsittää puheessa käytetyt sanat ja passiivinen sanavarasto kaikki ne sanat, jotka ymmärretään toisten puheesta, vaikkei niitä itse aktiivisesti käyttäisikään. Sanavaraston laajuutta on käytetty paljon kielellistä lahjakkuutta mitattaessa. (Sarmavuori 1982: 57.) Kieli on yhteinen,

jokseenkin staattinen systeemi, joka on muotoutunut nykyiselleen lukuisien sukupolvien luomuksena. Oppiessaan äidinkieltään lapsi pääsee osaksi tätä järjestelmää, ja pikkuhiljaa sisäistäessään merkitykset lapsi oppii hallitsemaan äidinkielistä kulttuuriaan. Sanojen oppimisen myötä hän omaksuu rajattoman määrän käsitteitä ja näkemyksiä, ajatuksia, tunteita, taiteellisia mielikuvia, kielen logiikkaa ja filosofiaa. (Pynnönen 1996: 26)

Noin 5-6 -vuotiaana käytännössä kaikki lapset ovat omaksuneet äidinkieltensä kieliopin perusteet sekä ääntämyksen. Aikuisen kielenkäytön sujuvuuteen tämän ikäisellä on kuitenkin vielä pitkä matka. 6-12 ikävuoden välillä lapset saavuttavat tärkeitä merkkipaaluja kypsän ja syvällisen ajattelun suhteen, mikä näkyy suoraan myös kielellisessä kehityksessä. Näiden vuosien aikana kehittyvät muun muassa menneiden muotojen ymmärrys ja käyttö omassa puheessa. Lisäksi kehittyvät taito pitää kiinni keskustelun aiheesta, valmius muodostaa yksiselitteisiä lauseita sekä kohteliaan ja vakuuttavan puhettavan taju. Vaikka lapsen sanavaraston karttuminen hidastuu neljännen ikävuoden paikkeilla, se kasvaa 6-12 vuoden iässä edelleen tuhansilla sanoilla vuodessa. Kolmannen ja viidennen vuosiluokan välillä sanavarastoa laajentavat erityisesti erilaiset käyttöön tulevat johdostyyppit. Kahdeksan tai yhdeksän vuoden ikäisen lapsen ymmärrys kielen struktuurista syvenee ja hän alkaa käsittää erilaisia suhteita sanojen ja kategorioiden (esim. sanaluokat) välillä. Lapsi alkaa johtamalla muodostaa sanoja eri kategorioihin, mikä kasvattaa sanavarastoa nopeasti (esim. onni > onnellinen > onnellisesti). (Boyd & Bee 2006: 235-236.)

Sarmavuori väittää, että jo 4-5 vuoden iässä lapsen puhe on syntaktisesti jossain määrin aikuisen kielen tasoista, ja konkreettisen kielen kaudella alkaa lapsen kielen ja sanaston semanttinen jäsentyminen (1982: 90). Neljä- tai viisivuotiaat eivät kuitenkaan vielä hallitse esimerkiksi ilmausten synonyymisyyttä ja monimerkityksisyyttä, vasta 8-10 -vuoden iässä lapset alkavat hahmottaa näitäkin kielen ulottuvuuksia. Kielellisen päättelyn ollessa vielä konkreettista lapsi ei välttämättä huomaa ilmaisun ironisia, humoristisia tai abstrakteja sisältöjä. (Lyytinen, Korhonen, Lyytinen 2006: 203.)

Formaalien operaatioiden kaudella eli noin 12-16 -vuotiaana ajattelu kehittyy aivan uudelle tasolle, ja nuori oppii tulkitsemaan loogisesti abstrakteja käsitteitä. Ikäkaudella kehittyvistä kognitiivisista ominaisuuksista yksi tärkeimmistä on systemaattinen ongelmanratkaisukyky eli kyky etsiä suunnitelmallisesti ratkaisua ongelmaan. Lisäksi kehittyvät niin sanottu hypoteettis-deduktiivinen ajattelu eli kyky tehdä loogisia päätelmiä hypoteettisista oletuksista. Induktiivisen päättelyn rinnalle

syntyy siis deduktiivisen päättelyn taito, toisin sanoen nuori oppii tekemään päätelmiä myös mahdollisuuksien ja todennäköisyyksien tasolla. (Boyd & Bee 2006: 304-305.) Nähtävästi ajattelun abstraktisuusasteen lisääntymisen myötä varhaisnuoren luku- ja kirjoitustaito karttuvat, tosin kun ajattelun abstraktisuudessa saavutetaan tietty ”lopullinen” taso, lukemisen taidon kehityksen voidaan ajatella jatkuvan koko eliniän (Vähäpassi 1982: 218-219).

Idiomien merkityksien oppiminen ja ymmärtäminen voi sijoittua osittain jo konkreettisen kielen kaudelle, koska idiomien merkitys ei useinkaan ole johdettavissa sen osien merkityksistä ja näin ollen sen merkitys ei monesti ole pääteltävissä, vaan se täytyy opetella erikseen. Kuitenkin jotkut idiomit ovat metaforien tavoin joillain lailla yhteydessä merkitykseensä, ja tällainen kuvallinen kielenkäyttö kehittyy varsinaisesti vasta abstraktisen kielen kaudella. Tutkimusryhmästä etenkin nuoremmalla osalla voi siis olla hyvinkin paljon vaikeuksia tulkita verbi-idiomeja oikein. Todennäköisesti kyselyssä on mukana joitakin tutumpia, puheen kautta opittuja ilmauksia, mutta myös paljon sellaisia, joiden käyttöön nuoret eivät ole tottuneet tai joita he eivät tunnista kuulleensaakaan.

2.2 Lukemaan oppiminen

Suullinen kielenkäyttö ja kommunikointi onnistuvat jo suhteellisen nuorelta lapselta, mutta vasta kognitiivisen kehityksen myötä syntyy lukutaidon edellytys, kielellinen tietoisuus. Kun lapsi pystyy ottamaan ulkopuolisen ja pohdiskelevan asenteen kieltä kohtaan ja kiinnittämään huomionsa puhutun merkityksen lisäksi sen muotoon ja funktioon, ovat lukemaan oppimisen edellytykset hallussa. Kielellisen tietoisuuden ja metalingvistisen näkökulman kehittyminen on havaittu vaikuttavan suuresti siihen, onko lukeminen ja lukemaan oppiminen vaivatonta vai hankalaa. (Tornéus 1991: 9-13.)

Pragmaattinen tietoisuus, eli ymmärrys siitä miten kieltä käytetään, kehittyy noin kahdeksannen ikävuoden paikkeilla. Sitä nuorempien lasten on vaikea esimerkiksi huomata ilmauksien monimerkityksisyyttä. Kielelliset kuvat ovat hankalia lukemaan opetteleville lapsille, ja he helposti tulkitsevatkin niitä konkreettisesti. Kognitiivisen kehitystason lisäksi monimerkityksisten ilmauksien ymmärtäminen riippuu lukijan yleis- ja erityistiedoista. Pragmaattinen kehitys on siis lähtökohta ymmärtäville lukemiselle, joskin lukemisen opettelu voi myös osaltaan edistää pragmaattisen

ajattelun kehitystä. Luetun ymmärtämisen vaikeudet aiheuttavat helposti passiivista suhtautumista tekstiin ja sen sisältöön, jolloin lukemistapahtuma voi sisällön pohtimisen sijaan jäädä vain tekniseksi suoritukseksi. (Tornéus 1991: 55-57.)

Karkeasti jaettuna lukemiseen kuuluu kaksi vaihetta: peräkkäisten merkkien koodaus ja tekstin ymmärtäminen. Lukemisen tärkein tarkoitus on luetun sisällön ymmärtäminen, sillä ilman tulkintaa lukemisella harvoin on funktiota. Kun lukutaito kehittyy, lapsi siirtyy asteittain fonologisesta lukutavasta ortografiseen lukemiseen. Toisin sanoen lukija siirtyy hitaammasta merkki merkiltä etenemisestä sanan tai useamman sanan ilmauksen kokonaisuksi tunnistamiseen. Muistivaraston karttuessa lukija pystyy tulkitsemaan yhä useampia sanoja ja ilmauksia kokonaisuuksina jakamatta niitä tietoisesti pienempiin merkitystekijöihin. (Inovaara & Malmio 2002: 20-21.)

2.3 Nuorten lukuharrastus ja -motivaatio

Lukemisharrastuksella tarkoitetaan nimenomaan vapaa-aikana tapahtuvaa toimintaa, jotain muuta kuin tavanomaiseen arkeen, työhön tai kouluun liittyvää lukemista. Se on vapaaehtoista tekemistä, jolle ei aseteta vaatimuksia ja jonka ei tarvitse olla hyödyllistä tai tuottavaa. Toki harrastuksena voi lukea myös tietoa kartuttavia teoksia, pääasia on, että lukeminen on itsenäistä ja muiden ohjeista ja määräyksistä riippumatonta. (Saarinen & Korkiakangas 1997: 12.)

Sarjakuvien lukeminen lienee yksi suosituimmista harrastuksista lasten ja nuorten keskuudessa. Sarjakuvien lukemisen suosio on kuitenkin herättänyt huolta, jota perustellaan sarjakuvien aihepiirin suppeudella, sisällön raakuudella sekä köyhällä ilmaisulla, joka ei edistä nuorten kielen kehitystä (Saarinen 1986: 106). Eri-ikäisille suunnatut sarjakuvat ovat luonnollisesti eritasoisia niin kielellisesti kuin muiltakin piirteiltään, ja koska Aku Ankan on pidettävä yllä myös aikuisen lukijan kiinnostusta, voidaan olettaa sen ilmaisun olevan kohtalaisen monipuolista. Kuvien rinnalla tietynlainen sarjakuville ominainen kieli kiinnostaa ja motivoi lukijoita. Sekä lukemaan oppimisessa, lukutaidon kehityksessä että lukutaidon käytössä iloksi ja hyödyksi merkittävin tekijä on motivaatio (Lehtonen 1998: 9).

Lukutaidon karttuessa ja syvetessä myös kielellinen luovuus kehittyy. Jos lukija oppii tekemään muiden teksteistä havaintoja sen kuvallisuudesta, omalaatuisuudesta ja sujuvuudesta, voidaan olettaa, että hän pyrkii tällaisiin luovuutta ilmentäviin

ratkaisuihin itsekin (Saarinen 1982: 68). Monipuolinen kielellinen kyky varmasti myös motivoi pysyvään lukuharrastukseen. Jos kielikuvien ymmärtäminen on hankalaa, ei lukija pysty nauttimaan vivahteikkaasta kielestä ja kuvailevista sanonnoista. Lukeminen voi tällöin tuntua pitkäväteiseltä ja lukuinnon ylläpito jää tarinan juonen ja tapahtumien varaan. (Saarinen & Korkiakangas 1997: 37.)

Vanhemmat ja opettajat voivat olla huolissaan siitä, että sarjakuvat syrjäyttävät muun lapsille ja nuorille suunnatun kirjallisuuden. Uskotaan, että sarjakuvien lukemisen valitessaan nuori hylkää muut tekstit ja ehkä muutkin harrasteaktiviteetit. Pirkko Saarisen 1986 julkaistun tutkimuksen mukaan 14-15 -vuotiaiden kohdalla sarjakuvista pitävät tytöt ja pojat pitävät myös muusta lukemisesta. Erityisesti sarjakuvia lukevat pojat suosivat myös jännitys-, seikkailu- ja sotakirjoja lukemisinaan. Tutkimustulosten perusteella näyttäisi siltä, että sarjakuvien harrastaminen ei vie aikaa muulta harrastamiselta, päinvastoin yhteys on korkeintaan positiivinen. Sarjakuvien runsas lukeminen näyttäisi myös merkitsevän lukemisharrastuksen ulottumista laajemmallekin. (Saarinen 1986: 107-108.)

Saarinen kuitenkin toteaa 1997 julkaistussa tutkimuksessaan 1990-luvulle tultaessa kirjojen ja lehtien lukemisen vähentyneen dramaattisesti. Lukeminen harrastuksena on saanut ajan kuluessa lukuisia uusia kilpailijoita, ja ajan vietoiksi tarjolla on jatkuvasti uusia liikunnan muotilajeja ja monipuoliset tietokoneiden käyttömahdollisuudet. Lukemisen suosio muiden harrastusten joukossa on laskenut pojilla tasaisesti 1960-luvulta lähtien. Saarinen on listannut nuorten suosikkiharrastuksia vuosien 1983 ja 1992 kyselytutkimuksien perusteella, ja kun 80-luvulla sekä kirjat että lehdet kuuluivat poikien kymmenen suosittumman harrastuksen joukkoon, 90-luvulla enää lehdet ylsivät listalle. Tyttöjen keskuudessa lukeminen on säilynyt muodissa paremmin, molempina tutkimusajankohtina kirjat ovat melko korkealle arvostettu harrastus. (Saarinen & Korkiakangas 1997: 23, 99, 111.)

Ennen 70-lukua lukeminen ja lukutaito käsitettiin mekaaniseksi tapahtumaksi, jossa lukija nähtiin passiivisena vastaanottajana ja teknisenä suorittajana. Sitten on kehittynyt elämyksellisen lukutaidon käsite, ja opetuksen tavoitteisiin lisättiin lukuhalun lisääminen sekä syvällisen ja monitahoisen kiinnostuksen herättäminen lukemista kohtaan. Teknisen lukutaidon hallitsemisesta on siis siirrytty funktionaalisen lukutaidon kehittämiseen. Lukemistapahtuma koetaan monitahoiseksi ilmiöksi, johon liittyy lukemaan oppimista, lukemisesta oppimista sekä lukemalla oppimista. (Lehtonen 1998: 9-10.)

2.4 Äidinkielen opetuksen tavoitteista

Tarkastelen tässä luvussa, mitä eri-ikäisiltä peruskoululaisilta odotetaan tietyillä äidinkielen osa-alueilla Opetushallituksen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (POPS 2004) mukaan. Poimin opetussuunnitelmasta lähinnä lukemiseen, luetunymmärtämiseen ja sanaston kehittymiseen liittyviä viitteitä, sillä ne liittyvät selkeimmin tutkimukseni aiheeseen.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan 3. – 5. -luokkien äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen tärkein tehtävä on äidinkielen perustaitojen vahvistaminen. Tavoitteisiin sisältyy muun muassa sujuvan lukutekniikan oppiminen ja luetun ymmärtämisen syventäminen, ja oppilasta ohjataan lukemaan erityyppisiä tekstejä. Monipuolisella kirjoittamisella ja lukemisella halutaan tukea oppilaan lukutaidon, ilmaisuvarojen, mielikuvituksen sekä luovuuden kehittymistä. Ikäluokan tavoitteissa mainitaan erilaisten tekstien sujuva lukeminen ja taito toimia tekstiympäristöissä, joissa sanat, kuvat ja äänet ovat vuorovaikutuksessa. Itseilmaisun taitojen oletetaan kehittyvän muun muassa sanavaraston laajenemisen ja täsmentymisen kautta. (POPS 2004: 49-51.)

Viidennen luokan jälkeen arvosanaan kahdeksan oppilaalta edellytetään kykyä tehdä puhutussa sekä kirjoitetussa tekstissä käytetyistä keinoista viestin sisältöä ja viestintätilanteita koskevia päätelmiä. Oppilaan odotetaan myös saavuttaneen tähän mennessä sujuvan peruslukutaidon ja osaavan löytää pääasiat tekstistä, myös sellaisesta, joka yhdistelee sanoja, ääntä ja kuvia. Hänen tulisi myös hyödyntää kielellisiä havaintojaan ja taitojaan omien ja muiden tekstien ymmärtämisessä sekä tuottamisessa. (POPS 2004: 51-52.) Tavoitteet ja vaatimukset hyvän osaamisen tasoon antavat olettaa, että viidesluokkalaiset olisivat jo suhteellisen hyviä sarjakuvan lukijoita ja tulkitsijoita. Viidenteen luokkaan mennessä oppilaiden sanavarasto ja erilaisten kuvallisten ilmaisujen ymmärrys on luultavasti kehittynyt niin, että he tuntevat ja käsittävät ainakin yleisemmin käytettyjä idiomeja. Tähän tutkimukseen liittyvässä kyselytutkimuksessa idiomien tulkintaa vaikeuttaa varmasti niiden irrallisuus kontekstistaan. Toisaalta tekstiä luetaan aina jossain kontekstissa, ja tässä tapauksessa konteksti on kysely sekä ykköstehtävässä valittavissa olevat vastausvaihtoehdot. Tällainen konteksti ohjaa tulkitsijaa omalla tavallaan, ensinnäkin vaihtoehdot vihjaavat, että kysytyyn ilmauksen merkitys olisi jotain muuta kuin mitä se kirjaimellisesti tarkoittaa. Kun kyselyssä lisäksi

on kohtia, jotka vastaajat tunnistavat tutuiksi sanonnoiksi ja tietävät niiden merkityksen, se voi ohjata heitä olettamaan kaikkien kohtien olevan vastaavanlaisia. Tästäkin huolimatta osa oppilaista on valinnut konkreettisesti vastaavimman vaihtoehdon tai selittänyt jotkut idiomit niiden kirjaimellisen merkityksen mukaan.

Vuosiluokkien 6. – 9. kohdalla opetuksen keskeisin päämäärä on laajentaa oppilaan tekstitaitoja vastaamaan erilaisten kielenkäyttötilanteiden ja uusien tekstilajien haasteisiin. Opetuksen on tarkoitus kannustaa oppilasta lukemaan, arvioimaan kirjallisuutta ja tulkitsemaan tekstejä kriittisesti, hankkimaan yleissivistävää tietoa ja tutkimaan kieltä. Erilaiset tekstityypit ja tekstilajit tulevat tutummiksi ja oppilas tottuu ennakoimaan, millaista lukutapaa eri tekstilajit edellyttävät. Näiden luokkien aikana opitaan yhä perustietoa omasta äidinkielestä, sen rakenteesta, vaihtelusta ja muuttumisesta. Opetuksen keskeisinä sisältöinä mainitaan muun muassa tekstien verbaalisten, visuaalisten ja auditiivisten keinojen tarkastelu tekstien merkityksen rakentajina. Ansaitakseen päättöarvioinnissa arvosanan 8 oppilaan on pystyttävä tekemään havaintoja kielen keinoista ja huomattava sanavalintojen, kuvallisen kielenkäytön, lausemuotojen sekä tyyliarvoltaan erilaisten ilmausten yhteyksiä tekstin tarkoitukseen ja sävyyn. (OPS 2004: 53-57.)

Peruskoulun viimeisiä luokkia käyvän odotetaan siis olevan melko taidokas tekstin erittelijä ja tulkitsija. Edellä mainittujen opetussuunnitelman vaatimusten perusteella voikin olettaa, että peruskoulun ylimmillä luokilla osataan tulkita ainakin Aku Ankka -sarjakuvalla ominaista kuvallista ilmaisutapaa. Kielenkehityksen näkökulmasta jo kahdeksasluokkalaisen tulisi ikänsä puolesta ymmärtää oikein myös idiomaattisia fraaseja. Tutkimuksessani käsiteltävän sarjakuvan kieli on hyvin monipuolista ja sanastoltaan vaihtelevaa. Sen lukijakuntaan kuuluvat peruskoululaiset ovat ikänsä ja kielellisen kehityksensä puolesta avoimia sanavarojen karttumiselle, ainakin passiivisen, jos ei aktiivisenkin sanavaraston. Etenkin, jos sarjakuva tekstilajina on lukemaan motivoiva, uskon ettei ilmaisultaan rikas Aku Ankka estä nuorten kielellisen kehityksensä edistymistä.

3 Idiomi

Idiomien ja muun muassa sanontojen ja lentävien lauseiden välinen rajanveto voi joskus olla hankalaa, ja monesti kielenoppaissa ja kieliopissa puhutaan ainoastaan metaforista ja sanojen kuvainnollisesta käytöstä idiomienkin kohdalla. Lyhyesti sanottuna idiomi tarkoittaa kuitenkin vakiintunutta sanaparia tai -joukkoa, jonka merkitys on täysin eri, kuin mitä sen yksittäisistä jäsenistä (sanoista) olisi pääteltävissä. (Kari, s. 6-7) Idiomit ovat siis keino ilmaista jokin asia toisin, mutta ne eroavat metaforasta siinä, että idiomien sisältämät sanat eivät anna vihjettä lausahduksen tarkoituksesta, vaan sen merkitys on opittava.

Aku Ankan kieli ei välttämättä ole sen idiomirikkaampaa kuin kaunokirjallisuuden kieli, mutta moniin muihin sarjakuviin verrattuna sen kieli on mielestäni hyvin kuvainnollista, joten idiomejakin saattaa löytyä keskimääräistä enemmän. Tämän tutkielman tarkoitus ei ole mitata idiomien määrää Aku Ankassa tai vertailla sitä muihin sarjakuviin, vaan yleisesti esitellä sarjakuvasta löytyviä idiomeja. Aion myös verrata niitä nuorten kirjallisuudesta löytyneisiin idiomeihin ja testata Aku Ankan idiomien tuntemusta viides- ja kahdeksaluokkalaisten keskuudessa.

3.1 Idiomien määrittelyä

Nenonen nostaa väitöskirjassaan (kts. 1.1) esiin idiomi-käsitteen monimuotoisuuden ongelman: ilmiötä tutkimaan ryhtyvän on hyväksyttävä termin määrittelemättömyys ja rajanvedon hankaluus. Idiomien yksiselitteinen, tyhjentävä määrittely vaikuttaa mahdottomalta ja eri tutkijat eri aikoina ovat esittäneet idiomille vaihtelevia vaatimuksia. Aikaisemmin idiomia on lähestytty tyylin tutkimuksen kannalta ja sillä on tarkoitettu jonkun yksilön tai ryhmän ominaista puhetapaa tai kieltä. Vasta 1900-luvulla idiomi on alettu käsittää yksittäiseen ilmaukseen viittaavana kielitieteellisenä terminä. (Nenonen 2002: 2-3.)

Idiomia ovat pyrkineet määrittelemään mm. Logan Pearsall Smith (*Words and Idioms*, 1947 [1925]), Charles F. Hockett (*A Course in Modern Linguistics*, 1960), Mary

McGree Wood (*A Definition of Idiom*, 1986), Ronald Langacker (*Foundations of Cognitive Grammar*, 1987), Rosamund Moon (*Fixed Expressions and Idioms in English*, 1998) ja Kaisa Häkkinen (*Idiomin määritelmiä*, 2000). Myös Muikku-Werner (2010) pohtii idiomin luonnetta ja kokoaa kirjoituksessaan *Olla härillään – muodon, merkityksen ja käytön vaihtelua* eri tahojen määritelmiä siitä. Hän kertoo Langackerin mukaan idiomin olevan kokonaisuus, jossa semanttiset ja symboliset suhteet ovat yhdistyneet konventionaaliseksi rakenteeksi. Hänen mukaansa Moon pitää idiomia yhtenä kiinteiden ilmausten alalajina ja erityisenä leksikaalisena kollokaationa tai fraasilekseminä. Nämä näkemykset toistuvat hieman varioiden idiomikirjallisuudessa usein, mutta yleisesti ottaen idiomin olemuksesta ei olla tarkalleen yhtä mieltä (Muikku-Werner 2010: 376).

Nenonen on koonnut eri kielentutkijoiden määritelmistä taulukon (2002: 6), josta voidaan nähdä, että kymmentä siihen poimittua määritelmää pidetään idiomin kriteereinä eri tavoin tärkeinä, mutta tietyistä seikoista tutkijat ovat yhtä mieltä. Erityisesti idiomin ¹⁾epäkompositionaalisuus tai ennustamattomuus sekä syntaktinen/leksikaalinen jähmeys saavat kriteereinä kannatusta tutkijoiden keskuudessa. Lisäksi yli puolissa määritelmistä mainitaan idiomin olevan ²⁾leksikaalistunut, institutionaalistunut tai konventionaalistunut ilmaus ja viidessä kymmenestä idiomi määritellään ³⁾sanaa pidemmäksi kokonaisuudeksi.

¹⁾Epäkompositionaalisuudella tarkoitetaan sitä, että ilmauksen merkitystä ei voida johtaa sen osien merkityksestä. Tätä voi tarkoittaa myös ennustamattomuus, mutta tavallisesti sillä idiomikirjallisuudessa tarkoitetaan juuri tietyn sanayhdistelmän idiomaattistumisen ennustamattomuutta. Syntaktinen tai leksikaalinen jähmeys merkitsee sitä, että idiomilla on joitakin kieliopista johtumattomia rajoituksia, joiden vuoksi ne esiintyvät tavallisesti vain muutamissa syntaktisissa kehyksissä ja konstruktioissa. ²⁾Konventionaalisuus tarkoittaa sitä, että ilmauksen on oltava kieliyhteisön jäsenille tuttu ja yhteisesti käytetty, jotta sen merkitys voitaisiin ymmärtää. ³⁾Useampisanaisuuden kriteeri sopii myös lausekkeen käsitteeseen, ja käytännössä idiomi on usein epäitsenäinen lauseke, joka ei yksin voi muodostaa lausetta. (Nenonen 2002: 7-8.)

Monesti idiomit ovat jossain määrin metaforisia, vaikka semanttista yhteyttä ei olisikaan enää selkeästi havaittavissa (Nenonen 2002: 21). Yksi idiomia ja metaforaa yhdistävä tekijä on niiden ikonisuus, mutta toisaalta idiomi on myös symbolinen, sillä se on merkitykseltään usein ennustamaton ja epäkompositionaalinen. Jos kieli nähdään

semioottisena systeeminä, lausekeidiomia voi pitää yksittäisenä merkkinä, sillä se kokonaisuutena sisältää merkityksen, joka on ainakin osittain opittava erikseen (Nenonen 2002: 12). Idiomit ovat siis tavalliseen sanastoon rinnastettavia symboleja, jonka vuoksi ne tunnustetaan helposti myös ilman kontekstia (Nenosen mukaan Mikone 2000; Nenonen 2002: 133). Nenonen toteaa, että mahdollisesti jotkut idiomit - ehkä tutuimmat ja taajimpaan esiintyvät - varastoituvat muistiimme eräänlaisina kokonaisuuksina pitkien sanojen tapaan (Nenonen 2002: 134). Kuitenkin johdannossaan hän huomauttaa, että ”idiomit **eivät** useinkaan ole arbitraarisiin symboleihin rinnastettavia ’pitkiä sanoja’, joiden merkitys on epäkompositionaalinen eikä riipu idiomien osien merkityksistä, kuten perinteisesti on usein oletettu” (Nenonen 2002: 1, oma lihavointi).

Muikku-Werner listaa tekstissään Nunbergin, Sagin ja Wasowin mieltämät idiomien keskeiset piirteet (Muikku-Wernerin mukaan Nunberg ym. 1994; Muikku-Werner 2010: 376). Jo yllä mainittujen konventionaalisuuden, syntaktisen jäähmyden sekä metaforisuuden lisäksi idiomien nähdään kuuluvan usein lähinnä epämuodollisiin ja puhekielisiin yhteyksiin. Idiomien todetaan toimivan välineenä ilmaistessa arvottavia tai affektiivisiä asenteita kyseessä oleviin asioihin. Lisäksi idiomien katsotaan syntyvän kuvaamaan sosiaalisesti kiinnostavaa toistuvaa tilannetta nojautumalla sitä muistuttavaan skenaarioon, johon liittyy tuttuja ja konkreettisia asioita sekä suhteita. Kuitenkin tyypillisesti neutraaleina pidetyt tilanteet, kuten kirjan lukeminen, eivät ole erityisen idiomihakuista aluetta.

Vaikka idiomeihin liittyvää kuvallisen ilmauksen (esimerkiksi metaforan, metonymian, hyperbolan) motivaatiota ei aina pystytä tavoittamaan, toisinaan kuvallisuuden läsnäolosta ollaan tietoisia. Idiomaattisen ilmauksen kehityksen vaiheista on esitetty seuraavanlaisia väittämiä: ¹⁾Idiomien merkitys on enemmän kuin osiensa summa, mikä äärimmillään tarkoittaa täydellistä epäkompositionaalisuutta. ²⁾Idiomien tulkinnassa ovat jossain vaiheessa yhtä aikaa voimassa sekä kirjaimellinen että idiomaattinen merkitys. ³⁾Idiomien merkitys on motivoitunut. ⁴⁾Idiomien merkitys voidaan johtaa käsittemetaforan tai metonymian kautta. (Muikku-Werner 2010: 381.)

Psykolingvistiikan tutkimukset ovat pyrkineet selvittämään idiomien prosessoinnin vaiheita, lähinnä sitä, tunnustetaanko idiomi muistista poimittavana yksikkönä vai hajotetaanko se mielessä osiin. Tätä on tutkittu reaktioaikoja mittaamalla, pohja-ajatuksena se, että yksikkönä tunnustettavat idiomaattiset ilmaukset prosessoidaan nopeammin kuin kirjaimelliset ilmaukset. Tulokset kertovat, että

epäkompositionaalisuudestaan huolimatta idiomien osien kirjaimelliset merkitykset vaikuttavat osaksi niiden prosessointiin yhdessä idiomaattisen tulkinnan kanssa. Vaikka idiomit siis toimivat kielessä jossain mielessä yksittäisten sanojen tapaan, ne ovat samalla sanaa suurempia kielen yksiköitä. (Nenonen 2002: 34.)

Idiomin ja ei-idiomin välille on monesti mahdotonta piirtää selkeää rajaa, esimerkkinä englannin yhdyssanat, jotka on joissain tapauksessa vaikeaa erottaa idiomeista. Vaikka kaikki idiomit ovatkin jossain määrin leksikaalistuneita, eivät kaikki sanaa pidemmät leksikaalistumat ole väistämättä idiomeja, vaan voivat olla osittain idiomaattistuneita fraaseja, kliseitä tai muita semanttisesti läpinäkyviä yhdistelmiä. (Nenonen 2002: 14.)

Nenonen on aineistonsa perusteella määritellyt prototyyppisen suomen kielen idiomin. Muodoltaan tyypillinen suomalainen idiomi on kaksisanainen verbilausekeidiomi, joka sisältää verbin sekä taivutetun nominin. Idiomin verbi on tavallisesti perustason verbi (esim. *antaa*, *ottaa*, *mennä*) ja täydennys yleinen, morfologisesti yksinkertainen nomini perustason kategorioista (esim. ruumiinosat). Prototyyppinen idiomi on siis rakenteeltaan verrattain yksinkertainen merkki, mutta sen osien ollessa merkitykseltään konkreettisia ja yksioikoisia idiomi kokonaisuutena on sisällöltään yleensä rikas, moniselitteinen ja merkitykseltään abstrakti. (Nenonen 2002: 65.)

Vaikka idiomit koostuvat useimmiten varsin yleisistä sanoista, yksittäiset idiomit ovat esiintymistajuudeltaan erittäin harvinaisia, Nenosen mukaan miljoonan saneen otoksesta löytyy keskimäärin alle yksi esiintymä. Idiomeja on suomessa erilaiset rajaukset huomioiden arviolta ainakin tuhansia, jopa kymmeniä tuhansia (Nenosen mukaan F. Karlsson 1994; Nenonen 2002: 178). Määrästään ja harvinaisesta esiintymisestä huolimatta idiomit sisäistetään helposti. Tähän vaikuttaa todennäköisesti niiden merkitysten affektiivisuus sekä jo edellä mainittu morfologinen yksinkertaisuus. (Nenonen 2002: 129.)

3.2 Verbilausekeidiomit

Verbilausekeidiomit (tai verbi-idiomit) ovat idiomeja, jotka yksittäisten verbien lailla ilmaisevat tekemistä, olemista tai tapahtumista. Verbi-idiomi muodostuu verbistä ja sen täydennyksistä. Verbin ja sen laajennuksien muodostama idiomaattinen

kokonaisuus katsotaan lauseopin mukaan yhdeksi predikaatiksi (VISK § 868).

Vaikka idiomeja pidetään melko vakiintuneina ja jähmeinä sanaliitoina, niissäkin tavataan vaihtelua. Saman idiomaattisen täydennyksen kanssa voi esiintyä useampi verbi (*ottaa ~ saada ~ päästä selville*), tai täydennyksen muoto voi muunnella verbin mukaan (*olla käytössä ~ ottaa käyttöön*). Idiomien täydennys voi olla muodoltaan objekti (*ottaa osaa*) tai adverbiaali (*käydä käsiksi*). Verbi-idiomien sisältämät objektit ovat usein partitiivimuodossa (*laskea leikkiä, saada kenkää*), vahvimpana poikkeuksena refleksiivisen possessiivisuffiksin sisältävät ilmaukset (*kuulla kunniansa, pitää pintansa*). (VISK § 454, § 929.)

Verbistä ja subjektista koostuvat idiomaattiset sanaliitot (*tulla tupen rapinat*) ovat harvinaisempia kuin verbistä ja muusta täydennyksestä koostuvat. Verbi-idiomilla voi olla omanlaisensa valenssi, se voi vaatia tietynsijaisen täydennyksen aivan kuten yksittäiset verbitkin. Muutoinkin taajaan esiintyvät verbit muodostavat usein helposti erilaisia idiomeja, erityisen paljon idiomien osana ovat yleiset verbit *olla, ottaa, mennä, saada, pitää, tulla, tehdä, käydä, lähteä, antaa, päästä, vetää, panna, pistää ja heittää*. (VISK § 454.)

Verbilliset idiomit ovat syntaksiltaan vapaampia kuin verbittömät nominilausekeidiomit, jotka toimivat useimmiten subjektina tai verbin määritteenä, kuten objektina, adverbiaalina tai predikatiivina. Nominilausekeidiomit muistuttavatkin enemmän yksittäisiä lekseemejä ja ovat tavallisesti kivettyneempiä kuin verbilliset idiomit, ja näin ollen ne tulevat lähemmäs ”pitkiä sanoja” kuin helpommin varioituvat verbilliset idiomit (Nenonen 2002: 29). Verbilauseidiomien (verbi + täydennys) lisäksi verbillisiin idiomeihin kuuluvat myös harvinaisemmat subjekti + verbi -rakenteiset idiomit (kts. 3.2). Tässä työssä tulen käsittelemään lähemmin vain mallia verbi + komplementti olevia Aku Ankka -lehden idiomeja.

4 Verbilausekeidiomit Aku Ankka -lehden vuosikerrassa 2007

Tässä luvussa esittelen Aku Ankka -lehestä löytyneitä idiomeja, teen katsauksen niiden läpinäkyvyyteen ja affektiivisuuteen. Kuten jo johdannossa mainitsin, olen pyrkinyt keräämään jokaisen idiomiksi katsomani ilmauksen vuosikerran sivuilta. En kuitenkaan puutu siihen, kuinka taajaan tietyt idiomit esiintyvät vuosikerrassa, vaan tarkoitus on kuvailla yleisesti, kuinka Aku Ankka -lehdessä käytetään idiomeja tuomaan tekstiin ilmeikkyyttä ja syvyyttä. Kaikki kursivoidut verbi-idiomit ovat peräisin Aku Ankan vuosikerrasta 2007.

4.1 Idiomien läpinäkyvyys

Idiomit voivat olla hyvinkin epäkompositionaalisia, mutta jos sitä ominaisuutta ei katsota ehdottomaksi idiomia määrittellessä, on monen idiomina pidettävän ilmauksen kohdalla jonkinasteista läpinäkyvyyttä. Idiomit syntyvät merkityksen laajentuessa konkreettisesta abstraktiin, ja muutoksen varrella ilmauksen alkuperän hämärtyminen tapahtuu pikkuhiljaa. Äärimmillään idiomiksi on siis epäkompositionaalinen kokonaisuus, jonka merkitystä ei voi johtaa sen osien merkityksestä. Toisinaan idiomia voi tulkita sen konkreettisen merkityksen kautta, merkitys voi olla johdettavissa alkuperäisestä käyttöyhteyden, käsittemetaforan tai metonymian avulla. (Muikku-Werner 2010: 381.)

Olen listannut Aku Ankasta poimimani idiomit neljään eri kategoriaan niiden läpinäkyvyyden perusteella. Läpinäkyvyydellä tarkoitan tässä sitä, kuinka helposti ilmauksen merkitys on todettavissa sen osien avulla. Tavoitteena on siis ollut jakaa idiomit kategorioihin nimenomaan niiden kompositionaalisuuden perusteella, ei sen, kuinka tuttuja tai helposti ymmärrettäviä ne ovat minulle tai arvioin niiden olevan Aku Ankan lukijoille. Jaottelu on karkea ja monien idiomien sijoittamisesta eri ryhmiin voisi syntyä paljonkin keskustelua. Painotankin siis, että tarkoitus ei ole tehdä tiukkaa luokittelua idiomien läpinäkyvyydestä, vaan tarjota yhdenlainen lähestymistapa Aku Ankka -sarjakuvassa esiintyviin idiomeihin.

Neljästä ryhmästä ensimmäinen on läpinäkyvimpien idiomien ryhmä. Tässä

ryhmässä olevien idiomien osista voidaan melko helposti päätellä sen merkitys. Joko idiomien verbiosa tai sen täydennys on konkreettisesti tulkittuna riittävä vihje ilmauksen merkityksen hahmottamiseksi, tai sitten metaforinen tai metonyyminen yhteys on selkeä. Kaksi keskimmäistä ryhmää muodostuvat sellaisista idiomeista, joiden merkitys on löydettävissä kohtalaisen yksinkertaisen ajatusketjun avulla kuvainnollisuuden kautta. Kakkosryhmän idiomeilla on selkeämpi yhteys konkreettisen mielikuvan ja kuvainnollisen merkityksen välillä, kolmosryhmässä motiivi on haettava hieman kauempaa. Näiden kahden ryhmän välillä rajanveto voi tuntua toisinaan turhulta tai mielivaltaiselta, mutta idiomit vaikuttavat silti jakaantuvan mielekkäämmin neljään kuin kolmeen ryhmään.

Viimeinen ryhmä sisältää opaakit idiomit, eli idiomit, joiden merkitystä ei voida vaivattomasti ennustaa ilmauksen osista. Osa tämänkin ryhmän idiomien merkityksistä on mahdollista arvata kuvallisuuden sekä konkreettisen merkityksen ja abstraktin merkityksen yhtäläisyyksien kautta. Vaikka idiomien luonteeseen sanotaankin kuuluvan epäkompositionaalisuuden, on tavallaan loogista, että alkuperäisen, konkreettisen merkityksen ja abstrahoituneen käytön välillä on yhteys, sillä jotenkin ilmauksen laajentuneen käytön on täytynyt motivoitua. Toisinaan merkitys on kuitenkin laajentunut ja muokkautunut ajan kuluessa ja kulttuurin muovautuessa niin, että yhteyden löytäminen on hankalaa tai lähes mahdotonta. Vaikka kirjaimellisen ja kuvainnollisen tulkinnan välillä olisi nähtävissä jonkunlainen yhteys, monitulkintaisuus katoaa kontekstissa, eikä konkreettinen ja kuvainnollinen lukutapa ole näin ollen opaakkien idiomien kohdalla yhtä aikaa mahdollinen (Muikku-Werner 2010: 381-382). Ryhmäjaossa on siis painanut myös se, kuinka lähellä toisiaan ajatuksen tasolla konkreettinen ja kuvainnollinen lukutapa ovat.

4.1.1 Läpinäkyvät idiomit – ryhmä 1

Aku Anka -lehdestä poimituista idiomeista (482) kolmasosa (32 %) sijoittui ryhmään yksi. Osa ryhmän idiomeista oli hyvinkin läpinäkyviä, sillä niiden sisältämät verbit tarjosivat itsessään jo pitkälle ilmauksen merkityssisällön. Osa verbeistä saa täydennyksen, jota voisi kutsua idiomaattiseksi isolaatiksi, eli uniikiksi sanaksi, joka esiintyy ainoastaan tietyssä idiomissa ja vain yhdessä taivutusmuodossa (Nenonen 2002: 123): *istua napottaa; seistä jököttää; seistä töröttää; ostaa ropsauttaa*. Jotkut

verbeistä kuvaavat toimintaa jo yksin itsessään, mutta saavat täydennykseksi kuvainnollisen ja vahvistavan laaduntarkennuksen: *hemmotella piloille; hävetä silmät päästään; ilahtua ikihyviksi; juosta henkensä edestä; myöhästyä pahemman kerran; nauttia täysin rinnoin; nauttia täysin siemauksin*. Osa verbeistä saa täydennyksen, joka tuo lisäinformaatiota ilmaukseen kokonaisuutena: *kasvaa silmissä; nähdä paljain silmin; yrittää omin neuvoin; varoa nahkaansa*.

Toisinaan idiomien verbiosa on hyvin tavallinen eikä tuo juuri informaatiota ilmauksen merkityksestä, mutta täydennys auttaa paljastamaan ilmauksen tarkoituksen. [Nenonen on väitöskirjassaan listannut parikymmentä tutkimiansa nuortenkirjojen idiomeissa yleisimmin esiintyvää verbiä, nämä ovat (suluissa vuoden 2007 AA-lehden esiintymät) *olla* (84), *ottaa* (19), *mennä* (23), *saada* (11), *pitää* (21), *tulla* (11), *tehdä* (13), *käydä* (17), *lähteä* (7), *antaa* (12), *päästä* (8), *vetää* (9), *panna* (21), *pistää* (3), *heittää* (8), *sanoa* (0), *nähdä* (6), *jäädä* (5), *katsoa* (3), *lyödä* (6), *iskeä* (1) (Nenonen 2002: 91).] *Olla*-verbi saa ensimmäisessä ryhmässä muun muassa seuraavanlaisia täydennyksiä (yhteensä 22): *olla asialla; olla hyvissä väleissä; olla jonkun kimpussa; olla mallillaan; olla naurun asia; olla nimensä veroinen; olla silmä tarkkana; olla tolaltaan*. *Ottaa*-verbillisiä idiomeja läpinäkyvien ryhmässä oli kuusi, esimerkiksi: *ottaa aikaa; ottaa opikseen; ottaa raskaasti*. *Mennä*-verbillä oli kahdeksan esiintymää, kuten: *mennä eikä meinata; mennä liian pitkälle; mennä mönkään; mennä mynkään*. Kaksi viimeksi mainittua idiomia sisältävät myös niin sanotun idiomaattisen isolaatin (Nenonen 2002: 37). Esimerkkejä muiden tavanomaisten idiomiverbien esiintymistä (esiintymiä neljä tai enemmän) läpinäkyvien idiomien ryhmässä:

saada (7)	<i>saada aikaan; saada luvan (tanssiin); saada tarpeekseen</i>
pitää (10)	<i>pitää kiirettä; pitää paikkansa; pitää seuraa; pitää sormet kurissa</i>
tulla (4)	<i>tulla hätiin; tulla toimeen; tulla tupruttaa (lunta); tulla yhtä matkaa</i>
tehdä (4)	<i>tehdä lähtöä; tehdä mieli; tehdä pilaa; tehdä tietä</i>
käydä (6)	<i>käydä hermoille; käydä kalassa; käydä kimppuun</i>
panna (7)	<i>panna nokka tukkoon; panna päälleen; panna toimeksi</i>

Myös harvemmin esiintyvien verbien yhteyteen liittyy täydennyksiä, jotka avaavat idiomien tulkintaa, esimerkiksi: *heittää pihalle; herättää kateutta; kantaa huolta; kääriä voittoa; laittaa juoksuksi; narrata kaloja; nähdä vaivaa; painaa töitä; painua pois; paiskia töitä; pistää vihaksi; taittaa matkaa*. Jonkun idiomien osan läpinäkyvyyden

lisäksi ensimmäiseen ryhmään kuuluvissa idiomeissa on paljon sellaisia kokonaisuuksia, joiden metaforisuus tai metonyymisyys auttaa merkityksen hahmottumisessa. Näissäkin idiomeissa monesti joko verbiosa tai täydennys viittaa melko selkeästi ilmauksen merkitykseen, joko konkreettisemmin tai sitten kuvainnollisesti tai metonyymisesti, muun muassa: *elää herroiksi; heittää pellolle; luikkia tiehensä; painaa mieleensä; painua tiehensä; päästä käsiksi; suksia tiehensä; vaipua unholaan.*

4.1.2 Kuvalliset ja motivoituneet idiomit – ryhmät 2 ja 3

Ryhmään kaksi luokittui 25 prosenttia ja ryhmään kolme 29 prosenttia kaikista 482:sta vuosikerran idiomeista. Listaan seuraavassa esimerkkejä edellä mainittujen tavallisimpien idiomiverbien idiomeista. Näissä idiomeissa merkitys syntyy yhteistyössä verbin ja täydennyksen kanssa, mutta varsinaisesti tulkintaan ohjaa nimenomaan verbin komplementit. Kaikille verbeille löytyi idiomeja ryhmistä kaksi ja kolme, mutta otan tässä huomioon sellaiset verbit, joille löytyi yhteensä yli viisi esiintymää:

olla (48)	II: <i>olla helppo nakki; olla rikoksen poluilla; olla sotajalalla; olla kurkkuaan myöten täynnä; olla selvillä vesillä</i> III: <i>olla aivan poikki; olla jonkun käsialaa; olla kaulaa myöten liemessä; olla lasten leikkiä; olla oma lukunsa; olla ovella; olla viimeistä huutoa</i>
ottaa (7)	II: <i>ottaa neuvosta vaarin</i> III: <i>ottaa hatkat; ottaa luulot pois; ottaa ohjat käsiinsä</i>
mennä (10)	II: <i>mennä yli ymmärryksen</i> III: <i>mennä harakoille; mennä jakeluun; mennä sivu suun; mennä yli hilseen</i>
pitää (11)	II: <i>pitää aisoissa; pitää pienempää suuta</i> III: <i>pitää miehen tiellä; pitää pintansa</i>
tulla (7)	II: <i>tulla kysymykseen; tulla turpiin</i> III: <i>tulla kuuloon; tulla päivänvaloon; tulla tiensä päähän</i>
tehdä (8)	II: <i>tehdä jostakin muusia; tehdä tenä</i>

	III: <i>tehdä karpäsestä härkänen; tehdä tyhjäksi</i>
käydä (9)	II: <i>käydä kukkaron päälle; käydä yöpuulle; käydä köpelösti</i> III: <i>käydä kalpaten; käydä taloksi</i>
lähteä (6)	II: <i>lähteä nostelemaan; lähteä ulos (treffeille)</i> III: <i>lähteä leikkiin</i>
vetää (7)	II: <i>vetää vertoja; vetää välistä</i> III: <i>vetää höplästä; vetää pidempi korsi</i>
panna (13)	II: <i>panna hanttiin; panna suu makeaksi</i> III: <i>panna jalalla koreasti; panna lujille; panna jonkun piikkiin</i>

Muita kakkosryhmään lukeutuvia, kuvainnollisuuden kautta aukeavia idiomeja olivat muun muassa seuraavat: *antaa potkut; elätellä toiveita; haukata happea; kerätä pölyä; korjata voitot; kääntää selkensä; lyödä lyötyä; paiskata kättä; vaihtaa pari sanaa*. Kuvainnollisuutta löytyi myös kolmosryhmän idiomeista, mutta ryhmän puheenparsien konkreettisen ja kuvainnollisen merkityksen mahdollisuus olla voimassa yhtä aikaa on kakkosryhmän idiomeja heikompi. Esimerkiksi: *antaa palaa; avata jonkun silmät; jäädä jonkun varjoon; kaivaa omaa kuoppaansa; kokeilla siipiään; maksaa mansikoita; pelata korttinsa oikein; soittaa nuotin vierestä; viitata kintaalla*.

4.1.3 Opaakit idiomit – ryhmä 4

Nelosryhmästä muodostui pienin neljästä läpinäkyvyyskategoriasta, ja siihen kuuluu 13 prosenttia kaikista vuosikerrassa esiintyneistä 482 idiomista. *Olla*-verbillä alkavia idiomeja löytyi 11, esimerkiksi *olla koira haudattuna; olla lätkässä; olla matti kukkarossa; olla otsaa; olla pullat hyvin uunissa; olla putkessa*. *Ottaa*-verbillisiä idiomeja oli kuusi (*ottaa härkää sarvista; ottaa nokkiinsa; ottaa ohraleipä*), ja *mennä*-verbillä idiomeja oli viisi (*mennä nappiin; mennä pupu pöksyyn; mennä tuusan nuuskaksi*). Ryhmän loput tyypillisen idiomiverbin sisältävät ilmaukset olivat: *saada voita leivän päälle; tehdä tepposet; käydä viuhka; päästä jyvälle; vetää hirsyä; vetää vesiperä; panna pillit pussiin; heittää kankkulan kaivoon; heittää pyyhe kehään; heittää vesilintua; nähdä tähtiä; jäädä alakynteen; katsoa läpi sormien; lyödä laudalta; lyödä leiville; lyödä tyhjää; iskeä kirveensä kiveen*.

Opaakkien idiomien ryhmään pääsivät myös seuraavat, vaikeasti metaforiikan avulla tulkittavat idiomit: *aloittaa puhtaalta pöydältä; avata sanainen arkkunsa; haudata sotakirves; keittää soppa; kulkea kaidalla tiellä; nostaa kissa pöydälle; nousta väärällä jalalla; näyttää taivaan merkit; osua nappiin; pelata napeilla; saada voita leivän päälle; vedellä hirsii; viedä tuuli jonkun purjeista; ymmärtää yskä.*

4.2 Idiomien affektisuus

Idiomeja käytetään teksteissä kielen monipuolisuuden lisäämiseksi ja toiston välttämiseksi, mutta myös lisäämään kieleen tunnepitoisuutta tai huumoria. Joskus kuvalliset ilmaukset toimivat lähes sanaleikin tavoin ja erilaisilla kiertoilmauksilla tekstiin saadaan vaihtelua. Sanavalinnat ovat pitkälle yhteydessä tekstin lajiin ja idiomien tyyli määrittää osaltaan tekstin muodollisuusastetta, lisäksi affektiset ilmaukset voivat paljastaa puhujan asenteen ja kannan puheessa olevasta asiasta (Muikku-Werner 2009: 84). Idiomeja käytetään myös perinteisesti apuna puhuttaessa epämiellyttävistä tai arkaluontoisista teemoista, niin sanotuista tabuista. Esimerkiksi kuolemalle löytyy suomenkin kielessä useita erilaisia kiertoilmauksia, joiden virallisuusaste vaihtelee huomattavasti (*nukkua pois, potkaista tyhjää*) (Muikku-Werner 2009: 87).

Muodollisuuden asteella voidaan siis ilmaista, kuinka kevyesti aiheeseen suhtaudutaan kussakin kontekstissa. Sarjakuvalehden tarinoissa ei mennä kovinkaan vakaviin aiheisiin, tai ainakaan niihin ei suhtauduta totisesti. Jos Aku Ankka -sarjakuvassa ei aivan puhuta sellaisista tabuista kuin kuolema tai alkoholin käyttö, on kiertoilmauksia tarvittu muun muassa häviämiseksi, epäonnistumiselle ja valehtelulle. Idiomien *olla mennyttä* voisi kyllä tulkita tarkoittavan myös menehtymistä tai vähintään sen vaaraa, mutta tekstiyhteyden huomioiden sen voidaan ymmärtää mieluummin merkitsevän jotain vähemmän kohtalokasta lopputulosta. Käytän sarjakuvatekstin yhteydessä termiä puhe, koska käytännössä kyse on lähes yksinomaan henkilöiden repliikeistä eli puheesta kirjallisessa muodossa.

Lehden idiomien jakaminen ryhmiin affektiivisuuden perusteella ei sekään ole täysin yksiselitteistä. Olen kuitenkin erotellut oman näkemykseni mukaan negatiivisen, neutraalin ja positiivisen kategorian, joihin idiomit lukeutuvat tunnesisältönsä perusteella. Kerron tässä luvussa vielä lyhyesti, millä tavalla ja millaiset idiomit ovat negatiiviseen tai positiiviseen ryhmään jakautuneet, ja selvitän seuraavassa luvussa

tarkemmin, kuinka eri tavoin joitakin affektiivisiä merkityksiä on ilmaistu.

Vuosikerran 482 verbi-idiomista noin 40 % voidaan lukea negatiivisen tunnesisällön kategoriaan, 35 % neutraaleiksi ja 25 % positiivisiksi idiomeiksi. Affektiivisuus nousee esiin joko käyttöyhteyden, merkityksen tai sanavalinnan kautta. Toisin sanoen ilmauksen tunnesisällön voi havaita tutkailemalla mitä on haluttu sanoa tai miten se on haluttu sanoa. Puhetilanne voi itsessään olla kokonaisvaltaisesti esimerkiksi negatiivinen, jolloin on saatettu valita keventävä kiertoilmaus, tai sitten itse ilmaus tuo esiin negatiivisen asenteen. Selkeästi merkityksen puolesta negatiiviseen kategoriaan kuuluvat muun muassa jo edellä mainitut häviäminen (*jäädä kakkoseksi; tulla turpiin*), epäonnistuminen (*mennä mönkään; vetää vesiperä*) ja valehteleminen (*syöttää pajunköyttä*). Myös valheen uskomisen tai huijauksen läpi meneminen (*mennä halpaan*), suuttuminen tai raivostuminen (*mennä suunniltaan; repiä pelihousunsa*) sekä konkreettisesti tai kuvainnollisesti jälkeen jääminen (*niellä pölyä; pudota kelkasta*) on katsottu kuuluvan negatiivisten asioiden listalle.

Ulos ajaminen on jo sinällään hivenen negatiivista vallan käyttöä, mutta idiomit *heittää pihalle, heittää pellolle ja paiskata pellolle* lisäävät asteittain merkityksen negatiivisuuden määrää. Henkilön jääminen vähemmälle huomiolle saa kuvainnollisuudesta terää idiomissa *jäädä jonkun varjoon*, samoin jostakin ulkopuolelle jääminen voidaan ilmaista vieläkin negatiivisemmin idiomilla *jäädä rannalle ruikuttamaan*. Kun jokin kyllästyttää, tunnetta voidaan liioitella idiomien *tursuta korvista* avulla. Vanhuus on yhteiskunnassamme epäedullisena pidetty piirre, ja negatiivisuus korostuu, kun sanotaan että joku tai jokin *on nähnyt parhaat päivänsä*. Näin idiomeilla voidaan siis tuoda lisää asennetta ja tunnetta merkitykseen.

Joskus juurikin idiomilla saadaan ilmaistuksi jokin tietynlaisen suhtautumisen laatu, joka jäisi neutraalimmalla sanavalinnalla piiloon. Muutoin varsin neutraali ajatus pois lähtemisestä saa potkua negatiiviseen suuntaan ilmauksilla *painua pois, painua tiehensä ja suksia tiehensä*. Voittaminen tuntuu sinällään positiiviselta ajatukselta, mutta kun joku päihittää jonkin tai jonkun helposti, mielikuvaan lisää negatiivisen mausteen idiomi *pitää pilkkanaan*. Opettaminen on myös näkökulmasta riippuen positiivista tai vähintään neutraalia toimintaa, mutta kovin positiiviselta sitä ei saa kuulostamaan ilmauksella *takoa kalloon*. Samoin yksityiskohtainen ja perusteellinen selittäminen ilmaistuna idiomilla *vääntää rautalangasta* herättää negatiivisen tunteen kanssaihmissen älynlahjojen vähättelystä.

Aineistosta päätellen positiiviset teemat keräävät jonkin verran vähemmän

idiomeja. Kuitenkin siltäkin alueelta löytyy joitakin tabuja, jotka taas synnyttävät useita kiertoilmauksia. Hyvänä esimerkkinä toimii toisesta ihmisestä pitäminen, johon palaan seuraavassa luvussa. Positiivisesti latautuneita idiomeja löytyi toki monenmuotoisia. Jonkin tekemisen aloittaminen terävöityy reippaaksi toimeen ryhtymiseksi idiomeilla panna toimeksi tai panna töpinäksi. Kenties vielä tarmokkaampana voidaan pitää sitä, *joka ottaa härkää sarvista*. Jokin positiivinen käänne voi *pelastaa päivän* ja innokkaimmat juhlijat saattavat *panna jalalla koreasti*. Järkevästi toimien voi *pelata korttinsa oikein* ja asioiden ollessa hyvin todetaan, että *on pullat hyvin uunissa*. Pääasiassa positiivisuus piilee siis jo itse tarkoituksessa, ja vain joskus idiomi onnistuu korostamaan tunnetta: *palaa halusta; ilahtua ikihyviksi; nauttia täysin rinnoin; olla lasten leikkiä*.

4.3 Idiomien monipuolisuus

Aineistosta voidaan poimia muutamia teemoja, joiden ympärille kasaantui useammanlaisia verbi-idiomeja, ja esimerkiksi yllä mainittu toisesta pitäminen on yksi tällainen motiivi. Ihastumista tai tykkäämistä on Aku Ankassa ilmaistu seuraavin idiomein: *olla hassuna johonkin; olla heikkona johonkin; olla hulluna johonkin; olla lätkässä johonkin*. Niin sanotun romanttisen mieltymyksen lisäksi muunlaista pitämistä luonnehtivat ilmaukset *olla (jonkun) makuun* ja *olla (jonkun) mieleen*. Epäonnistuminen puolestaan kerää negatiivisenakin asiana useita kiertoilmauksia, mutta siihen liittyy myös tietynlaisia humoristisia ulottuvuuksia. Vahingonilohan on yksi perisynneistämme, ja mahdollisimman värikkäillä ilmauksilla toisten epäonnistumisista voidaan irrottaa entistäkin enemmän hupia: *mennä metsään; mennä mynkään; mennä mönkään; mennä pieleen; mennä poskelleen; mennä päin prinkkalaa; vetää vesiperä; iskeä kirveensä kiveen*.

Epäonnistumisien vastapainoksi toisinaan saattaa onnistaa eli *käydä viuhka* tai *käydä mäihä*, ja kun se aiheuttaa ylpistymistä eli niin sanotusti nousee päähän, Aku Ankassa käytetään ilmausta *kihahtaa hattuun, kihota lakkiin* tai *kihota nuppiin*. Hukkaan laittamiselle löytyy metaforiset idiomit *heittää kankkulan kaivoon* sekä *heittää taivaan tuuliin*. Rikkomisen tapaa ja tulosta kuvaavat hyvin ilmaukset *jauhaa tuusan nuuskaksi* tai *panna remonttiin*. Rahattomana olemista ilmaistaan idiomeilla *olla matti kukkarossa* ja *olla puilla paljailla*. Jos ei ole varovainen eli ei muista *katsoa eteensä*,

olla varuillaan, pitää varansa ja varoa nahkaansa, saattaa joku lyödä tajuttomaksi. Tiedottomana oleva ottaa lukua, näkee tähtiä tai on taju kankaalla.

Valehtelemista voidaan ajatella olevan vakavuudeltaan eritasoista viattomammasta valkeasta valheesta tarkoitukselliseen harhaan johtamiseen. Seuraavissakin ilmauksissa on nähtävissä pieniä eroja valehtelun vakavuudessa: *laskea luikuria; puhua palturia; puhua pehmeitä; syöttää pajunköyttä; syöttää satuja*. Myös valheiden uskomiseen liittyviä idiomeja esiintyi lehdessä useampia: *lentää lankaan; mennä halpaan; mennä täydestä; nielaista syötiin; tarttua syöttiin*. Jos toinen on esimerkiksi valehtelemalla *pelannut likaista peliä*, on aina mahdollista kostaa, eli *antaa samalla mitalla takaisin, vastata samalla mitalla, maksaa kalavelat tai maksaa potut pottuina*. Pääasia että *likaista peliä pelannut saa maistaa omaa lääketään*. Vihaisena olemista kuvataan lehdessä idiomeilla *käydä kuumana ja nähdä punaista*. Vihanpitokin on syytä joskus saada päätökseen, riitely kannattaa *jättää sikseen*, sille voi *panna pisteen*, voi *panna pillit pussiin ja viheltää pelin poikki*. On paras tehdä sovinto eli *panna riita halki ja paiskata kättä*.

Myönteisetkin teemat siis värittyvät vaihtelevilla idiomeilla. Positiivinen merkitys 'käydä, sopia' saa ilmiänsä sellaisia idiomeja kuin *käydä laatuun, käydä päinsä, tulla kuuloon ja tulla kysymykseen*. Keskenään samankaltaista positiivista merkitystä kantavat myös lehdessä esiintyneet idiomit *olla poikaa, tehdä ihmeitä ja tehdä terää*. Yhteistyötä tekevät *puhaltavat yhteen hiileen tai vetävät yhtä köyttä*, yhteistyöllä mikä vain homma voi *olla helppo nakki tai olla lasten leikkiä*.

Pakeneminen voi olla katsantokannasta riippuen positiivinen tai negatiivinen asia. Toisaalta voidaan ajatella jonkun viattoman pakenevan uhkaavaa vaaraa, mutta toisaalta lainmukaista rangaistusta kärsivän konnan pakeneminen tuntuu negatiiviselta asialta. Joka tapauksessa Aku Ankka -lehdessä lähteminen ja pakeneminen saavat monenlaisia muotoja, ja koska toisinaan lähtemisen ja pakenemisen raja on häilyvä ja joitakin idiomeja käytetään molemmissa merkityksissä, listaan tähän lehden kaikki näitä merkityksiä kantavat verbi-idiomit: *nostaa kytkintä; vaihtaa maisemaa; panna liikettä niveliin; luikkia tiehensä; lähteä nostelemaan; ottaa haikat; ottaa jalat alle; ottaa pitkät; ottaa ritolat; painella tiehensä; lähteä lipettiin; lähteä livohkaan; painella pakoon; pötkiä pakoon*.

Aku Ankka -lehti pyrkii pitämään lukijoiden mielenkiintoa yllä muun muassa monipuolisella kielellään. Jo runsas ja sujuva idiomien käyttö tekstissä rikastuttaa kieltä, mutta erityisen ansiokasta kielen elävöittämistä on idiomeilla edelleen leikittely.

Idiomien on todettu usein olevan muodoltaan jähmeitä, mutta monet tutut idiomit sallivat jonkinlaista muokkausta, ilman että niiden merkitys sanottavasti muuttuu. Anka-sarjakuvan päähenkilöt ovat pääasiallisesti eläimiä, enimmäkseen ankoja ja muita lintuja. Tästä syystä joissakin fraaseissa esimerkiksi inhimilliset ruumiinosat on korvattu eläinmaailmaan sopivilla: *tuta turkissaan; panna nokka tukkoon; panna nokka umpeen; olla koiriaan; olla mennyttä ankaa; olla mennyttä hiirtä; selvitä omin nokin*. Saattaapa kokijana toisinaan olla epäelollinen konekin, jolloin selkäpiin sijaan voi *karmia virtapiirejä*. Joskus tekstiin on saatettu haluta poimia tietty idiomiksi siksi, että vaikka sitä ei ole tarvinnut muokata ollenkaan, se sopii sarjakuvan eläimelliseen menoon: *päästä jyvälle; heittää vesilintua; ottaa nokkiinsa; mennä harakoille; paljastaa oikea karvansa; kokeilla siipiään*. Pienillä muutoksilla saadaan jo paljon eloa aikaan. On virkistävää, kun kohtalaisen usein esiintyvä *ottaa ohraleipä* saakin yllättäen muodon *ottaa ohrakyrä*. Joskus vanhaa tuttua idiomia voidaan muokattuna käyttää apuna ilmaistaessa aivan uudenlaista tilannetta, kuten *ryöstää sika säkissä*.

4.4 Kyselylomakkeen idiomit

Kyselyssä haetaan tulkintaa yhteensä 24 idiomille. Kymmenen kyselyyn valikoituneista idiomeista kuuluu läpinäkyvyydeltään ryhmään 3 ja 14 kyselyn idiomia ryhmään 4. Kyselyn avulla arvioidaan näin ollen lähinnä sellaisten idiomien tuntemusta ja ymmärrystä, joiden merkitykset on erikseen opeteltava, eivätkä ole suoraan osistaan pääteltävissä.

Kyselylomakkeen ensimmäisen tehtävän yhdestätoista idiomista seitsemän kuuluu ryhmään 3 (*karistaa kannoiltaan; levätä laakereillaan; mennä täydestä; olla teillä tietymättömillä; pitää pintansa; seistä tumput suorina; vetää pidempi korsi*) ja neljä ryhmään 4 (*heittää kankkulan kaivoon; lyödä laudalta; näyttää kyntensä; päästä jyvälle*). Suurin osa tehtävän idiomeista on siis sellaisia, että niiden merkitys on jollain tapaa haettavissa kuvainnollisuuden kautta, ja tehtävässä on annettu neljä vastausvaihtoehtoa joista yksi on oikein. Tästä syystä on mahdollista, että oppilaat menestyvät ensimmäisessä tehtävässä paremmin kuin toisessa. Vastaajat voivat verrata idiomien herättämiä mielikuvia, mikäli sellaisia konkreettisen tulkinnan sijaan tai ohella syntyy, ja valita näitä mielikuvia lähimmäksi tulevan vaihtoehdon.

Toisessa tehtävässä vastaajia pyydetään selittämään kolmentoista idiomien

merkitykset omin sanoin. Koska idiomeista kymmenen kuuluu opaakkien idiomien kategoriaan (*iskeä kirveensä kiveen; lukea tiilenpäitä; mennä päin prinkkalaa; nuolla näppejään; olla hyvää pataa; olla jonkun heiniä; osoittaa kaapin paikka; panna pillit pussiin; syöttää pajunköyttä; tehdä tepposet*), ja lisäksi tehtävä vaatii oppilailta omaa tekstin tuottamista vaihtoehdon ympyröimisen sijaan, on kakkostehtävä oletettavasti vastaajille haastavampi. Loput kolme tehtävän idiomeista kuuluvat läpinäkyvyyshyhmään 3 (*painaa puuta; tulla tiensä päähän; ylittää itsensä*).

5 Kyselytutkimus viides- ja kahdeksaluokkalaisille

5.1 Pilotti

Suoritin pienimuotoisen pilottikyselyn Tampereen normaalikoululla toukokuussa 2011 testatakseni lomakkeen toimivuutta sekä suullista ohjeistusta. Testiluokaksi valikoitui satunnainen kahdenkymmenen oppilaan seitsemäs luokka, josta paikalla kyselyyn oli vastaamassa 19. Kyselyn vastaamiseen aikaa oli varattu 20 minuuttia. Aika tehtävien tekemiseen osoittautui sopivaksi, mutta huomasin tilanteeseen vaativan täsmällisempää suullista ohjeistusta, johon varasin jatkossa muutaman minuutin lisää.

Kyselyn tehtävien kirjalliset ohjeet osoittautuivat riittäviksi ja toimiviksi, mutta havaitsin, että vastaamisen yksilöllisyyttä on korostettava jatkossa. Kävi myös ilmi, että oppilaille on jollain tavalla painotettava, että kyselyyn tulee suhtautua sen ansaitsemalla vakavuudella. Kannustuksesta huolimatta lomakkeisiin jäi harmillisen paljon tyhjiä, vastaamattomia kohtia, mikä ei kuitenkaan johtunut ajan puutteesta. Päätin painottaa asiaa varsinaisessa kyselyn toteutuksessa enemmän.

Kyselyn ensimmäinen tehtävä vaikutti olevan seitsemäsluokkalaisille toista tehtävää helpompi. Tähän voi vaikuttaa se, että ensimmäisessä tehtävässä oppilaiden ei tarvinnut itse tuottaa tekstiä, vaan riitti että he valitsivat neljästä vaihtoehdosta mielestään sopivimman tulkinnan kullekin esitetylle idiomille. On siis mahdotonta arvioida sitä, miten paljon kakkostehtävän idiomeja todellisuudessa tunnustettiin ja osattiin tulkita. Kirjallisen ilmaisemisen hankaluus on voinut saada vastaajan jättämään kohdan tyhjäksi (ks. luku 5.2).

5.2 Kyselyn rakenne

Kysely koostuu kolmesta osasta. Ensimmäinen tehtävä on monivalintatehtävä, jossa pyydetään valitsemaan yhdelletoista ilmaisulle neljästä vaihtoehdosta vastaajan mielestä sopivin merkitys. Toisessa tehtävässä on 13 idiomia, ja oppilaita pyydetään selittämään lyhyesti omin sanoin, mitä kysytyt ilmaukset tarkoittavat. Lopuksi kohdassa kolme

kartoitetaan oppilaiden lukutottumuksia ja kysytään pitävätkö he lukemisesta vai eivät, ja miksi näin on.

On tutkittu, että testin muoto voi vaikuttaa vastaajien suoritukseen. Monivalintatehtävän hyviä puolia ovat muun muassa sen yksinkertaisuus ja nopeus. Tällaisen tehtävän valtti on myös sen yksiselitteisyys, eli vastaajille on selkeää, mitä heiltä vaaditaan. Monivalintatehtävän etuna voidaan pitää lisäksi vastauksen oikeellisuuden horjumattomuutta. Kyselyn laatijan ei tarvitse jälkikäteen miettiä, voiko vastausta pitää oikeana, kun valittavien vaihtoehtojen oikeellisuus on jo etukäteen punnittu. Toisaalta monivalintatehtävää käytettäessä törmätään myös monenlaisiin ongelmiin, yhtenä mahdollisuus väärinä pidettävien vastausten poissulkeminen. Oikeaan vastaukseen päätyminen tällä keinolla ei ole sama kuin tietoinen oikean vastauksen poimiminen. Vaihtoehtojen vähyys mahdollistaa myös oikein arvaamisen. Ei siis voida tietää, kuinka useaan kohtaan vastaaja on tiennyt vastauksen, kuinka monen kohdalla tämä on eliminoinut vääränä pitämänsä vaihtoehdot ja kuinka moneen hän on arponut valintansa. Arvaamista voitaisiin välttää lisäämällä vaihtoehto *e) en tiedä*, mutta nuorille teetetyssä kyselyssä tällainen voisi olla liian houkutteleva vaihtoehto vähemmän motivoituneille tai epävarmoille vastaajille. Monivalintatehtävää ei pidetä validiteetiltaan parhaana mahdollisena keinona mitata kielellistä kykyä. Normaalisti kieltä ymmärretään laajemmassa kontekstissa, jossa muu teksti tai puhe ohjaa tulkintaa. Tarjolla olevat väärät vaihtoehdot voivat sekoittaa vastaajaa harkitsemaan tulkintoja, joita ei muuten ehkä olisi tullut edes ajatelleeksi. (Weir 1988: 46-47.)

Avoimet kysymykset ovat hyvin käytännöllisiä tekstin ymmärtämistä mitattaessa. Vastaukselle varattu tila sallii vastaajan käyttää ilmaisunvapautta ja vastauksen ollessa oikein on varmempaa, että vastaaja on todella tiennyt tulkittavan ilmauksen merkityksen. Huolellisesti muotoillut kysymykset mahdollistavat lyhyet ja ytimekkäät vastaukset, joten avointen kysymysten ei tarvitse olla juuri monivalintakysymyksiä aikaa vievempiä. Suurimpana haittapuolena avoimissa kysymyksissä on se, että ne vaativat vastaajalta ymmärtämisen lisäksi kykyä tuottaa tekstiä. Nuorelle vastaajalle kirjallinen tekstin tuottaminen voi olla niin vaivalloista, että kohtiin saatetaan tämän vuoksi jättää jopa kokonaan vastaamatta, tai sitten vaikeudet rajoittavat tiedetyn merkityksen muotoilemista hyväksyttävään muotoon. Avointen kysymysten vastausten hyväksyttävyyden arvioiminen vaatii kyselyn laatijalta malttia ja huolellista standardisointia. (Weir 1988: 48.)

5.3 Kyselyn toteutus

Kysely on toteutettu sekä Savonlinnassa että Tampereella kahdelle 5.-luokalle ja kahdelle 8.-luokalle syys- ja lokakuun aikana syksyllä 2011. Kaikille ryhmille ohjeistus sekä tehtäviin käytettäväksi annettu aika on ollut sama. Sain vaaditut tutkimusluvut ja sovin ryhmien opettajien kanssa, että voin käyttää tutkimukseen runsaat 20 minuuttia heidän valitsemillaan oppitunneilla. Pääasiassa kysely pyrittiin aiheensa vuoksi sijoittamaan äidinkielen tunneille.

Ohjeistuksessa mainitsin, että kyselyyn vastataan anonyymisti, mutta vastaajan ikä ja sukupuoli on merkattava asiaankuuluville paikoille. Pyysin oppilaita käyttämään lyijykynää, jotta he voivat halutessaan muokata tai korjata vastauksiaan. Painotin sen tärkeyttä, että vaikka kyseessä ei olekaan heitä arvioiva koetilanne, on jokaisen tehtävä itsenäistä työtä. Valvoin vastaustilannetta yhdessä luokan opettajan kanssa, mikä toivottavasti minimoi mahdolliset väärinkäytökset. Korostin myös sitä, että vaikka tehtävä ei vaikuta oppilaiden arvosanaan, se on syytä ottaa vakavasti ja jokaisen odotetaan vastaavan kyselyyn parhaansa mukaan. Lisäksi kannustin toistuvasti nuoria pyrkimään vastaamaan jokaiseen kohtaan ja tuntiessaan olevansa valmis tarkistamaan vielä kertaalleen omat vastauksensa. Näistä ohjeista muistutin oppilaita uudestaan työskentelyajan loppupuolella.

5.4 Kyselylomakkeen idiomien merkitykset

Kyselylomakkeeseen poimitut idiomit ovat tehtävässä yksi Aku Ankka -lehden numeroista 1 ja 2 /2007 ja tehtävässä kaksi numeroista 4-9 /2007. Olen pyrkinyt ottamaan mukaan ilmauksia, joita voisi pitää rakenteeltaan sekä esiintymistaajuudeltaan kohtalaisen tyypillisinä verbi-idiomeina. Tästä huolimatta lomakkeeseen valikoituneet idiomit voivat olla oppilaille vaikeusasteeltaan hyvinkin vaihtelevia. Näin myös siksi, että olen halunnut koostaa kyselyn idiomeista, joiden merkitys ei olisi helposti luettavissa kuvainnollisuuden kautta. Olen siis kiinnostunut erityisesti vastaajien idiomitajusta tai -tietämyksestä sellaisten ilmausten kohdalla, joiden merkitys on opittava ensisijaisesti muuten kuin päättelemällä. Konkreettisen ja abstraktin ajattelun

kehitystä on myös helpompi arvioida, kun vastauksesta on nähtävissä, hakeeko oppilas ilmaukselle kuvainnollista vai konkreettista tulkintaa tai selitystä.

Tutkin kysymyslomakkeen kahden ensimmäisen tehtävän idiomien merkityksiä erilaisten sanakirjojen avulla. Käyttämäni kirjat olivat Päin mäntyä (suomen kielen sanontoja, Tervomaa 2002) = PM, Lentävien lauseiden sanakirja (Suomen kielen sanakirja 5, Sinnemäki 1982) = LL, Uusi suomen kielen sanakirja (Nurmi 1998) = US, Naulan kantaan (Nyky-suomen idiomisanakirja, Kari 1993) = NK sekä Suurella sydämellä ihan sikana (Suomen kielen kuvaileva fraasisanakirja, Muikku-Werner ym.) = SS. Käyn vielä kyselyn tulosten analysoinnin yhteydessä läpi, miten nämä sanakirjat selittävät kysytyt idiomit.

Kaikki idiomit eivät olleet tuttuja kaikille sanakirjoille, joillekin selitys löytyi vain yhdestä kirjasta, Uudesta suomen kielen sanakirjasta. Joissakin tapauksissa sanakirjassa selitetty idiomit on mainittu hieman eri muodossa kuin kyselyssäni, ja tällaisessa tapauksessa ilmoitan sanakirjankin muodon. Esitän merkitykset niin, että jokaisen idiomien kohdalla on selityksen perässä lyhenne sanakirjasta, josta selitys on löytynyt.

Idiomien kankkula ja prinkkala voitaisiin tulkita erisniminä, mutta koska ne on Aku Ankka -lehdessä kirjoitettu pienellä alkukirjaimella, toimin niin niiden suhteen omassa työssäni. Sanakirjojen selityksissä sanat ovat lähdekirjallisuuden kirjoitusasussa.

<i>seistä tumput suorina:</i>	seistä avuttomana, mitään tekemättä (US) mitään tekemättä (NK, olla tumput suorana)
<i>lyöä laudalta:</i>	olla parempi kuin muut (PM) voittaa vastustajansa tai kilpailijansa; vastaavan lautapeleissä käytetyn sanonnan vertauskuvallinen käyttö (LL) 1) kilpailutilanteessa: voittaa toinen tai toiset 2) yleensä vertailutilanteessa, olla parempi, hienompi, loistavampi tms. kuin toiset (US) Olla parempi tai etevämpi tai kyvykkäämpi tai fiksumpi kuin joku muu, päihittää joku (NK) Voittaa (SS)

<i>olla teillä tietymättömillä:</i>	<p>kadoksissa olemisesta, 'hänen olinpaikkansa ei ole tiedossa' (US)</p> <p>olla kateissa, tietymättömissä (NK)</p>
<i>karistaa kannoiltaan:</i>	<p>päästä eroon jostain, 'karistaa takaa-ajajat, kilpailijat kannoiltaan' (US, karistaa)</p> <p>tehdä takaa-ajajaan eroa niin paljon, ettei tämä tavoita; karata takaa-ajajan tavoittamattomiin (NK)</p>
<i>vetää pidempi korsi:</i>	<p>vetää lyhyempi korsi: hävitä jossain asiassa; alun perin vedonlyönnistä eripituisin oljenkorsin (LL)</p> <p>vetää lyhyempi korsi: jäädä vähemmälle, huonommalle; vetää lyhyempi tikku: hävitä (US)</p> <p>voittaa (NK, vetää pitempi tikku)</p> <p>Onnistua arvonnassa, voittaa kilpailu. (SS, vetää pisin/pitkä tikku)</p>
<i>näyttää kyntensä:</i>	<p>osoittaa, miten kyvykäs tai lahjakas on (NK, näyttää [leijonan] kyntensä)</p> <p>Osoittaa omat kykynsä tai todellisen luonteensa (SS, paljastaa kyntensä)</p>
<i>pitää pintansa:</i>	<p>ei antaa periksi, kestää; pitää puolensa (US)</p> <p>olla antamatta periksi (NK)</p> <p>Kestää, ei anna periksi. Säilyttää suosionsa. (SS)</p>
<i>levätä laakereillaan:</i>	<p>tyytyä menneisiin saavutuksiinsa, olla haluton antautumaan uusiin haasteisiin ja ponnistelemaan lisää (US)</p> <p>levätä tyytyväisenä saavutusten jälkeen pyrkimättä lisäsaavutuksiin (NK)</p> <p>Jäädä toimeettomaksi, tyytyä saavutuksiinsa. (SS)</p>
<i>päästä jyvälle:</i>	<p>ymmärtää asia (PM)</p> <p>käsittää jokin asia; alkujaan: tähdätä kiväärillä siten, että maali näkyy tähtäimen ja jyvän linjassa (LL)</p> <p>ymmärtää, käsittää, oivaltaa (US)</p> <p>alkaa ymmärtää tai käsittää jotakin (NK)</p>

	Tajuta, ymmärtää jotain. (SS)
<i>heittää kankkulan kaivoon:</i>	'rahat menivät kuin Kankkulan kaivoon': hukkaan (NK) Kuvitteellinen paikka, johon hukatut tai tuhlatut asiat joutuvat. Yleensä kankkulan kaivoon häviää rahaa. (SS)
<i>mennä täydestä:</i>	jostakin, jonka puutteet jäävät joltakulta huomaamatta, näyttää aidolta, kiitettävältä tms. (US) 'virheellinen vastaus, joka meni täydestä': hyväksyttiin oikeana (NK)
<i>nuolla näppejään:</i>	jäädä kokonaan ilman (PM) jäädä tyhjin käsin, osattomaksi, ilman jotakin (US) jäädä paitsi jostakin (NK) Jäädä ilman. (SS, nuolla näppejään)
<i>iskeä kirveensä kiveen:</i>	erehtyä pahasti (PM) epäonnistua, erehtyä, tehdä virhe (US) erehtyä pahemman kerran (NK) Erehtyä, tehdä virhe. (SS)
<i>olla jonkun heiniä:</i>	'tämä on minun heiniäni': tämä on minun alaani, tehtäväni, minun mieleeni (US) kuulua jollekin, olla jonkun yksinoikeus tai erikoisala (NK) Olla jonkun tai jonkin ominta alaa, osata jokin asia hyvin. Voittaa. (SS)
<i>tehdä tepposet:</i>	tepponen: kepponen, kuje, metku, tempu (US)
<i>painaa puuta:</i>	istua (penkillä) (US) istuutua (NK) Istuutua, istua. (SS)
<i>panna pillit pussiin:</i>	luopua, lähteä tiehensä (US) jättää sikseen, lähteä matkoihinsa (NK) Lopettaa homma. (SS)
<i>olla hyvää pataa:</i>	tulla hyvin toimeen jonkun kanssa, olla hyvissä väleissä jonkun kanssa (US)

	olla hyvissä väleissä jonkun kanssa (NK)
	Hyvissä, sopuisissa väleissä (SS, hyvää pataa)
<i>osoittaa kaapin paikka:</i>	näyttää, kuka on määräävässä asemassa (US, näyttää, missä kaappi seisoo)
	olla määrällijänä kodissa tai talossa (NK, sanoa, missä kaappi seisoo)
	Päättää asioista. (SS, näyttää/sanoa/määrätä missä kaappi seisoo)
<i>ylittää itsensä:</i>	ei pitäytyä määräyksissä, rikkoa jokin raja, esim. 'ylitin itseni ja pyysin anteeksi' (US)
<i>mennä päin prinkkalaa:</i>	epäonnistua (US, prinkkala: kaikki menee päin prinkkalaa)
	mennä ihan hullusti, päin metsää (NK)
	Hullusti, väärin. (SS, päin prinkkalaa/brinkkalaa)
<i>lukea tiilenpäitä:</i>	olla kärsimässä vankeusrangaistusta (US)
	'joutua tiilenpäitä lukemaan': vankilaan (NK)
	Olla vankilassa. (SS, lukea/lueskella/laskea tiilenpäitä)
<i>syöttää pajunköyttä:</i>	valehdella (PM)
	valehdella (US)
	valehdella (NK)
	Valehdella, huijata. (SS)

Yksi idiomeista jäi vaille selitystä näistä sanakirjoista: *tulla tiensä päähän*. Tämä idiomii tarkoittaa oman kieli-intuitioni mukaan jonkin päättymistä, yleensä jonkin abstraktimman kuin konkreettisen matkan, mieluummin ajallisesti mitattavan jakson. Esimerkiksi ura, parisuhde tai opinnot voisivat tulla tiensä päähän. Myös elämä voisi näin ollen tulla tiensä päähän, jolloin voisi ehkä myös todeta jonkun henkilön tulleen tiensä päähän kuollessaan. Idiomii sisältää negatiivisen tunnelatauksen, joten myös uran, parisuhteen tai opintojen tullessa tiensä päähän kyseessä on jokseenkin epätoivottu tai valitettava tilanne.

Idiomii *heittää kankkulan kaivoon* on lausahdus, jota ymmärretään hyvinkin eri tavoin. Maarit Berg on kirjoittanut Voima-lehden kolumnissaan Rahan voima Kieli kukkasin (5/2005) mainoskielen hienoudesta, ja tarkastelee lähemmin mainosta, johon

liittyy tämä mystinen kaivo. Kyseessä on matkapuhelinmainos, jossa on kuva kaivosta vierellään kyltti ”Kankkula”. Kuvan alla lukee ”Lankapuhelimeen ei rahojaan kannata tuhlata.” Berg kysyi mainoksen merkitystä 37 henkilöltä, pääasiassa teini-ikäisiltä nuorilta. Testiryhmän mukaan mainoksen sanoma on, että lankapuhelimen voi heittää kankkulan kaivoon, ja kannattaa sen sijaan hankkia kännykkä. Berg on eri mieltä:

Kankkulan kaivoon heittäminenhän tarkoittaa jonkin sinänsä tärkeän tai arvokkaan heittämistä hukkaan! Jos esimerkiksi rahoilleen ei saa vastinetta, rahat menevät kuin Kankkulan kaivoon. Jos lankapuhelimen heittää Kankkulan kaivoon, ajatuksen lähtökohta olisi näin ollen se, että lankapuhelin on hieno asia ja arvokas vekotin. Mainoksen päämäärä kuitenkin oli saada ihmiset vaihtamaan kallis ja hyödytön (lankapuhelin) johonkin hintansa väärtiin (kännykkään). (Berg 2005)

Kieli muuttuu ja monet idiomit ovat saaneet alkunsa konkreettisen merkityksen abstrahoitua. Sanojen ja idiomienkin merkitys voi ajan myötä vaihtua, siihen tarvitaan ainoastaan se, että kielen käyttäjät ryhtyvät käyttämään näitä sanoja ja muita ilmaisuja uudessa tarkoituksessa. Käytössä voi olla enemmän vaihtelua lapsilla ja nuorilla, joille ilmaisujen merkitykset eivät ole vielä täysin vakiintuneet ja varmistuneet. Mielenkiintoista onkin, kuinka kyselyyn vastaavat tulkitsevat kysyttyä idiomia *heittää kankkulan kaivoon*. Myös idiomii *ylittää itsensä* saattaa koota kiinnostavia tulkintoja, joita voidaan verrata Uuden suomen kielen sanakirjan tarjoamaan selitykseen. Edelleen oletan idiomii *levätä laakereillaan* olevan kyselyn vastaajille hankala, ja sitä mahdollisesti tulkitaan sanakirjan selityksistä poikkeavasti.

Suomen kielen kuvailevaa fraasisanakirjaa toimittanut Muikku-Werner toteaa havainneensa, että vaikka idiomien uskotaan olevan hyvinkin vakiintuneita, ne varioivat niin muodoltaan kuin merkitykseltäänkin. Idiomisanakirjoja päivitetään pitkällä aikavälillä, ja muodon sekä merkityksen muutokset jäävät helposti syrjään, tai sitten ne huomioidaan vasta hyvän aikaa sen jälkeen, kun ne ovat kieleen tulleet. (Muikku-Werner 2010: 374)

5.5 Tehtävä 1

5.5.1 Kahdeksaluokkalaiset: tulokset

Kyselyyn vastasi 71 kahdeksaluokkalaista kahdesta eri koulusta kahdesta kaupungista. Näistä pääosa ilmoitti iäkseen 14 vuotta, viisi merkitsi iäkseen 13 vuotta, kolme 15 vuotta ja yksi 16 vuotta. Vastaajista 40 oli tyttöjä ja 31 poikia. En tee luokka- tai kaupunkikohtaisia eroja näkyviksi, vaan käsittelen kahdeksaluokkalaisten yhtenäisenä ryhmänä. Tarkastelen siis ensimmäisen tehtävän tuloksia idiomilähtöisesti ensin kahdeksaluokkalaisten osalta ja sitten viidesluokkalaisten. Vertailen myöhemmin viides- ja kahdeksaluokkalaisten vastauksia kokonaisina ikäryhminään. Teen ikäryhmien vertailussa havaintoja siitä, näkyykö ajattelun abstraktiuden tai konkreettisuuden taso kyselyn tehtävien tuloksissa. Esittelen ensin kahdeksaluokkalaisten vastaukset, josta muodostuu eräänlainen tavoitetaso viidesluokkalaisille, ja johon voidaan verrata perässä kehittyvien viidesluokkalaisten ajattelun konkreettisuutta.

Yhdestätoista kohdasta viidessä on kolmen pisteen oikean vastauksen lisäksi tarjottu yhden pisteen oikeaa lähestyvä vastausvaihtoehto. Yhden pisteen tällaisella valinnalla on saanut sen vuoksi, että vastaaja on jollakin tavalla jäljillä idiomien merkityksestä ja ainakin tunnistaa puheenparren merkitsevän jotain muuta, kuin miten sen konkreettisella lukutavalla voisi ymmärtää.

Mukaan olen laskenut myös ne harvat tapaukset, joissa vastaaja on ohjeistuksesta huolimatta valinnut kaksi vaihtoehtoa. Näiden pisteytyksen kanssa olen tehnyt seuraavasti: Jos vastaaja on ympeöinyt sekä kolmen pisteen että yhden pisteen vaihtoehdon, vastaajalle on merkitty oikea vastaus sekä kolme pistettä. Tällaisia kohtia oli kolme. Jos vastaaja on valinnut täysin oikean ja lisäksi täysin väärän vaihtoehdon, on hänelle merkitty yksi piste. Tällaisia esiintyi kaksi. Taulukkoon, johon on kerätty eri vastausvaihtoehtojen valintojen määrä, olen merkinnyt näissä tapauksissa vastaajan parhaan vastauksen.

Yhden pisteen vaihtoehtoja on siis kuitenkin alle puolessa kysymyksistä ja porras oikeaan on kahden pisteen ero, jotta täysin oikein vastanneet erottuisivat pistevertailussa selkeämmin. Eri kohdissa tietty vaihtoehto on katsottu yhden pisteen arvoiseksi erilaisista syistä, joten selvitän vielä jokaisen idiomien kohdalla vastausvaihtoehtojen pisteytyksen erikseen. Taulukoissa oikean vastausvaihtoehdon kirjain sekä kohdan vastauksia käsittelevässä kappaleessa oikea vastaus on lihavoitu.

seistä tumput suorina	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
-----------------------	---	----------	---	---	--	--------	------	------	------

8. luokat yhteensä	10	41	18	1		1	41	18	11
---------------------------	-----------	-----------	-----------	----------	--	----------	-----------	-----------	-----------

Seistä tumput suorina -idiomissa oli melko paljon hajontaa. Oikea, eli kolmen pisteen vastaus oli vaihtoehto **b) olla reagoimatta mitenkään**, koska idiomia voidaan ymmärtää laajemmin myös tilanteessa, jossa puheessa oleva henkilö ei ole seisovassa asennossa. Tutkittujen sanakirjojen perusteella idiomien merkitys painottuu kuitenkin konkreettiseen seisomiseen, joten vaihtoehdosta *c) seistä aivan liikahtamatta* vastaajat ovat saaneet yhden pisteen. Suurin osa vastaajista (41) valitsi väljemmän tulkinnan, mutta merkittävä osuus (18) valitsi sopivammaksi tulkinnaksi asteen verran konkreettisemmän vaihtoehdon. Yllättävän monta valintaa (10) kohdistui vaihtoehtoon *a) olla ryhdikkäässä asennossa*, mutta kaikista konkreettisistä tulkinta, *d) seistä niin, että lapaset osoittavat suoraan eteenpäin*, valittiin vain kerran. Kahdeksasluokkalaisten tuntevat siis tämän idiomien merkityksen melko hyvin.

lyödä laudalta	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
8. luokat yht.	1	6	6	56		2	56	-	13

Idiomien *lyödä laudalta* merkitys ymmärrettiin myös melko hyvin. Valtaosa (56) valitsi ainoan pisteitä tuovan vaihtoehdon, **d) olla parempi kuin joku/jokin muu**. Kuusi vastaajaa valitsi kohdan *b) tehtävä kymmenen tikkua laudalla -leikissä*, samoin kuusi valitsi kohdan *c) lyödä jotakuta*. Yhden vastaajan mielestä merkitys on *a) tiputtaa jotain ikkunalaudalta*. Vajaa viidennes vastaajista ei siis osannut yhdistää idiomia voittamiseen tai vertailutilanteeseen, vaan he valitsivat mieluummin konkreettisemmän lyömiseen tai lautaan liittyvän vastauksen.

olla teillä tietymättömillä	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
8. luokat yht.	31	6	1	32		1	31	32	7

Olla teillä tietymättömillä jakoi suurimman osan vastaajista kahteen leiriin. Vaihtoehto **a) olla kateissa** sai 31 kannattajaa ja vaihtoehdon *d) joutua eksyksiin* valitsi 32. Vastaajat ovat tulkinneet kateissa olemista kahdesta eri näkökulmasta, kadonnutta etsivän näkökulmasta sekä kadonneen (henkilön) näkökulmasta. Sanakirjat selittävät tämän idiomien nimenomaan *a)* -vaihtoehdon kaltaisesti eli kadonnutta hakevan

kannalta, joten se on kolmen pisteen vastaus. Vaihtoehdosta *d*) saa yhden pisteen, koska selitys ei ole kovin kaukana täysin oikeasta, ja näin idiomien ymmärtävät käsittävät todennäköisesti lukemansa, kun ilmausta käytetään tekstissä. Kuusi vastaajaa valitsi vaihtoehdon *b*) *kulkea vieraan kaupungin teillä* ja yksi vastaaja vaihtoehdon *c*) *olla polulla, jota ei ole merkitty karttaan*. Näissä vaihtoehdoissa idiomien *tiet* on käsitetty konkreettisenä kulkuväylän ilmauksena ja tietymättömyys on liitetty vahvasti nimenomaan näihin kulkuväyliin. Samaan voivat syyllistyä myös *d*) *joutua eksyksiin* -vaihtoehdon valinneet, mutta pisteettä jättävät vaihtoehdot ovat sitäkin yksityiskohtaisempia konkreettisuudessaan. Nämä muutamat vastaajat eivät siis ole tunnistanee ilmauksen kuvainnollisuutta eivätkä nähneet sen laajuutta.

karistaa kannoiltaan	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
8. luokat yht.	0	65	6	0		0	65	6	0

Karistaa kannoiltaan oli yksi kyselyn kolmesta idiomista, jotka eivät aiheuttaneet kahdeksasluokkalaisilla yhtään nollan pisteen vastausta. Kahdessa muussa näistä tapauksista tarjolla ei ollut yhden pisteen vaihtoehtoa, kuten tässä kohdassa. Kuusi vastaajaa on valinnut yhden pisteen vaihtoehdon *c*) *lähteä eri suuntaan*. Perusteluna yhdelle pisteelle on se, että tämän vaihtoehdon toiminnan taustalla on nähtävissä toinen osallistuja, kuten takaa-ajaja, josta toimija pyrkii eroon. Vaihtoehdon voi ymmärtää toisaalta myös aika kaukaiseksi täysin oikeasta vastauksesta, ja juuri tästäkin syystä oikeaa lähestyvät vastaukset ovat vain yhden pisteen arvoisia kun oikeista pisteitä saa kolme. Oikean vastauksen *b*) *olla takaa-ajajaansa nopeampi* valitsivat loput 65 vastaajaa, joten vaihtoehdot *a*) *kopistaa lumet tai kura kengistä* ja *d*) *hätistellä kärpäsiä kimpustaan* eivät saaneet kahdeksasluokkalaisilta yhtään valintaa.

vetää pidempi korsi	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
8 luokat yht.	1	13	58	0		0	58	-	13

Myöskään idiomien *vetää pidempi korsi* vaihtoehdoissa ei ollut yhden pisteen vastausta. Tutkitut sanakirjat tarjosivat selitystä lähinnä idiomille *vetää lyhyempi korsi*, jonka katsottiin merkitsevän häviämistä. Yksi sanakirjoista antoi idiomille *vetää pitempi tikku* merkityksen voittaa, mutta tähän tehtävään oikeaksi vastaukseksi muotoutui väljempi selitys *c*) *pärjätä toisia paremmin*, jonka valtaosa vastaajista (58) valikoikin.

Toiseksi eniten (13) valittiin vaihtoehtoa *b) voittaa pitkässä tikussa*, joka jätti pisteittä sen tarkan ja konkreettisen rajauksen vuoksi, vaikka voittamisesta onkin kyse. Idiomi on syntynyt juuri tästä konkreettisesta tilanteesta, eivätkä kaikki tämänkään ikäluokan vastaajat ole vielä ymmärtäneet sanonnan laajempaa merkitystä. Yksi vastaajista on valinnut vaihtoehdon *a) hävitä pitkässä tikussa*, ja vaihtoehto *d) laittaa pidempi orsi kanalaan* ei saanut yhtään valintaa.

näyttää kyntensä	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
8. luokat yht.	3	0	2	66		0	66	-	5

Näyttää kyntensä oli hyvin tunnettu idiomi: vastaajista 66 valitsi vaihtoehdon *d) osoittaa mihin todella pystyy*. Loput vastausvaihtoehdot olivat täysin vääriä, yhden pisteen vaihtoehtoa ei siis ollut. Kolme vastaajaa valitsi vaihtoehdon *a) osoittaa ettei ole näpistänyt mitään* ja kaksi vaihtoehdon *c) näyttää ruma sormimerkki*. Yksikään vastaajista ei siis valinnut vaihtoehtoa *b) tilata käsihoito kauneussalongissa*.

pitää pintansa	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
8. luokat yht.	0	70	0	1		0	70	-	1

Pitää pintansa oli yksi kyselyn helpoimmista idiomeista. Vain yksi vastaaja valitsi muun kuin oikean vastauksen, eli 70 valitsi kolmen pisteen arvoisesti vaihtoehdon *b) olla antamatta periksi*. Yksi vastaajista koki merkityksen olevan *d) esittää, että menee hyvin, vaikkei oikeasti mene*, mutta vaihtoehdot *a) järven pinta pysyy samalla korkeudella* ja *c) vaate kestää räsitystä* jäivät koskemattomiksi.

levätä laakereillaan	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
8. luokat yht.	58	1	1	9		2	9	58	2

Levätä laakereillaan puolestaan oli mahdollisesti ensimmäisen tehtävän vaikein idiomi. Vastaajista vain yhdeksän valitsi kolmen pisteen oikean vaihtoehdon *d) tyytyä yhteen onnistumiseen yrittämättä parempaa*. Peräti 58 vastaajaa oli yhden pisteen vaihtoehdon *a) olla jouten, huilata kannalla*. Tämä oli odotuksenmukaista, sillä idiomi ei oletettavasti ole vastaajille kovin läpinäkyvä. Laakerin lehdet kuvaavat symbolisesti

voittoa, kreikkalaisen jumalan Apollonin tunnus esimerkiksi annettiin entisaikaan olympiavoittajille. Idiomien merkityksen kannalta olennaista siis on, että jokin tavoite tai jonkinlainen voitto on jo saavutettu, ennen kuin jäädään olemaan jouten. Yksi piste on a) -vaihtoehdosta kuitenkin annettu, sillä vaikka se on vain idiomissa esiintyvä *levätä* toisin sanoin, siinä on paljon samaa sisältöä kuin täysin oikeassa vastauksessa. Voi siis olettaa, että kun vastaajat tapaavat tätä idiomia teksteissä, he ymmärtävät edes osittain sen merkityksen. Muut vaihtoehdot, b) *korjata auton pohjaa* ja c) *tyhjentyneen autonrenkaat lepää laakereillaan*, tulivat molemmat valituiksi kerran.

päästä jyvälle	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
8. luokat yht.	0	0	71	0		0	71	-	0

Päästä jyvälle oli oppilaille helppo. Kaikki 71 vastaajaa valitsivat kolmen pisteen vaihtoehdon c) *alkaa ymmärtää jotakin*. Muut vastausvaihtoehdot olivat a) *saada riistaeläin tähtäimeen*, b) *päästä syömään* ja d) *saada satoa pelloilta*. Monivalintatehtävän arvioinnissa on hankalaa suhteuttaa oikeiden vastausten määrä vastaajien kielentuntemukseen, sillä vastaajalle voi olla helppoa sulkea pois varmasti väärät vaihtoehdot. Kyselylomaketta laatiessa on pilottikokeilusta huolimatta vaikea ennustaa, mitkä kohdat tulevat olemaan vastaajille vaatimustasoltaan sopivan haastavia ja mitkä mahdollisesti liian helppoja. Mielenkiintoisimmiksi osoittautuvatkin juuri ne kohdat, jotka ovat saaneet aikaan erilaisia tulkintoja vastaajilta. Kakkostehtävän avoimet vastaukset tarjoavatkin ehkä tutkimuksen kannalta kiinnostavampaa materiaalia.

heittää kankkulan kaivoon	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
8. luokat yht.	1	28	3	39		0	28	39	8

Toinen vastaajia kahtia jakava kohta *olla teillä tietymättömillä* -idiomin lisäksi oli *heittää kankkulan kaivoon*. Yli puolet vastaajista (39) valikoi vastausvaihtoehdon d) *heittää pois, hylätä*, mikä oli yhden pisteen arvoinen valinta. Oletuksena olikin, että tätä vaihtoehtoa tullaan valitsemaan paljon. Ilmauksen merkityksestä ja sen ymmärtämisestä eri tavoin on ollut pohdintaa ennakoin (ks. s. 34-35), ja on toki mahdollista, että käynnissä on jonkinlainen merkityksen muutos. Siksi tämä vastaus on pisteytetty yhden pisteen arvoiseksi. Täysin oikea eli kolmen pisteen vastaus oli b) *laittaa asia tai tavara*

täysin hukkaan, ja näin idiomin ymmärsi vastaajista 28. Vaihtoehto *a) heittää sanko tyhjään kaivoon* valittiin kerran ja vaihtoehto *c) pelata rahapeliä* kolmesti. Nämä vastaajat ovat voineet myös hakea ajatusta siitä, että rahapelin pelaaminen on kuin heittäisi rahaa kankkulan kaivoon, eli hukkaan.

mennä täydestä	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
8. luokat yht.	0	0	0	71		0	71	-	0

Toinen ainoastaan täysin oikeita vastauksia tuottanut kohta oli idiomi *mennä täydestä*. Jokainen vastaaja seitsemästäkymmenestäyhdestä valitsi oikean vaihtoehdon ***d) jokin asia uskotaan täysin***. Muut vastausvaihtoehdot olivat *a) lähteä ruokailusta*, *b) kulkea ruuhkaisen paikan läpi* ja *c) täytyä tehdä jotain*.

5.5.2. Viidesluokkalaiset: tulokset

Viidesluokkalaisten kyselyyn vastaajia oli yhteensä 80, ja kuten kahdeksaluokkalaistenkin kohdalla, vastaajia oli kahden kaupungin kahdesta koulusta. Suurin osa, 61, oppilaista oli 11-vuotiaita, 17 vastaajista oli 10-vuotiaita ja kaksi ilmoitti iäkseen 12 vuotta. Tyttöjä heistä oli 43 ja poikia 37.

seistä tumput suorina	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat yht.	34	21	22	2		1	21	22	36

Idiomi *seistä tumput suorina* aiheutti vastaajille jonkin verran päänvaivaa ja vastaukset jakaantuivat pääasiassa kolmelle vaihtoehdolle. Vaihtoehto *a) olla ryhdikkäässä asennossa* valittiin 34 kertaa, oikea vastaus ***b) olla reagoimatta mitenkään*** sai 21 valintaa ja yhden pisteen vaihtoehto *c) seistä aivan liikahtamatta* valittiin 22 kertaa. Kaksi vastaajaa valitsi merkitykseksi kaikista konkreettisimman vaihtoehdon *d) seistä niin, että lapaset osoittavat suoraan eteenpäin*. Pisteitä kerryttävistä vaihtoehdoista abstraktimpi ja konkreettisempi versio saivat siis lähes yhtä paljon kannatusta, mutta näitä selkeästi konkreettisempi *olla ryhdikkäässä asennossa* valittiin yllättäen huomattavasti useammin. Näin ollen ensimmäinen kohta ainakin vahvistaa ennako-oletusta siitä, että viidesluokkalaisten ikäryhmä on ajattelussaan

selvästi kahdeksaluokkalaisia konkreettisemmalla tasolla, mikä vaikuttaa idiomien ymmärtävään lukemiseen.

lyödä laudalta	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat yht.	3	17	12	48		0	48	-	32

Lyödä laudalta oli edellistä jonkin verran paremmin tunnistettu idiomiksi, pääosa vastaajista (48) valitsi oikean vaihtoehdon **d) olla parempi kuin joku/jokin muu**. Loput vaihtoehdot olivat konkreettisempia, ja vaihtoehdon **b) tehtävä kymmenen tikkua laudalla -leikissä** valitsi 17 vastaajaa, vastauksen **c) lyödä jotakuta** 12 vastaajaa ja **a) tiputtaa jotain ikkunalaudalta** 3 vastaajaa. Vaikka oikea vastaus saikin vaihtoehdoista selkeästi eniten valintoja, väärin vastausten yhteismäärä jää vain jonkin verran pienemmäksi.

olla teillä tietymättömillä	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat yht.	27	8	5	40		0	27	40	13

Oletuksen mukaisesti idiomiksi *olla teillä tietymättömillä* jakoi valtaosan vastauksista vaihtoehdoille **a) olla kateissa** (27) ja **d) joutua eksyksiin** (40). Selkeä enemmistö kokee vastausten mukaan luontevammaksi merkityksen, jossa hukassa oleminen nähdään etsivän näkökulman sijaan kateissa olevan perspektiivistä. Kahdeksan vastaajaa valitsi vaihtoehdon **b) kulkea vieraan kaupungin teillä** ja viisi vaihtoehdon **c) olla polulla, jota ei ole merkitty karttaan**.

karistaa kannoiltaan	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat yht.	3	68	5	3		1	68	5	6

Idiomiksi *karistaa kannoiltaan* oli vastaajille melko tuttu tai ymmärrettävä: 68 vastaajaa kahdeksastakymmenestä yhdisti sen oikeaan merkitykseen **b) olla takajaajansa nopeampi**. Yhden pisteen sai viisi vastaajaa vaihtoehdosta **c) lähteä eri suuntaan**. Täysin vääräksi katsottavat vaihtoehdot, konkreettinen tulkinta **a) kopistaa lumet tai kura kengistä** sekä **d) hätistellä kärpäsiä kimpustaan**, saivat molemmat kolme valintaa.

vetää pidempi korsi	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat yht.	1	19	60	0		0	60	-	20

Vetää pidempi korsi synnytti hieman väärintulkintaa, vastaukset jakautuivat lähes kokonaan kahdelle vaihtoehdolle, oikealle **c) pärjätä toisia paremmin** (60) sekä konkreettiselle esimerkille pärjäämisestä, **b) voittaa pitkässä tikussa** (19). Yksi vastaaja valitsi vaihtoehdon **a) hävitä pitkässä tikussa**, ja kyselyssä täysin ilman valintoja molemmissa ikäryhmissä jäi vaihtoehto **d) laittaa pidempi orsi kanalaan**.

näyttää kyntensä	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat yht.	15	1	4	60		0	60	-	20

Myös idiomien *näyttää kyntensä* kohdalla oikeita vastauksia, **d) osoittaa, mihin todella pystyy**, tuli 60. Yllättävän moni vastaaja (15) valitsi toisenlaisen abstraktin tulkinnan **a) osoittaa, ettei ole näpistänyt mitään**. Neljä kertaa valittiin vaihtoehto **c) näyttää ruma sormimerkki** ja kerran **b) tilata käsihoito kauneussalongissa**.

pitää pintansa	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat yht.	0	75	0	5		0	75	-	5

Idiomi *pitää pintansa* osoittautui kahden muun idiomien ohella yhdeksi tehtävän helpoimmista kohdista molemmille ikäryhmille. 75 viidesluokkalaista valitsi kolmen pisteen vaihtoehdon **b) olla antamatta periksi**, viisi valitsi toisen melko abstraktin selityksen **d) esittää, että menee hyvin, vaikkei oikeasti mene**. Yksikään vastaajista, niin viides- kuin kahdeksaluokkalaisista, ei valinnut vaihtoehtoja **a) järven pinta pysyy samalla korkeudella** tai **c) vaate kestää räsitusta**.

levätä laakereillaan	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat yht.	54	3	4	29		0	29	54	7

Odotetusti *levätä laakereillaan* -idiomin vastaukset jakautuivat enimmäkseen vaihtoehdoille **a) olla jouten, huilata**, josta vastaajat saivat yhden pisteen, sekä **d) tyytyä yhteen onnistumiseen yrittämättä parempaa**, joka oli kolmen pisteen arvoinen. Oikean vastauksen valitsi 29 vastaajaa, yhden pisteen vastauksen valitsi 54. Vaihtoehto **b)**

korjata auton pohjaa sai kolme valintaa ja c) tyhjentyneet autonrenkaat lepää laakereillaan valittiin neljästi.

päästä jyvälle	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat yht.	0	0	79	1		0	79	-	1

Päästä jyvälle osoittautui koko kyselyn parhaiten tunnistetuksi ilmaisuksi molemmat ikäryhmät huomioon ottaen, kun lasketaan sen mukaan, kuinka vähän vääriä vastauksia kohta on saanut. Ainoastaan yksi vastaaja on valinnut väärän vastausvaihtoehdon d) saada satoa pellolta. Loput 150 kyselyyn vastannutta oppilasta valitsivat oikean vaihtoehdon c) *alkaa ymmärtää jotakin*. Näin ollen vaihtoehdot a) saada riistaeläin tähtäimeen ja b) päästä syömään jäivät täysin valinnoitta. Lentävien lauseiden sanakirjan mukaan idiomi juontuu alkujaan tähtäämisestä kiväärillä siten, että maali näkyy tähtäimen ja jyvän linjassa (Suomen kielen sanakirja 5, Sinnemäki 1982). Tuloksien perusteella voisi arvella, että lapset tai nuoret oppivat tämän ilmauksen idiomaattisen merkityksen siis aikaisemmin, kuin sen taustalla olevan yhteyden ampuma-aseessa olevaan osaan, jota kutsutaan jyväksi. Idiomia käytetään ehkä suhteellisen taajasti ja se on tullut jo nuorille lukijoille ja kuulijoille vastaan usein ja sitä kautta tutuksi.

heittää kankkulan kaivoon	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat yht.	8	14	6	52		0	14	52	14

Idiomin heittää kankkulan kaivoon vastausvalinnat painottuivat selkeästi yhden pisteen vastaukselle d) heittää pois, hylätä. 52 vastaajaa valitsi tämän. Oikea vastaus, b) laittaa asia tai tavara täysin hukkaan valittiin 14 kertaa. Oikeiden vastausten lukumäärän perusteella tämä oli viidesluokkalaisille hankalin idiomi. Toiseksi vähiten oikeita vastauksia keräsi idiomi seistä tumput suorina (21) ja kolmanneksi levätä laakereillaan (29). Täysin väärät vaihtoehdot a) heittää sanko tyhjään kaivoon ja c) pelata rahapeliä valittiin ensimmäinen kahdeksan kertaa ja toinen kuudesti.

mennä täydestä	a	b	c	d		tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat yht.	0	1	1	78		0	78	0	2

Mennä täydestä -idiomi sen sijaan tuotti paljon oikeita vastauksia, vastaajista 78 valitsi kolmen pisteen vaihtoehdon **d) jokin asia uskotaan täysin**. Vaihtoehtoa a) *lähteä ruokailusta* ei valittu kertaakaan, vaihtoehdot b) *kulkea ruuhkaisen paikan läpi* sekä c) *täytyä tehdä jotain* valittiin kerran kumpikin. Tällaisissa kohdissa on syytä muistaa, että monivalintatehtävissä oikea vastaus voi valikoitua todennäköisemmin väärien vastausten pois sulkemisella. Näin ollen, vaikka *pitää pintansa*, *päästä jyvälle* tai *mennä täydestä* ovat mahdollisesti hyvin tuttuja ilmauksia, tulosten perusteella ei voida varmasti sanoa nuorten tulkitsevan niitä täysin oikein tavatessaan niitä teksteissä.

5.5.3 Ikäryhmien tulosten vertailua

Viides- ja kahdeksaluokkalaisten kielen kehityksen ja abstraktin ajattelun kypsymisen ero on nähtävissä jo ensimmäisen tehtävän tuloksista. Toisaalta on kyse myös idiomien tuntemisesta, mutta voidaan olettaa, että niiden sisäistäminen liittyy juuri edellä mainittuihin seikkoihin. Kyselyyn vastanneiden otokset ovat aika pienet (71 ja 80 oppilasta), joten vastauksista voidaan tehdä vain suuntaa antavia havaintoja. Ryhmien kokojen ero, yhdeksän oppilasta, ei ole tässä tarkastelussa juurikaan merkityksellinen, mutta se on silti hyvä pitää mielessä.

Vähäisimpiä piste-erot olivat niin sanottujen helppojen idiomien kohdalla. Toisin sanoen molemmille luokkatasoille samojen idiomien merkitykset olivat yhtäläillä helppoja tunnistaa. Tällaisia olivat idiomit *karistaa kannoiltaan*, *pitää pintansa*, *päästä jyvälle* ja *mennä täydestä*. Idiomien *karistaa kannoiltaan* kohdalla viidesluokkalaisten hyväksyivät väärän selityksen kuusi kertaa, kun yksikään kahdeksaluokkalainen ei jäänyt pisteittä. Molemmissa ryhmissä muutamat vastaajat ovat kuitenkin valinneet myös yhden pisteen vastausvaihtoehdon.

karistaa kannoiltaan	tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat	1	68	5	6
8. luokat	0	65	6	0

Muissa helpoissa idiomeissa (*pitää pintansa*, *päästä jyvälle*, *mennä täydestä*) ei tällaista oikeaa lähestyvää vaihtoehtoa ollut, joten vastauksella on voinut saada joko kolme pistettä tai sitten ei pisteitä lainkaan. Kumpikaan ikäryhmä ei jättänyt kohtaa

kertaakaan tyhjäksi, ja väärrien vastausten määrällä mitattuna *pitää pintansa* oli näistä vaikein. Kaikissa kolmessa kohdassa lähes koko ryhmä on kuitenkin valinnut oikean määritelmän kullekin idiomille. Näin ollen voisi sanoa sekä kahdeksas- että viidesluokkalaisten tuntevan näiden ilmausten merkityksen, eivätkä ne luultavimmin aiheuta ongelmia tekstinymmärryksessä.

pitää pintansa	tyhjiä	3 p.	0 p.
5. luokat	0	75	5
8. luokat	0	70	1

mennä täydestä	tyhjiä	3 p.	0 p.
5. luokat	0	78	2
8. luokat	0	71	0

päästä jyvälle	tyhjiä	3 p.	0 p.
5. luokat	0	79	1
8. luokat	0	71	0

Suhteellisen hyvin tunnetut idiomit *näyttää kyntensä* ja *vetää pidempi korsi* aiheuttivat jo jonkin verran enemmän väärää vastauksia, ja etenkin ensin mainitussa alkaa näkyä ero ikäryhmien idiomitietämyksessä. Näissäkään kahdessa idiomissa ei ollut vaihtoehtona yhden pisteen tulkintaa. Molemmissa kohdissa viidesluokkalaisista kolme neljännessä (75 %) on vastannut oikein, kahdeksaluokkalaisten kohdalla oikeaan on osunut vieläkin useampi, heille idiomi *näyttää kyntensä* (yli 90 % vastasi oikein) vaikuttaisi olevan hieman tutumpi kuin *vetää pidempi korsi* (reilu 80 % vastasi oikein).

näyttää kyntensä	tyhjiä	3 p.	0 p.
5. luokat	0	60	20
8. luokat	0	66	5

vetää pidempi korsi	tyhjiä	3 p.	0 p.
5. luokat	0	60	20
8. luokat	0	58	13

Idiomi *lyödä laudalta* oli kahdeksaluokkalaisille suurin piirtein yhtä haastava kuin *vetää pidempi korsi*, oikean vastauksen valitsi noin neljä viidesosaa. Sen sijaan viidesluokkalaisista siihen vastasi oikein vain kaksi viidesosaa (40 %), eli heille se oli selkeästi *vetää pidempi korsi* -idiomia vieraampi. Kaksi kahdeksannen luokan oppilaista jätti kohtaan vastaamatta.

lyödä laudalta	tyhjiä	3 p.	0 p.
5. luokat	0	48	32
8. luokat	2	56	13

Joidenkin idiomien kohdalla vastaukset jakautuivat melko tasaisesti oikealle, väärälle ja mahdolliselle yhden pisteen vaihtoehdolle. Kuitenkin lähes kaikissa kohdissa oikeiden vastausten määrä kasvaa iän myötä. Mielenkiintoisena poikkeuksena on idiomi *levätä laakereillaan*, johon viidesluokkalaisista runsas kolmannes on vastannut oikein, kun taas kahdeksaluokkalaisista vain reilu kymmenys on valinnut oikean vastauksen. Oikeiden vastausten määrän perusteella tämä oli siis kahdeksaluokkalaisille huonoiten tunnistettu idiomi. On vaikeaa ruveta arvailemaan, mistä tällainen yksittäisen ilmauksen erilainen tuntemus johtuu. On esimerkiksi mahdollista, että idiomi on esiintynyt jossakin viidennen luokan oppimateriaalissa tämän kouluvuoden aikana. Oikeat vastaukset jakautuvat tasaisesti kaikille luokille molemmissa ikäryhmissä, joten minkään tietyn luokan erityinen tietämys tästä idiomista ei vääristä tulosta.

On toki huomattava, että molemmilla luokkatasoilla suurin osa vastaajista valitsi yhden pisteen vaihtoehdon. Viidesluokkalaisista noin kaksi kolmasosaa ja kahdeksaluokkalaisista noin neljä viidesosaa valitsi oikeaa lähestyvän vastausvaihtoehdon. Täysin väärin (tai tyhjän) tähän kohtaan vastasi vain harva, nuoremmista seitsemän oppilasta ja vanhemmista neljä. Tällainen vastausten kerääntyminen vaihtoehdolle, jota ei voida pitää täysin oikeana, herättää mielenkiintoa. Kun nuori sukupolvi etäännyy ilmauksen alkuperäisestä merkityksestä ja tarjoaa tilalle uutta, kysymyksessä voi olla merkityksen muokkautuminen. Tämän idiomien kohdalla lisäepäilyksiä merkityksen muutoksesta synnyttää se, että kielellinen kehitys ikäryhmien välillä ei ole korjannut käsitystä ilmauksen merkityksestä. Muutos tarkoittaisi tässä tapauksessa käytännössä merkityksen kaventumista entisestä, tai sitten ilmausta voitaisiin ruveta käyttämään laajemmassa tai suppeammassa merkityksessä.

Tutkituissa Aku Ankka -lehdissä idiomi esiintyi kahdesti. Molemmissa ilmaukseen sisältyi ajatus, että jotain on jo saatu aikaiseksi, jonka jälkeen olisi mahdollisuus tyytyä tilanteeseen ja jäädä toimeettomasti nauttimaan jo ansaitusta menestyksestä (s. 45, 1/2007; s. 21, 39/2007). Juonen kannalta oleellista ei idiomien käsittäminen tällä tavalla kuitenkaan ole, vaan tarinan ymmärtämiseksi riittää sen tulkitseminen samoin kuten suurin osa kyselyyn vastanneista.

levätä laakereillaan	tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat	0	29	54	7
8. luokat	2	9	58	2

Seistä tumput suorina ja *olla teillä tietymättömillä* keräsivät kohtalaisen tasaisesti vastauksia sekä kolmen että yhden pisteen vaihtoehdoille. Ensin mainittu oli viidesluokkalaisten jonkin verran jälkimmäistä vaikeampi, ikäryhmässä valittiin tämän idiomien kohdalla kaikista eniten väärää vastauksia (45 %). Loput viidesluokkalaisten vastauksista asettuvatkin suunnilleen tasan oikealle ja oikeaa lähestyvälle vastausvaihtoehdolle. On vaikeaa arvioida millainen merkitys voi mahdollisesti olla sillä, että tämä ilmaus oli koko kyselyn ensimmäinen idiomi. Vastajat ovat voineet päästä jutun juoneen kiinni kyselyn edetessä, mutta eivät ole viitsineet tai tajunneet palata tarkistamaan aikaisempia valintojaan, vaikka vastausten tarkistamiseen ohjeistuksessa kannustettiin.

Kahdeksasluokkalaisten *seistä tumput suorina* -idiomi oli *olla teillä tietymättömillä* -idiomia helpompi, noin kolme viidestä valitsi oikean vaihtoehdon. Yksi neljäsosa kahdeksasluokkalaisten valitsi yhden pisteen vaihtoehdon ja kuudesosa jäi pisteittä.

seistä tumput suorina	tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat	1	21	22	36
8. luokat	1	41	18	11

Idiomien *olla teillä tietymättömillä* vastaukset jakautuivat kahdeksasluokkalaisten lähes tasan kolmen ja yhden pisteen vaihtoehdoille kahdeksaa väärää vastausta (sisältäen yhden tyhjän) lukuun ottamatta. Vaikka kahdeksasluokkalaisten vastasivatkin *seistä tumput suorina* -idiomiin väärin muutaman

kerran useammin kuin idiomiin *olla teillä tietymättömillä*, muiden vastausten jakautumisen perusteella ensin mainittu vaikuttaa paremmin tunnetulta. Viidesluokkalaisille idiomi *olla teillä tietymättömillä* oli vain hieman haastavampi kuin vanhemmalle ikäryhmälle, puolet vastaajista valitsi oikeaa lähestyvän vastausvaihtoehdon ja kolmasosa ansaitsi vastauksellaan kolme pistettä.

Tämän idiomien kohdalla yhden pisteen vaihtoehto (*joutua eksyksiin*) ei äkkiseltään pintapuolisesti tarkasteltuna juuri eroa kolmen pisteen vaihtoehdosta (*olla kateissa*). Molemmissa ydinajatuksena on, että on olemassa joku tai jokin, jonka olinpaikkaa ei tiedetä. Yhden pisteen vaihtoehdossa sanavalinta *eksyksiin* rajaa asiantilan koskemaan ajattelevaa yksilöä, joka itse määrittää tietoisuutensa olinpaikastaan. *Kateissa* taas saattaa olla niin joku henkilö kuin tavarakin, miksei abstrakti ajatuskin. Merkityksen laajenemisesta tässä tapauksessa ei siis voida puhua, koska epätäydellinen oikeaa lähestyvä tulkinta sisältyy oikeaan vastausvaihtoehtoon.

olla teillä tietymättömillä	tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat	0	27	40	13
8. luokat	1	31	32	7

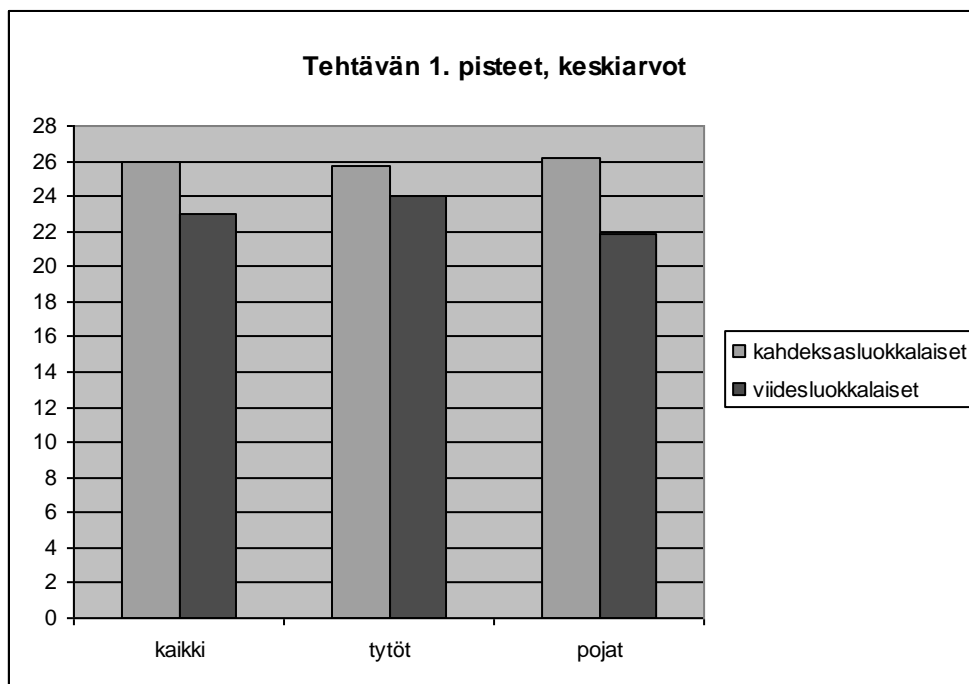
Heittää kankkulan kaivoon oli viidesluokkalaisten keskuudessa huonoin tunnettu idiomi, ja kahdeksaluokkalaisetkin valitsivat kohdassa useammin yhden pisteen kuin kolmen pisteen vaihtoehdon. Tämän idiomien kohdalla onkin herännyt vahvimmat epäilykset sen merkityksen muutoksesta. Vastausvaihtoehtojen *laittaa asia tai tavara täysin hukkaan* ja *heittää pois, hylätä välillä* ei taaskaan ole ensinäkemällä suuren suurta eroa. Ensimmäiseen sisältyy kuitenkin ajatus siitä, että jonkinlainen panos on sijoitettu siinä toivossa, että panostuksesta olisi jotain hyötyä, mutta se ei tuotakaan tulosta. Jälkimmäisessä jokin koetaan turhaksi, siitä voi luopua ja se heitetään pois. Vaihtoehtoisia puheenparsia tällaisella merkityksellä voisi olla mieluummin *laittaa ömppiin* tai *heittää vesilintua*.

Heittää kankkulan kaivoon on siis mahdollisesti pikkuhiljaa muuttamassa merkitystään. Merkityksen muutos, sen alan laajentuminen tai kaventuminen on hidas prosessi, ja tämänkaltaisesta nuoriin kohdistuvasta tutkimuksesta ei voi vetää kauaskantoisia johtopäätöksiä. Oikeiden tulkintojen määrä kasvaa nuorten kielitajun kehittyessä, joten muutosten kartoittamiseen vaadittaisiin laajempia tutkimuksia ja

diakronista näkökulmaa. Tämän idiomien käyttöä olisi mielenkiintoista tarkastella jatkossakin, samoin kuin edellä käsitellyn idiomien *levätä laakereillaan*.

heittää kankkulan kaivoon	tyhjiä	3 p.	1 p.	0 p.
5. luokat	0	14	52	14
8. luokat	0	28	39	8

Alla olevaan taulukkoon on koottu viides- ja kahdeksaluokkalaisten ensimmäisen tehtävän pistekeskiarvot: molempien ikäryhmien kokonaispisteiden keskiarvo sekä eroteltuna tyttöjen ja poikien pisteiden keskiarvot. Kuviosta nähdään, että pisteiden perusteella kahdeksaluokkalaisten tietämys kysytyistä idiomeista on ollut jonkin verran viidesluokkalaisia laajempaa. Vanhemmassa ikäryhmässä tyttöjen ja poikien pisteiden välillä ei ilmene suurta eroa, poikien pistekeskiarvo on hivenen tyttöjä korkeampi. Viidesluokkalaisilla tyttöjen keskiarvo sen sijaan nousee useita pisteitä poikien keskiarvoa korkeammaksi.

5.6 Tehtävä 2

Kyselylomakkeen tehtävässä kaksi oppilaita pyydettiin selittämään lyhyesti omin sanoin kolmentoista Aku Ankka -lehdestä poimitun idiomin merkitykset. Koska luokkatasojen vertailu on helpompaa niin, myös tämän tehtävän vastaukset on pisteytetty. Väärästä vastauksesta ei saa pisteitä, oikeaa jollain tavalla lähestyvistä on annettu yksi piste ja oikeaksi katsottu vastaus saa kolme pistettä. Pisteiden vertailu antaa suuntaa viides- ja kahdeksaluokkalaisten kielellisen tajun kehityksestä ja tasojen erosta. Idiomien selityksien tarkastelu painottuu seuraavassa kuitenkin kvalitatiiviseen käsittelyyn, pyrin muun muassa nostamaan oppilaiden vastauksista esiin viitteitä konkreettisesta ja abstraktista ajattelusta. Oikeiden vastausten määrän lisäksi on mielenkiintoista tarkastella väärin tulkintojen kirjoa, millaista yhdenmukaisuutta niistä löytyy ja miten ne heijastelevat todellisen merkityksen tunnesisältöä. Tarkastelen löytykö oppilaiden vastauksista viitteitä siitä, että idiomin merkityksen tunnesisällön hahmottaminen olisi ensiaskelia idiomin oppimisen prosessissa.

Käsittelen idiomit siinä järjestyksessä, missä ne ovat kyselylomakkeessa olleet. Ensin esittelen kahdeksaluokkalaisten vastauksia, jotka määrittävät tietynlaisen tavoitetason. Kahdeksaluokkalaisten ovat abstraktissa ajattelussa sekä kielenkehityksellisesti sellaisella tasolla, että heillä ei oletettavasti ole suurempia vaikeuksia ymmärtää lukemaansa, olkoon se vaikka Aku Ankka -lehti. Kahdeksaluokkalaisten jälkeen käyn läpi viidesluokkalaisten tulkintoja samasta idiomista ja vertailen ikäryhmää vanhempaan. Oletuksena on, että idiomien tuntemus on kahdeksaluokkalaisilla merkittävästi vahvempaa kuin viidesluokkalaisilla. Jos nuoremman ryhmän idiomitietämyksessä ilmenee kovin suuria aukkoja, niiden voi epäillä vaikuttavan ymmärtävään lukemiseen.

5.6.1 Nuolla näppejään

Seitsemästäkymmenestä yhdestä kahdeksaluokkalaisesta kaksitoista selitti idiomin nuolla näppejään täysien pisteiden arvoisesti. Sanakirjat esittävät idiomin tarkoittavan ”jäädä ilman, tyhjin käsin tai paitsi jostain”. Oikeaksi katsottiin esimerkiksi seuraavat vastaukset: *jää paitsi jostain asiasta; jää jotain ilman; jäädä tyhjin käsin*. Myös vastauksia, joissa ajatus on oikein, mutta siihen on lisätty jotain turhaa, on pidetty

oikeina: *häviää jossakin, jää ilman; olla jostain paitsi jäänyt, häviäjä; hävitä tappelu tai kisa, jäädä paitsi jostain*. Yhden pisteen on eräs vastaaja saanut selityksellä *häviää vaikka rahansa ja jää nuolemaan näppejään*. Piste on tullut siitä, että vastaus sisältää idean ilman jäämisestä, mutta oikeasta se jää sillä, että asia on esitetty konkreettisen esimerkin kautta ja lisäksi vastauksessa korostuu häviäminen. Kahdeksaluokkalaiset saivat siis tästä idiomista yhteensä 37 pistettä.

Jostain syystä oppilaat ovat liittäneet häviämisen hyvin voimakkaasti tähän ilmaisuun. Peräti 21:ssä kahdeksannen luokan vastauksessa häviäminen on nähty idiomien avaintekijäksi. Taustalla voi olla mielikuva siitä, että häviäjä jää ilman, kun voittaja vie palkinnon tai muut ansiot häviäjän nenän edestä. Tällainen ajatusyhteys ei kuitenkaan riitä oikeaksi vastaukseksi, joten pisteitä on jääty esimerkiksi näillä vastauksilla: *hävitä; hävitä jossain pitkän kehumisen jälkeen; hävitä joku kilpailu; hävisi vaikka lautapelissä; jäädä kakkoseksi; hävitä, jäädä jälkeen kisassa; hävitä tai olla huonompi*. Lisäksi seuraavissa vastauksissa on nähtävissä jonkinlaista kilpailuasetelmaa, vaikka häviäminen jää hieman kaukaisemmaksi: *ihminen jää nuolemaan näppejään, jos joku tekee jonkun asian paremmin; pärjätä huonosti; että joku muu kerkeää tekemään ennen; esim. jäädä katsomaan vaan kun joku tekee jotain hyvin; epäonnistumisen jälkeen ollaan pettyneitä; olla kateellinen paremmin pärjänneelle*. On mahdollista, että idiomien kohdalla on tapahtumassa jonkinasteista merkityksen muutosta. Tällaiset arviot ovat hyvin hataria ennusteita, etenkin kun tutkitaan kielenpuhujajoukkoa, joka vielä kehittyy kielitaidoissaan. Merkitys ei välttämättä ole muuttumassa mitenkään radikaalisti, mutta se saattaa olla ajan myötä tarkentumassa tai täsmentymässä kapea-alaisemmaksi.

Vain kaksi kahdeksaluokkalaista tarjosi merkitykseksi konkreettista sormien nuolemista: *nuolla niitä; nuolee näppejä*. Yleisesti ymmärrettiin, että sanonnalla haetaan jotain muuta merkitystä kuin mitä sanat suoranaisesti edustavat. Joissain tapauksissa vaikuttaa siltä, että vastaaja tunnistaa ilmauksen idiomaattiseksi, mutta se sekoittuu vielä johonkin samanaiheiseen toiseen ilmaukseen: *on liian hidas sanomaan jotain ja sitten ei ehdi sanoa; kun ei oikein tiedä mitä pitäisi tehdä* (mennä sormi suuhun); *esim. on epäonnistunut jossain ja pitäisi "nousta ylös" mutta jääkin nuolemaan näppejään* (nuolla haavojaan).

Viidesluokkalaiset (80 oppilasta) vastasivat tähän kohtaan kahdesti oikein ja kahdesti yhden pisteen arvoisesti. Yksi piste on annettu seuraavista jotakin oikeaa merkitystä kantavista selityksistä: *joku asia on jäänyt vähäiselle tai ei ollenkaan ja että*

ei ole enää mitään, on menettänyt kaiken. Jotkut vastaukset olivat hyvin lähellä yhtä pistettä, sillä niistä saattoi aavistaa vastaajan olevan jollain tapaa oikeilla jäljillä. Liian konkreettisiksi tai kaukaisiksi jäivät esimerkiksi: *katselee, kun toinen syö jotain hyvää ja kun toiset leikkivät yksi jää nuolemaan näppejään.* Viidesluokkalaiset keräsivät tästä kohdasta siis kuusi pistettä, mikä jää kauas kahdeksasluokkalaisten tuloksesta.

Viidesluokkalaisetkin kokivat idiomien merkitsevän useimmiten häviämistä. 19 vastausta edusti tätä näkemystä, muun muassa seuraavissa muodoissa: *hävitä jollekin; että joku on hävinnyt jonkun vaikka pelin; kokea tappio; harmittaa kun ei voittanut; jää alakynteen; on häviämässä tai jotain; häviöjää jää katselemaan vierestä.* Häviämismerkityksen jälkeen suosituin oli ilmauksen konkreettinen tulkinta, 16 vastaajaa selitti idiomien sananmukaisesti, esimerkiksi: *nuolla sormia; nuolee sormiaan; nuolla käsiä; syödä sormiaan; siveltää kielellä näppejään; imee sormia.* Vastauksiksi annettiin myös hyvin hajanaisia arveluita merkityksestä, kuten: *olla pelokas; osoittaa viattomuutensa; miettiä jälkeinpäin mitä onkaan tehnyt; on jäänyt jostain asiasta kiinni ja se harmittaa; katua tekoaan; jotakuta jännittää; jäädä pois; hävetä jotain asiaa; tyytyä huonompaan.* Kuten esimerkeistä huomaa, liitetään ilmaus monesti johonkin hieman negatiiviseen, arkuuteen, katumukseen tai muihin epämiellyttäviin tunteisiin.

Myös monet kahdeksasluokkalaiset tunsivat idiomien merkitsevän jotain negatiivista: *olla katkera; olla pahoillaan jostain mitä teki; kärsiä omasta virheestä; ettei osaa niin mitään; olla kiperässä tilanteessa; epäonnistumisen jälkeen ollaan pettyneitä.* Aidosti positiivisia miellelyhtymiä ilmauksesta ei kummankaan ikäryhmän vastaajille syntynyt, neutraalejakin vain jokunen: *miettiä; miettiä asiaa; siistiytyä; olla tekemättä mitään.* Tämä voi tarkoittaa sitä, että nämäkin nuoret, jotka ovat vastanneet kohtaan väärin, ovat pikkuhiljaa sisäistämässä idiomien merkitystä. Aluksi mieleen on jäänyt tunne siitä, että tämän fraasin sisältö on jotakin negatiivista. Idiomit ovatkin tyypillisesti merkitykseltään affektiivisia eli tunnepitoisia ilmauksia, jotka opitaan ja muistetaan varsin helposti, koska aivoillamme on taipumus varastoida vahvasti affektiivisia ilmauksia sellaisenaan (Nenonen 2002: 129). Ja usein eufemismeja, kuten idiomeja, käytetään negatiivisten asioiden ilmaisemiseen.

Vaikka vastaajia ohjeistettiin ja kannustettiin vastaamaan kyselyn jokaiseen kohtaan, on kyselylomakkeiden vastausriveille jätetty myös joitakin tyhjiä paikkoja. Ensimmäisen avoimen kysymyksen kohdalla tyhjiä tai tyhjiin rinnastettavia tietämättömyyden ilmauksia (kuten *en tiä...; en osaa sanoa; öö...; en tiedä; ??; en muista; emmä tiä! ?; täh?; en osaa selittää*) oli kahdeksasluokkalaisten yksi, viidesluokkalaisten kuusi.

Jatkossa tarkoitan tyhjillä vastauksilla sekä varsinaisia tyhjiä että äsken mainitun kaltaisia kommentteja.

5.6.2 *Iskeä kirveensä kiveen*

Kahdeksasluokkalaiset (71) ansaitsivat tästä kohdasta 49 pistettä viidellätoista oikealla ja neljällä oikeaa lähestyvällä vastauksella. Sanakirjojen mukaan idiomi tarkoittaa erehtymistä, epäonnistumista tai virheen tekemistä. Kolmen pisteen vastauksina pidettiin muun muassa seuraavia: *epäonnistua; ei onnistu jossakin; epäonnistua rajusti; mennä pieleen; mikään ei onnistu; mokata pahasti (sokea asiansa)*. Vastaus katsottiin oikeaksi, jos se sisälsi selkeästi ajatuksen epäonnistumisesta. Vastaus jäi yhteen pisteeseen, jos se ei keskittynyt epäonnistumiseen, vaan ikään kuin kierteli ajatuksen ympärillä. Näissä vastauksissa ongelmana ei oikeastaan ollut liiallinen konkreettisuus, vaan tietynlainen täsmällisyyden puute: *yrittää turhaan jotain, yrityksestä ei ollut hyötyä; joku juttu on mahdoton, ei tule onnistumaan; hävitä tai mennä huonosti jokin asia ja lopettaa kesken; väärä arvio*.

Vääräksi lasketuista vastauksista 25 tuntuisi sopivan paremmin tulkinnaksi idiomille *heittää kirves kaivoon*. Kolmetoista vastaajaa tulkitsi idiomien luovuttamiseksi: *luovuttaa* (10 vastaajaa); *antaa asian olla, luovuttaa; luovuttaa täysin; luovuttaa jossain asiassa*. Luovuttamista tai jotain sen kaltaista hakivat mahdollisesti myös näin vastanneet: *jättää homma kesken koska ei jaksa; mennä hermot tai ei enää jaksa; että on tylsistynyt johonkin; lopettaa tekemisen ilman että sitä tuli valmista*. Lopettamiseen idiomien yhdisti useampikin vastaaja: *lopettaa työt* (neljä kertaa); *lopettaa* (2); *lopettaa jonkin asian tekeminen; olla valmis jossain*. Merkityksen muutoksen sijaan on helpompi uskoa luovuttamiseen liittyvien vastauksien yksinkertaisesti hakevan pohjaa toisesta, kysyttyä muistuttavasta puheenparresta.

Luovuttamisen vastapainoksi muutamat vastaajat kokivat ilmauksen tarkoittavan jonkinlaista sisuuntumista: *päättää tehdä jonkun asian ja myös tekee sen; olla päättäväinen eikä anna periksi; laittaa kova kova vastaan* (2). Nämä vastaajat olivatkin ainoita, jotka näkivät idiomien sisällön millään lailla positiivisena. Edellä mainittujen vastausten lisäksi negatiivisia tulkintoja olivat esimerkiksi: *huono tuuri; huono onni iski; tehdä jotain turhaa* (3); *joutua ansaan; yrittää jotain mahdotonta* (3);

kiukkuisena jostakin; hermostua jollekin. Tämänkin idiomien kohdalla nuorilla on siis jo tuntuma sanontatavan sisällön affektisuudesta.

Viidesluokkalaiset (80) jäivät pisteissä jälleen kauas kahdeksaluokkalaisista, heille *iskeä kirveensä kiveen* -idiomi toi ainoastaan kymmenen pistettä. Kolme pistettä sai kaksi vastaajaa (*epäonnistua; ei onnistu asiassa*) ja yhden pisteen ansaitsi neljä oppilasta vastauksilla: *tekee jotain mihin ei kykene; tehdä jotain väärin; tehdä väärä johtopäätös; huono lopputulos*.

Myös viidesluokkalaiset sekoittavat kirves-idiomin toiseen samantapaiseen, ja tulkitsevat sen luovuttamiseksi tai lopettamiseksi: *luovuttaa* (6); *antaa periksi* (3); *jättää jokin asia tekemättä eli luovuttaa; lopettaa/luovuttaa; ei enää jaksa tehdä jotain asiaa; lopettaa* (2). Monet tunsivat tarvetta täsmentää lopettamista jotenkin: *ärsyyntyy ja lopettaa sen asian tekemisen; lopettaa homman; lopettaa jokin juttu; lopettaa täysin; lopettaa jonkun tekeminen; lopettaa asia juuri tähän*. Lisäksi vaikuttaisi siltä, että kolmelle vastaajalle idiomi *haudata sotakirves* olisi tuonut oman värinsä tulkintaan: *lopettaa esim. riita; lopetetaan sota (riita); sopia riita*. Suurin piirtein päinvastainen näkemys oli kuitenkin suositumpi, suuttumusta, vihaa ja hermostumista määritelmässä esiintyi kymmenellä, esimerkiksi: *haluaa taistella; suuttuu jostakin asiasta, menettää hermonsa; olla suuttunut; olla vihainen; on tosi vihainen jollekin asialle*. Muita negatiivisia tulkintoja oli muun muassa *rikkoa; hävitä tai mollata jossain; joutua vaikeuksiin*. Kahdeksasosa viidesluokkalaisista näki ilmauksen merkityksen neutraalina tai jopa positiivisena, mikä tukee oletusta siitä, että idiomien sisäistämisen vaiheisiin kuuluu sen affektiivisen sisällön tunnistaminen. Neutraaleiksi tai myönteisiksi olen laskenut seuraavat tulkinnat: *tehdä tulta; menneet asiat pois mielestä; tehdä jotain lujaa; purkaa tunteensa johonkin; päättää jotain; ilmoittaa ettei ole enää jutussa mukana; yrittää; keksii jonkun hyvän idean; olla rohkea; voittaa*.

Muutammat oppilaat poimivat idiomista vastaukseensa konkreettisesti esimerkiksi iskemisen: *iskeä pänsä johonkin; lyödä pää kiveen; lyödä jotakin; olisi hakannut puita, mutta osunut kiveen; lyö kirveen kiveen; iskee kirveen kiveen* (3); *laittaa kirves pois*. Viidesluokkalaiset vastasivat tyhjällä tämän idiomien kohdalla kolmetoista kertaa, kahdeksaluokkalaiset kuudesti.

5.6.3 *Olla jonkun heiniä*

Sanakirjat selittävät idiomin *olla jonkun heiniä* tarkoittavan, että jokin on jonkun tehtävä, jonkun mieleen, kuuluu jollekin, on jonkun yksinoikeus tai erikoisalaa. Suurin osa kahdeksaluokkalaisista (51/71) vastasi tähän kohtaan kolmen pisteen arvoisesti. Oikeina vastauksina voitiin pitää seuraavanlaisia tulkintoja: *osaa hyvin jonkun homman; että osaa jonkun asian, se on niinku oma juttu; jonkun hommia; olla jonkun erikoisalaa, joka osaa asian hyvin; on sovittu, että joku on juuri sinun hoidettavissa /asia; jonkun toisen vahvuus; joku osaa parhaiten sen puuhan; osata tehdä jotain erityisen hyvin.* Yhden pisteen sai vastauksellaan kahdeksan oppilasta, esimerkiksi: *helppo homma; joku tietää asian hyvin; asia on helppo; henkilöllä on lahjoja johonkin.* Näin ollen kahdeksaluokkalaisille kertyi tästä kohdasta peräti 161 pistettä.

Jotkut vastauksista sisälsivät aavistuksen idiomin todellisesta merkityksestä, mutta jäivät silti ajatuksessaan liian kauas ja jäivät pisteittä. Tulkinnat pyörivät jossain määrin omistussuhteiden ja työskentelemisen ympärillä: *toisen omaisuutta; olla jonkun oma; kuin tehty jollekin; jättää toiselle oma työnsä; jättää työt tekemättä; tehdä toisen hommia.* Osa vastaajista koki idiomin määrittävän valtasuhteita: *olla käskytettävissä; olla jonkun määräyksen alaisena; olla jonkun toisen armoilla; olla jonkun puolella /joukoissa; jonkun palveluksessa.* Näiden lisäksi pisteittä jäi yksi konkreettinen tulkinta (*on jotain heiniä*) sekä yksi tyhjä.

Viidesluokkalaiset (80) saivat kohdasta 67 pistettä, jotka tulivat yhdeksästätoista oikeasta sekä kymmenestä oikeaa lähestyvistä vastauksesta. Idiomin oikean merkityksen viidesluokkalaiset muotoilivat näin: *joku osaa tietyn asian hyvin; on jonkun tehtävä /vastuulla; joku on juuri siinä asiassa hyvä; osata jotain hyvin; olla hyvä jossain.* Yhden pisteen saivat muun muassa seuraavien vastausten tarjoajat: *jos joku ei tiedä jotain, se asia voi olla jonkun toisen heiniä, eli se toinen tietää sen paremmin; osata pikkusen jotain; osaa jotain paremmin kuin jotain muuta.*

Loput vastauksista eivät kerryttäneet viidesluokkalaisten pisteitä, tyhjiä tai siihen verrattavia oli seitsemän. Myös viidesluokkalaisten pisteettömät vastaukset hapuilivat jonkin verran työskentelemisen, tekemisen ja teettämisen maailmassa: *olla jonkun töissä; joku käyttää hyväksi; tehdä niin kuin muut sanoo; olla jonkun työntekijä; tehdään niin kuin joku toinen sanoo vaikka ei haluaisikaan; olla niin kuin jonkun orja; toimii jonkun puolesta; on jonkun pelinappula.* Edelleen viidesluokkalaiset jatkavat kahdeksaluokkalaisten kanssa samoilla teemoilla, omistus- ja ihmisten välisillä suhteilla: *on jonkun omistuksessa; olla asiassa mukana; on jossain tiimissä; on jonkun*

puolella; olla samalla puolella jonkun kanssa; olla jonkun mukana jossain jutussa; olla jonkun kaveri; että joku on toisen vaikka lapsi; olla jollekin sukua.

Yhteisten linjojen lisäksi viidesluokkalaisten yllättivät tuomalla mukaan kokonaan uuden, kahdeksaluokkalaisilta puuttuneen tulkinnan idiomille. Kymmenen vastaajaa löysi ilmaisun takaa samankaltaisuuden, esimerkiksi: *jonkun kanssa samanmoisia; on samanlainen; on samanlainen kuin joku toinen; olla samankaltainen; on jonkun kanssa samanlainen.* Vastausten yhdenmukaisuus on kiehtovaa, mutta pienen osan näin paljon todellisesta merkityksestä poikkeava tulkinta tuskin kieli merkityksen muutosprosessista. Mieleeni ei myöskään tule mitään muuta heinään tai heiniin liittyvää sanontaa, jota voisi tulkita näin. Samankaltaisuuden tavoittaminen idiomista jää siis viidesluokkalaisten salaisuudeksi.

Muutama vastaaja tulkitsi idiomien voittamiseksi tai häviämiseksi: *joku on voittamaton; joku voittaa; olla huonompi kuin joku toinen; olla helppo vastus.* Tätä idiomia eivät viidesluokkalaistakaan lähestyneet kovin konkreettisesti, vain yhdessä vastauksessa oli mukana idiomien heinät (*tehdä heinätöitä*), ja kiinnostavaa kyllä tähänkin tulkintaan sisältyy työnteko.

Koska *olla jonkun heiniä* -idiomi on merkitykseltään melko positiivinen, on yllättävää, että oikeaa merkitystä tietämättömät vastaajat molemmissa ikäryhmissä pyrkivät selittämään sitä jonkin verran myös negatiivisin tulkinnoin. Ilmaus ei sanatasolla viittaa erityisesti mihinkään kielteiseen, joskaan ei suoranaisesti myönteiseenkään, vaan on hyvin neutraali. Merkityksen arveluissa oli toki myös joitakin neutraaleja ja positiivisiakin ajatuksia. Affektisuuden merkitys idiomien mieleenpainuvuudessa voi hyvinkin olla voimakkaampaa silloin, kun se herättää nimenomaan negatiivisia mielikuvia.

5.6.4 Tehdä tepposet

Tehdä tepposet on sikäli erilainen idiomiksi, että se muistuttaa ulkomuodoltaan hyvin läheisesti merkitystään 'tehdä kepponen'. Myös sanakirjojen mukaiset tehdä kuje, metku tai temppu, sekä muut vastaavanlaiset ilmaisut vastauksissa on laskettu hyväksytyiksi. Kahdeksaluokkalaisista 31 (/71) vastasi kolmen pisteen arvoisesti oikein ja viiden vastauksen kohdalla on myönnytty yhteen pisteeseen, joten tämän idiomien kohdalla ikäryhmä sai pisteitä kokonaisuudessaan 98. Oikeina vastauksina

sanakirjamallin lisäksi on hyväksytty muun muassa seuraavat: *huijata jotakuta tai tehdä jäynää; tehdä kiusaa /pilaa /kepposia; jekuttaa kaveria; tehdä jollekin jekku; tekee jollekin jäynää; huijata /vedättää; jokin asia hämää /johtaa harhaan /huijaa*. Oikeaa lähestyvät vastaukset olivat: *tekee jollekin ilkeävaltaa; tehdä joku läppä eli vitsi; pettää; esim. kangastus = kuuma ilma teki tepposet; joku pettää esim. onni ei ollut myötä*. Muutamat vastaajat jäivät ilman pisteitä, sillä vaikka 'pila' hyväksyttäisiin kepposen rinnalla, *tehdä pilaa (toiselle) (3)* on jo liian kaukana todellisesta merkityksestä, samoin kuin *kiusata* ja *tehdä jotain paha*.

Kuusi vastaajaa tulkitsi fraasin tarkoittavan sovitusta tapaamisesta laistamista: *tehdä oharit; ei mene sovittuun paikkaan /ei pidä lupaustaan; ei tule sovittulle tapaamiselle; ei tule paikalle; ei mene johonkin tapaamiseen mikä oli sovittu; jättää tulematta johonkin*. Vaikka näin täsmällisen, oikeasta selkeästi poikkeavan selityksen tarjoaakin useampi vastaaja, kuusi seitsemästäkymmenestä yhdestä on niin pieni osuus, ettei kyse voi olla merkityksenmuutoksesta. ”Ohareiden” aiheuttama pettymys voi vertautua mielessä kepposen kokijan tunteisiin, ja mahdollisesti osa vastaajista yhdistää tämän ilmauksen assosioiman tunneskaalan erityisesti tähän nimenomaiseen tilanteeseen.

Idiomin koettiin ilmentävän myös yllättävää, mahdollisesti negatiivista käännettä, esimerkiksi: *yllättävä epämiellyttävä käänne; tehdä jotain odottamatonta /yllätyksellistä negatiivisessa mielessä; jokin ei mene suunnitelmien mukaan; jokin asia tapahtui yllättäen; jos ei osaa odottaa jotain asiaa ja sitten se niinku yllättää*. Negatiivista tulkintaa edustaa myös rikkoutuminen, muun muassa: *mennä rikki (3); jokin lakkaa toimimasta /pelittämästä; esim. joku laite hajoaa; hajota, esim. auto teki tepposet*.

Viidesluokkalaiset (80) keräsivät tästä kohdasta 140 pistettä 46 oikealla ja kahdella oikeaa lähestyvällä vastauksella. Huolimatta siitä että viidesluokkalaista on yhdeksän oppilasta enemmän kuin vanhemmassa vastaajaryhmässä, on merkillepantavaa, että nuorempi ikäryhmä saavutti tämän idiomin kohdalla vanhempiaan huomattavasti suuremman pistemäärän. Kahdeksasluokkalaiset jättivät vastaamatta tähän kohtaan kolmesti, viidesluokkalaiset kahdeksan kertaa. Viidesluokkalaiset kielensivät idiomin merkitystä seuraavanlaisesti: *tehdä kepposet; tehdä kepponen; tehdä kepposia; tehdä jekkuja; keppostella; huijata; tehdä jonkun tempun, pilan; vähän juksata; harhauttaa, näyttää harha; tehdä jokin pila*. Yli puolessa oikeista vastauksista (24/46) käytettiin jossain muodossa tepposta muistuttavaa sanaa

kepponen. Vanhemmissa vastaajissa sanavalintaan päätyi 12 vastaajaa 31:stä. Yhden pisteen viidesluokkalaisille toivat vastaukset: *ei ole luotettava ja tehdä joku hauska juttu toiselle*.

Kaksi vastaajaa ymmärsi ilmaisun tarkoittavan jo edelläkin mainittuja ”ohareita”: *esim. jättää menemättä sovittuun paikkaan sovittuun aikaan ja olla tulematta*. Kolme vastaajaa jäi pisteittä tulkinnalla *tehdä pilaa*. Idiomia tulkittiin viidesluokkalaistenkin keskuudessa melko negatiivisena, rikkoutumisen lisäksi siitä luettiin kepposta laajempaa pahantekoa: *jokin menee rikki tai ei toimi; varastaa tai rikkoo jonkun; tehdä tuhmia; tehdä sillai miten ei olisi pitänyt; tehdä paha*. Enemmän negatiivisia miellelyhtymiä (*luovuttaa; lopettaa suhde; tapahtui jotain ikävää; ärsyttää*) herättänyt idiomi poiki myös joitakin neutraaleja sekä positiivisiakin tulkintoja, kuten *tehdä jotain odottamatonta; vitsailla; onnistui jossain; tehdä kengät; tehdä lapaset*. Viimeksi mainittujen kohdalla vastaajan mielessä on voinut olla töppöset tai rukkaset, jotka jollain tavalla muistuttavat sanoina tepposia.

Jos ei tämän idiomien kohdalla voida puhua erityisestä merkityksen muutoksesta, on mahdollista että sen on pikkuhiljaa laajentumassa, tai paremminkin sen merkitys on tarkentumassa tietynlaisiin konkreettisiin tai kuvainnollisiin sekä tahallisiin tai tahattomiin ”kepposiin”.

5.6.5 Painaa puuta

Painaa puuta -idiomin merkitys on yksinkertaisesti istua tai istuutua. Uusi suomen kielen sanakirja esittää merkitykseksi nimenomaan istua (penkillä), Naulan kantaan – Nykysuomen idiomisanakirja taas tarjoaa ilmauksen tarkoitukseksi hetkellistä, alkavaa ja päättyvää istuutumisprosessia. Kahdeksasluokkalaisista (71) kolme pistettä vastauksellaan sai 17 oppilasta. Pelkän *istua* (6) tai *istua alas* (7) -vastauksien lisäksi hyväksyttävien joukkoon kuului *käydä istumaan* (2); *istua penkkiin* ja *istuutua penkille*. Yhden pisteen ovat saaneet vastaukset *levätä* (3) sekä *istua ja nukkua*, kun taas *ottaa rennosti* laskettiin vääräksi. Näin ollen kahdeksasluokkalaiset saivat kohdasta yhteensä 55 pistettä. Vastaus jäi tyhjäksi kahdeltatoista oppilaalta.

Kymmenen vastaajaa tunsivat ilmauksen merkitsevän istumisen sijaan nukkumista tai nukkumaan käymistä (*nukkua; mennä nukkumaan; nukkuminen*). Kahdeksan vastaajaa liitti idiomien tilanteeseen, jossa vierasta pyydetään peremmälle ja painamaan

puuta. Heille ei ilmaus ole tarkentunut istumiseen, vaan se sisältää tilanteen laajemmin ja selitettiin muun muassa näin: *astua sisään /ole kuin kotonasi; esim. tule vain sisään; tehdä itsensä kotoisaksi; olla kuin kotonansa; mennä vaikka kylään niin se on sama kuin "tule sisään"*. Puun painaminen herätti istumisen ja lepäämisen ohella jonkin verran työskentelyyn ja yrittämiseen liittyviä mielikuvia, esimerkiksi: *tehdä töitä (2); jatkaa raskasta työtä; jaksaa työntää jotain; yrittää paljon luovuttamatta; tekee sen minkä pystyy*.

Idiomin todellinen merkitys on tunnelataukseltaan hyvin neutraali, ja jostain syystä myös oppilaiden väärät tulkinnat ovat sisällöltään pääasiassa neutraaleja (*asettua aloilleen; kirjoittaminen; vähän miettii asioita*). Negatiivisimmillaan vastaukset olivat seuraavanlaisia: *menee huonosti, asiat ei onnistu; tehdä jutun väärin? Yrittää päästä pälkähästä; painostaa jotakin; kertoa joku asia tai murhe toiselle; nojaa johonkin toiseen vaikka surullisena*. Neutraalius vallitsi vastauksissa niin voimakkaasti, että tunnesisällöltään selkeästi positiivisia tulkintoja on vaikea poimia esiin. Myönteisimpiä olivat ehkä *luvata ja sopia jokin asia*.

Viidesluokkalaaisille (80) idiomin tulkitseminen oli huomattavasti vaikeampaa. Vain kuusi vastaajaa sai selityksellään kolme pistettä: *istua (3); istua alas (3)*, kaksi vastaajaa yhden pisteen: *levätä; pysähtyä, levätä hetki*. Pisteitä ei saanut lepäämiseen liittyvillä vastauksilla *olla rauhassa, odotella; levätä pulpetilla; ottaa rennosti; pitää rauhoittua*. Viidesluokkalaisten pisteet tästä kohdasta olivat siis 20. Peräti kaksikymmentä vastaajaa jätti kohdan tyhjäksi tai ilmaisi tietämättömyytensä.

Nukkuminen oli suosittu tulkinta myös viidesluokkalaisten keskuudessa. Neljätoista vastaajaa koki ilmaisun tarkoittavan nukkumista (*nukkua (11); nukkua, levätä*), nukahtamista (*nukahtaa*) tai nukkumaan käymistä (*alkaa nukkumaan*). Mielenkiintoiseksi merkityksen muutosta ajatellen tästä tekee se, että nukkuminen oli ikäryhmän vastauksissa yli puolet yleisempi tulkinta kuin istuminen. Toki viidesluokkalaiset ovat vielä kypsymättömiä kielellisessä kehityksessään, mikä näkyikin virheellisten vastausten määrässä. On kuitenkin mahdollista, että tulevaisuudessa ilmausta käytetään istumista laajemmin kuvaamaan monenkaltaista lepäämistä, myös nukkumista.

Kahdeksan viidesluokkalaista toi vanhemman ikäryhmän tavoin työskentelemisen ja yrittämisen lepäämisen vastapainoksi, esimerkiksi: *tehdä lujasti töitä; työskennellä; tehdä töitä ahkerasti; yrittää vielä enemmän; hyvää yritystä*. Edelleen kahdeksaluokkalaisten tavoin muutamat viidesluokkalaiset yhdistivät

ilmauksen vieraan saapumiseen: *vieras voi tulla sisään; tulla jonkun luokse kylään /sisälle; koputtaa oveen tai tulla sisälle; ”jää tänne ja ota kotoisa olo”*; käydä sisään. Kun kahdeksaluokkalaisten pyrkiä hakemaan idiomille ainoastaan kuvainnollisia tulkintoja, seitsemän viidesluokkalaista vastaajaa liittivät tulkintaansa jotain suoraan itse ilmauksesta poimittua, kuten seuraavissa: *painaa seinää vasten; nojata puuhun; painaa puuta; hakata puuta; painaa puulautaa*. Yksi vastaaja on todennäköisesti sotkenut mielessään idiomit *painaa puuta* ja *koputtaa puuta*: *jos ei ole esim. ollut kipeä niin silloin painetaan puuta*.

Emotionaalinen neutraalius on vallitseva piirre myös viidesluokkalaisten tulkinnoissa (mainittujen lisäksi esim. *mieltä (2); odottaa; lähtee pois; antaa rahaa*). Positiivista tai negatiivista tunnetta oli luettavissa vain ihan muutamista vastauksista: *onnistua jossakin; olla surullinen; harmittelee jotain; joku on pielessä*.

5.6.6 Panna pillit pussiin

Idiomin panna pillit pussiin merkitys on sanakirjojen mukaan luopua, lähteä tiehensä tai jättää sikseen, lähteä matkoihinsa. Sanakirjamerkityksissä painottuu työnteon (tai jonkin muun tekemisen) päätyminen ja työn parista poistuminen. Vastauksia arvioidessa lopettaminen on katsottu kolmen pisteen tulkinnaksi sekä ilman lähtemistä että sen kanssa, pelkkä luovuttaminen tai pelkkä lähteminen ilman lisäyksiä on riittänyt ainoastaan yhteen pisteeseen.

Kahdeksaluokkalaisten (71) menestyivät tämän idiomin kohdalla hyvin. Oikeita vastauksia tuli 43, oikeaa lähestyviä 21. Seitsemän vastausta rajautui pisteytettyjen ulkopuolelle, eikä yksikään vastaaja jättänyt kohtaa tyhjäksi. Kahdeksaluokkalaisten tunsivat siis idiomin merkityksen hyvin ja saivatkin kohdasta 150 pistettä. Oikeiksi katsottujen vastausten muodot olivat seuraavankaltaisia: *lopettaa (7); lopettaa jonkun tekeminen (6); lopettaa, luovuttaa (5); lopettaa tehtävä tai asia; lopettaa kesken; luovuttaa tai lopettaa jonkun asian; antaa jonkun jutun olla, jättää asia sikseen; lopettaa vaikka työt siltä päivältä*. Lopettaminen oli siis keskiössä, mutta vastaajat tunnistivat ilmauksesta myös luovuttamista.

Kuten sanottu, pelkkä luovuttaminen ei riittänyt kolmeen pisteeseen, sillä ilmauksella ei varsinaisesti tarkoiteta periksi antamista, kuten esimerkiksi idiomilla *heittää pyyhe kehään*. Kuitenkin monet tulkitsivat panna pillit pussiin -idiomia näin.

Lisäksi liiallinen tarkkuus vastauksessa on saattanut tiputtaa sen pistemäärän yhteen. Oikeaa lähestyviä vastauksia olivat muun muassa: *luovuttaa (7); antaa periksi; luovuttaa jonkin asian suhteen; on tehnyt oman osuutensa asiasta; pistää piste johonkin; lähtee pois; pakata ja lähteä; valmis lähtemään; lopettaa työpäivän /koulupäivän.* Edelleen, kuten monen muunkin idiomien kohdalla on voitu pohtia, kielenparsien merkitykset muokkautuvat ajan saatossa. Kun kielenpuhujat käyttävät ilmausta tietyssä uudessa merkityksessä toistuvasti, ilmauksen merkitys muuttuu. Kielellisesti vielä kehittyvien vastauksia arvioidessa on kuitenkin luultavampaa, että heidän oma käsityksensä ilmauksen merkityksestä muuttuu ja tarkentuu sen sijaan, että he itsepäisesti pitäisivät kiinni tulkinnasta, jonka he sille nyt antavat.

Pisteettä jättäneet vastaukset jäivät asteen verran konkreettisemmiksi oikeisiin nähden. Kahdeksaluokkalaisten mielessä pillit laajenivat yleisesti tavaroiksi ja pussikin enimmäkseen avartui, mutta tulkinta jäi silti puolitiehen: *kerätä kamat; laittaa vehkeet kasaan; kerätä tavaransa; korjata tavarat esim. laukkuun.* Loput väärät tulkinnat jäivät vieläkin kauemmaksi oikeasta: *aloittaa kaikki alusta; hiljentyä; lyödä biljardissa pallot pussiin.*

Viidesluokkalaisten ansaitsivat vastauksillaan tämän idiomien kohdalla 100 pistettä. Oikeiksi laskettavia vastauksia oli 26, ja oppilaat kielensivät merkitystä muun muassa näin: *lopettaa (8); lopettaa (jokin) asia (4); ei enää yritä vaan lähtee; aika lähteä /lopettaa; lopettaa jonkun asian tekemisen /yrittämisen; lopettaa jonkun tekeminen; lopettaa touhu; lopettaa homman.* Puutteellisia, mutta oikeaa lähestyviä vastauksia tuli 23, jollaisiksi tulkittiin esimerkiksi seuraavat: *lähteä (5); lähteä pois jostakin; luovuttaa; on valmis; ei yritä enää; lopettaa hetkellisesti; pakkaa tavarat ja lähtee; lähteä juuri nyt pois; olla sellain että nyt riitti; pakata tai luovuttaa.*

Kahdeksan viidesluokkalaista jäi ilman pisteitä liian konkreettisella vastauksella, jossa pillien pussiin laittaminen tulkittiin tavaroiden kasaan keräämiseksi: *laittaa tavarat reppuun /laukkuun; pakata laukku; laittaa tavarat kasaan; kamat mukaan.* Muutama vastaaja koki ilmauksen tarkoittavan negatiivista tunteenpurkausta: *hermostuu; suuttuu (2); hermostua, raivostua; suuttuu ja lähtee pois.* Luovuttaminen voidaan nähdä kielteisenä asiana, mutta sitä, ja juuri edellä mainittuja tunteen kuvauksia lukuun ottamatta idiomi ei synnyttänyt viidesluokkalaisissa erityisen negatiivissävyytteisiä mielikuvia. Neljän tyhjän lisäksi loput vastaukset olivat tunnesisällöltään hyvin neutraaleja, kuten: *panna kädet taskuun; menee retkelle; lyö vetoa; lopettaa meluaminen; aloittaa joku juttu.*

5.6.7 Olla hyvää pataa

Kahdeksasluokkalaisista 36 (/71) selitti oikein idiomin *olla hyvää pataa* merkityksen. Sanakirjojen ilmaisema merkitys on 'tulla hyvin toimeen jonkun kanssa' tai 'olla hyvissä väleissä jonkun kanssa'. Kolme pistettä vastaajat saivat muun muassa näillä tulkinnolla: *tulevat keskenään toimeen; hyviä kavereita, tulla toimeen; olla hyvissä väleissä; olla ystävällisissä väleissä jonkun kanssa; on hyvät välit; tulee toimeen jonkun ihmisen kanssa; olla sulassa sovussa; on hyvää kaveria jonkun kanssa*. Toimeen tuleminen ja hyvissä väleissä oleminen esiintyivät vastauksissa toistuvasti vain pienin muutoksin.

Olen tulkinut vastauksissa esiintyvät *olla hyvää kaveria* ja *olla hyvä kaveri* erimerkityksisiksi. *Olla hyvää kaveria* on lähempänä idiomin *olla hyvää pataa* merkitystä, sillä se ei tarkoita jatkuvaa kavereussuhdetta, vaan vain yhden osapuolen hetkellistä ja mahdollisesti pinnallista toimintaa suhteessa toiseen. *Olla kavereita keskenään* tai *jonkun kanssa* lisää vuorovaikutteisuuden suhteeseen, joten olen laskenut tällaiset vastaukset kolmen pisteen arvoisiksi. Tämänkaltaisia vastauksia esiintyi kuitenkin vain viidesluokkalaisten ryhmässä. Kaksitoista kahdeksasluokkalaista tulkitsevi idiomia yhden pisteen arvoisesti, ja tähän joukkoon lasketaan myös äsken puheessa ollut vastaus: *olla hyvä kaveri; olla hyvä ystävä; olla hyviä kavereita (3); olla hyvä pari jonkun kanssa; sopia hyvin yhteen; esim. joillain ihmisillä voi synkata; on hyvässä yhteistyössä*. Yhteensä ikäryhmälle kertyi 120 pistettä.

Osa kahdeksasluokkalaisista poimi idiomissa mainitun ”hyvän” suoraan merkitykseen, ja jotkut jäivät tulkinnassaan vieläkin konkreettisemmalle tasolle. Ilmauksen ”hyvyys” muotoutui selityksiin muun muassa seuraavasti: *tehdä jotain hyvää; asiat menee hyvin; hyvännäköinen; olla hyvä jossain (2); joku asia on todella hienoa tai hyvää*. Idiomin ”pata” herätti muutamalle mielikuvan ruuasta, ja niin ilmausta tulkittiin hyvinkin konkreettisesta näkökulmasta: *hyvää ruokaa; on hyvää pataa; joku tykkää kaalipadasta; on hyvä suunnitelma /hyvää ruokaa*. Idiomin kirjaimellisen muodon vuoksi on ymmärrettävää, että oppilaat selittävät sitä ainoastaan positiivisiksi katsottavin tulkinnoin. Hyvyyden lisäksi muutama kahdeksasluokkalainen sisällytti vastaukseensa helppouden: *helppo vastus; olla jokin asia helppoa; helppo ihminen*.

Viidesluokkalaiset (80) vastasivat kohtaan oikein kymmenen kertaa. Heilläkin hyvät välit ja toimeen tuleminen esiintyivät vastauksissa, mutta myös sopu ja kavereus nousivat esille: *toimia hyvin toisen kanssa, tulla toimeen; on kavereita /tulla toimeen; olla hyvissä väleissä; olla sovussa toisen kanssa; on hyvin sovinnossa; olla kavereita keskenään; olla jonkun kanssa hyvä kaveri*. Kuusi yhden pisteen vastausta oikeiden lisäksi kartutti viidesluokkalaisille pisteitä yhteensä 36, oikeaa lähestyvinä vastauksina pidettiin muun muassa seuraavia: *olla samaa mieltä ja hyviä kavereita; olla parhaita kavereita jonkun kanssa; olla hyvää ystävyyttä; olla kiltti kaikille tai että synkkaa hyvin*. Pistemäärien ero vanhemman ikäryhmän kanssa on melkoinen, ja kun kahdeksaluokkalaisista 7 ei osannut vastata kohtaan, viidesluokkalaiset jättivät sen tyhjäksi 13 kertaa.

Odotuksenmukaisesti viidesluokkalaiset tulkitsivat idiomeja konkreettisesti kahdeksaluokkalaisia useammin. ”Hyvän” idiomien sanoista tulkintaansa poimi 38 viidesluokkalaista, ja ruokaan sen yhdisti heistä 15 vastaajaa. Vastauksissa ehdotettiin ilmauksen liittyvän pataan, yleisesti ruokaan, mutta myös keittoon: (*olla*) *hyvää ruokaa* (8); *ruoka on onnistunut hyvin; että jostakin tulee kohta ruokaa; on hyvää pataruokaa; nam olipa hyvää pataa; hyvää keittoa*. Monet ymmärsivät hyvyyden kuvaavan inhimillistä ominaisuutta: *olla hyvä ihminen* (3); *että on hyvä ihminen ja tehdä jotain hyvää; olla hyvän näköinen; hyvää tyyppiä*. Sanastollisesti hieman näistä erottuvia, mutta sisällöltään samansuuntaisia olivat tulkinnat: *ei tee mitään paha; tehdä oikein; on kiltti*. Toiset katsoivat adjektiivin kuvaavan henkilön taitoa: *olla hyvä jossain* (6); *on hyvä kaikessa; on hyvää ainesta johonkin*. Muita hyvyyteen liittyviä tulkintoja olivat esimerkiksi: *olla hyvä* (2); *mennä hyvin; olla jotain hyvää; olla hyvä nyrkkeilysäkki; olla hyvässä jutussa mukana*. Kaiken kaikkiaan viidesluokkalaisetkin kokivat idiomien affektiivisuuden pitkälti positiiviseksi (*olla parempi kuin joku muu; olla paremmassa joukkueessa; reilua peliä; on iloinen*), mutta joukkoon mahtui myös pari negatiiviseksi kallistuvaa tulkintaa (*olla huono; olla helposti voitettavissa*).

5.6.8 Osoittaa kaapin paikka

Aku Ankasta poimittu idiomini on ulkoasussa *osoittaa kaapin paikka*, mutta sanakirjat tunnistivat idiomini muodossa *näyttää /sanoa, missä kaappi seisoo*. Molemmilla kuitenkin tarkoitetaan, että näytetään, kuka on määräävässä asemassa. Naulan kantaan –

Nykysuomen idiomisanakirja kaventaa merkitystä vielä kattamaan määräilyn talon tai kodin piiriin. Sen lisäksi, että oikeaksi vastaukseksi on katsottu määräjän aseman osoittaminen, kolme pistettä on saanut myös tulkinnalla *määrätä*.

Kahdeksasluokkalaiset (71) ottivat kohdasta 74 pistettä 22:llä oikealla ja kahdeksalla oikeaa lähestyvällä vastauksella. Kolmen pisteen vastauksista kahdessatoista kallistuttiin tulkintaan, jossa korostuu nimenomaan määräysvallan osoittaminen: *näyttää kuka määrää* (5); *näyttää kuka on pomo* (3); *näyttää että on itse pomo*; *näytetään oma valtansa, olevansa johtaja: tehdä selväksi, kuka määrää*. Loput oikeat vastaukset tulkitsivat idiomien tarkoittavan määräämistä: *määrätä* (2); *määrätä vaikka omassa perheessä; olla ”pomo” talossa tai jossakin ystävyys- tai parisuhteessa; määrätä esim. perheessä; määrätä mitä tehdään*. Yhden pisteen vastaajat olivat hekin oikeilla jäljillä, mutta vastaukset jäivät hivenen ydinajatuksen ulkopuolelle, esimerkiksi: *komentaa; näyttää missä raja kulkee; näyttää kuka on kuka; osoittaa jollekin paikkansa; näyttää kuka on kuka eli olevansa muita parempi*. Muutamat hatarasti samalla semanttisella kentällä liikkuvat, mutta jo liian kauas todellisesta merkityksestä jäävät tulkinnat jäivät pisteittä. Tällaisia olivat muun muassa: *tietää arvojärjestyksen; johtaa; neuvoa; tietää asiasta paljon; tehdä selväksi*.

Monet kahdeksasluokkalaiset tarttuivat idiomien verbiin ja pyrkivät sen avulla muodostamaan tulkinnan. Vastauksissa pyöri kaapin tai muiden konkreettisten tavaroiden sijainnin näyttäminen (*osoittaa missä kaappi on; osoittaa missä jonkun paikka on; näyttää mihin jokin kuuluu; osoittaa tavaran oikea paikka; näyttää minne kuuluu mikäkin*), mutta myös astetta abstraktimpien asiantilojen osoittaminen (*näyttää miten homma toimii; näyttää miten jokin asia tehdään; näyttää miten omasta mielestä asia on; näyttää kuinka paljon parempi on; näyttää mihin pystyy; näyttää parhaansa, voittaa jonkun*). Kahdeksasluokkalaisista kolmelta tämä kohta jäi tyhjäksi.

Viidesluokkalaisille (80) idiomien oikean merkityksen löytäminen oli huomattavasti hankalampaa. Tyhjäksi kohdan jätti peräti 17 oppilasta. Pisteitä ikäryhmälle kohdasta kertyi 26 ja ne tulivat kuudesta kolmen pisteen ja kahdeksasta yhden pisteen vastauksesta. Oikeiksi vastauksiksi katsottiin *määrää; määrätä joku asia; näyttää kuka on pomo; näyttää kuka määrää; päättää kaiken; päättää kaikesta*. Kahden jälkimmäisen kohdalla mietin, kuinka kaukana päättäminen on määräämisestä. Ajattelin kuitenkin niin, että jos joku päättää (kaikista) asioista, hän on silloin määräysvallassa asioiden kulusta. Näin ollen hyväksyin nämäkin vastaukset kolmen pisteen luokkaan. Yhden pisteen vastaukset perustuivat yhtä lukuun ottamatta jonkin asian osoittamiseen:

näyttää miten pitää olla; näyttää miten pitää tehdä; osoittaa että kuka on kingi; on joukon johtaja.

Vanhempaa vastaajaryhmää huomattavasti useammin viidesluokkalaiset ymmärsivät idiomin merkitsevän jonkin konkreettisen, ihmisen tai esineen, paikan osoittamista: *näyttää mihin tavara kuuluu; osoittaa, että missä on joku tavara; osoittaa paikka, johon laitetaan jotain; osoittaa jonkin esineen paikkaa; minne kaappi laitetaan; näyttää missä kaappi on; näyttää mihin kaappi pannaan; osoittaa ihmiselle, missä tämän kuuluisi olla; osoittaa minne pitää mennä; osoittaa missä on alempiarvoisen tai hyljityn paikka.* Ilmausta tulkittiin kahdeksasluokkalaisten tapaan muutenkin paljon osoittamiseen tukeutuen, näytettävät asiat vain vaihtelivat suuresti: *näyttää (2); osoittaa jotain (2); näyttää miten joku asia tehdään (3); näyttää miten joku asia jossain tehdään jos ei ole oppinut sitä; näyttää paikkoja; osoittaa, minne matka; näyttää missä mennään; näyttää taitonsa; osoittaa mitä osaa; näyttää, että hän saa pokaalin.* Muutama viidesluokkalainen käsitti idiomin tarkoittavan tietämistä: *tietää; tietää jotain; olla oikeassa; vastata oikein.*

Affektiivisen vaikutelman puolesta tulkintojen linja on kohtalaisen neutraali molemmissa ikäryhmissä, mikä ei yllätä idiomin todellisen merkityksen ollessa myös suurempaa tunnelatausta vailla. Positiivisuuden tai negatiivisuuden sijaan ilmauksen sävyn voisi katsoa olevan tyyliltään hieman humoristinen. *Olla oikeassa ja näyttää parhaansa, voittaa jonkun* ovat positiivisinta ääripäätä oppilaiden vastauksissa, negatiivisuutta edustavat viidesluokkalaisten vastaukset *on tehnyt väärää ja olla itseks.*

5.6.9 Ylittää itsensä

Vain yksi tutkituista sanakirjoista tarjoaa ilmaukselle merkityksen. Uusi suomen kielen sanakirja selvittää idiomin ylittää itsensä tarkoittavan seuraavaa: ”ei pitäytyä määräyksissä, rikkoa jokin raja, esim. ’ylitin itseni ja pyysin anteeksi’”. Oman kieli-intuitioni tuella tarkentaisin määritelmää hieman. Itsensä ylittämisessä melko olennaista on se, että nämä mainitut määräykset tai henkiset rajat ovat itse määritettyjä. Toisaalta laajentaisin idiomin tarkoittavan ylpeyden tai pelon asettamien rajoitusten lisäksi myös tilannetta, jolloin toimija on yllätykseksi itselleen(kin) suoriutunut tehtävästä tai tilanteesta omaa odotustaan paremmin.

Kun näin määritellyn idiomien tulkintoja lähdetään purkamaan, kahdeksaluokkalaiset (71) ovat selviytyneet tehtävästä varsin mainiosti. Ikäryhmä keräsi kohdasta yhteensä 146 pistettä 42 oikealla ja 20 oikeaa lähestyvällä vastauksella. Vain yhdeksän vastausta jäi pisteittä, näistä yksi oli tyhjä. Oikeiksi lasketuista vastauksista 31:ssä mainittiin paremman suorituksen ylittävän omat odotukset, ja oppilaat muotoilivat tämän merkityksen muun muassa näin: *tekee paremmin kuin uskoi pystyvänsä; tehdä paremmin kuin ajatteli; pystyä parempaan mitä itse arveli; menee paremmin mitä oli kuvitellut; tehdä jotain paremmin kuin mitä olisi ikinä uskonut; teki jotain mitä ei uskonut pystyvänsä tekemään; suoriutua omia odotuksia paremmin; pärjätä paremmin kuin uskoi pärjäävänsä; tehdä paremmin kuin osasi itse olettaa.* Lopuissa yhdessätoista vastauksessa oma odotus tuloksesta ei korostunut, mutta jonkinlainen oletusarvo osaamisen tai onnistumisen tasosta on taustalla nähtävissä: *tekee suorituksen, joka menee paremmin kuin luulisi; tehdä parempi suoritus kuin olisi luullut; onnistui odotettua paremmin; tehdä jokin paremmin kuin koskaan aikaisemmin; tehdä jotain mitä ei ole ennen onnistunut.*

Yhteen pisteeseen jääneet vastaukset olivat lähellä oikeaa tulkintaa, mutta täysin oikeina ei voinut pitää esimerkiksi idiomien tulkintamista ennätyksen tekemiseksi. Itsensähän voi ylittää myös tilanteissa, joissa suorituksen hyvyyttä ei voi mitata. Tämän idiomien avaaminen on vaatinut vastaajilta hieman monisanaisempaa tulkintaa, joten vastausta laatiessa nuoret ovat voineet myös kompastua muunlaisiin rajoituksiin. Pyrkinessään vastaamaan kyselyyn ripeästi, ovat jotkut sanavalinnat saattaneet olla hätäisiä ja harkitsemattomia. Näin ollen, vaikka oppilas ymmärtäisi puheenparren perimmäisen merkityksen, hän ei välttämättä ole onnistunut ilmaisemaan sitä parhaalla mahdollisella tavalla. Tällaista tekijää ei tietenkään voi pisteytyksessä ottaa huomioon, joten yhden pisteen vastauksiksi on luettu esimerkiksi seuraavat: *tehdä parempaa kuin mihin pystyy; tehdä parhaansa ja vielä paremmin; onnistua tekemään jotain tosi hyvin ja silloin yllättää itsensä; tehdä jotain mitä ei ole ikinä uskaltanut tehdä; voittaa itsensä tehdä ennätys; tehdä uusi ennätys; mennä omien saavutusten ylitse; tehdä suoritus, joka oli omasta mielestä mahdoton.*

Kahdeksasta vääräksi katsotusta tulkinnasta seitsemässä ajatus osuu jotakuinkin samaan maailmaan oikean tulkinnan kanssa, vastaajat ovat hahmottaneet idiomien tarkoituksen liikkuvan osaamisen, pystymisen ja suorittamisen piirissä: *on tehnyt parhaansa; osannut jonkun hyvin; tekee todella hyvän suorituksen; teit jonkun jutun tosi hienosti; on ylpeä itsensä suorituksesta; voittaa itsensä /saavuttaa tavoitteen; tekee*

enemmän mitä oli tarkoitus. Kahdeksasluokkalaiset ovat siis melko hyvin jäljillä idiomien merkityksen suhteen, vaikkeivät kaikki tulkinnallaan pisteitä saaneetkaan. Idiomien todellisen merkityksen ollessa tunnelataukseltaan positiiviseen kallistuva, ei ole ihme, että näin hyvin ilmausta hallitsevat vähintäänkin tunnistavat sen affektiivisen luonteen. Ainoastaan yksi kahdeksasluokkalainen tarjoaa tulkintaa, joka on tunnearvoltaan jos ei suoranaisesti negatiivinen, niin korkeintaan neutraali: *mennä maitohapoille.*

Viidesluokkalaisetkin (80) vastasivat kohtaan suhteellisen taitavasti keräten 108 pistettä 27 oikealla ja 27 oikeaa lähestyvällä vastauksella. 22 oppilasta jäi kohdassa vaille pisteitä, näistä viisi jätti vastaukseksi tyhjän. Viidesluokkalaisten kolmen pisteen määritelmässä 22:ssa otetaan mukaan omien odotusten ylittäminen, kuten esimerkiksi seuraavissa: *on parempi mitä luuli* (4); *esim. olen ollut parempi kuin uskoin; yrittää tehdä jotain joka onnistuu paremmin kuin olisi luullut; tehdä sellaista, mitä ei odottanut osaavansa; tekee jotain sellaista mihin luuli ettei pystyisi.* Loput kolmen pisteen vastaukset olivat: *pystyy johonkin mihin ei ole ennen pystynyt; tehdä paremmin kuin osaa; tekee itseään parempaa työtä; tekee sellaista johon ei ole ennen pystynyt; tehdä jotain mitä luulisi ettei voi tehdä.*

Yhden pisteen tulkinnoissa tarjottiin jälleen ennätyksen rikkomista (5) sekä entistä tai totuttua parempaa suoriutumista tai onnistumista (14): *tehdä uusi ennätys* (2); *tehdä oman ennätyksen; onnistuu jossain paremmin kuin ennen* (2); *tehdä parempi suoritus kuin viimeksi; on entistä parempi; tekee paremmin kuin yleensä* (2); *olla parempi kuin yleensä.* Kaksi oppilasta on selittänyt idiomien lisäämällä sen ulkoasuun tarkennuksen. Lisäys selvittää kyllä ilmauksen merkitystä, mutta koska idiomia on pyydetty avaamaan omin sanoin, on tällä vastauksella saanut vain yhden pisteen: *ylittää itsensä odotukset* (2). Muutamat yhden pisteen vastaukset sisälsivät ajatuksen entistä pidemmälle viedystä suorituksesta, mutta niistä puuttuu maininta tuloksen parantamisesta: *tehdä jotain mitä ei ole ennen tehnyt* (2); *tehdä jotain, mitä ei itse uskonut tekevänsä; tehdä jotain hienoa jota ei ennen voinut tehdä; tekee jotain enemmän kuin piti.*

Pisteettä jäivät muun muassa tulkinnat, joissa toimija onnistuu ja pääsee tavoitteeseen, mutta ei ylitä niitä: *onnistuu tekemään jotain hienoa; onnistunut jossain vaativassa asiassa; tehdä jotain hyvin; täyttää itsensä odotukset; tehdä tai saavuttaa jotain jota on halunnut joskus.* Muita vääräksi katsottavia määritelmiä olivat esimerkiksi: *rohkaistua; rohkaista itseään; saada pelko pois; näyttää mihin pystyy* (2);

tehdä jotain, jota ei ole käsketty; innostua liikaa; on ylpeä itsestään. Kuten viidesluokkalaisten vastauksista näkee, myös heidän tulkintojensa tunneskaalat noudattelevat suhteellisen positiivista linjaa. Kuitenkin nuoremman ikäryhmän vastauksissa on enemmän tunnelataukseltaan neutraaleja sisältöjä kuin vanhemman ikäryhmän määritelmissä. Tämä tukee ajatusta siitä, että idiomit tulevat tutuksi pikkuhiljaa, ja merkityksen rakentuminen voisi alkaa ilmauksen affektiivisuuteen liittyvien mielikuvien kautta.

5.6.10 Mennä päin prinkkalaa

Jos jokin menee päin prinkkalaa, tulos ei ole toivotunlainen. Idiomi kuvaa siis epäonnistumista (sanakirjoissa myös 'mennä ihan hullusti, päin metsää'). Epäonnistumiselle on paljon erilaisia kiertoilmaisuja, ja monet kyselyyn vastanneet ovatkin käyttäneet jotakin muuta idiomia tai fraasia selittäessään ilmauksen merkitystä. Kahdeksasluokkalaisilla (71) ei juuri ollut ongelmia selittää idiomia, 66 vastaajaa sai määritelmällään kolme pistettä. Kolme oppilasta vastasi yhden pisteen arvoisesti, vain kaksi jäi vastauksillaan pisteittä. Tästä kohdasta kahdeksasluokkalaiset keräsivät siis peräti 201 pistettä.

Pieni osa vastaajista käytti tulkinnassaan epäonnistumista (*epäonnistua* (2); *ei onnistu* (2); *mikään ei onnistu*; *joku asia epäonnistuu*; *joku asia ei onnistu*; *epäonnistua massiivisesti*; *mokata*), enemmän idiomien esitettiin merkitsevän huonosti menemistä. Vastauksista 32:ssa käytettiin seuraavankaltaista sanavalintaa: *mennä huonosti* (4); *kaikki menee huonosti* (5); *jokin asia meni huonosti*; *jokin menee huonosti tai todella surkeasti*; *kun jokin juttu menee huonosti*; *joku asia menee todella huonosti*; *mennä todella huonosti tai väärin*; *mennä huonosti, ei suunnitelmien mukaan*. Lisäksi huonosti menemistä kielellistettiin muun muassa näin: *asia ei mene hyvin*; *mennä todella surkeasti*; *mennä juuri niin kuin ei ollut tarkoitettu*; *joku asia menee ihan täysin väärin*. Kaksitoista vastaajaa tarjosi tulkinnaksi idiomia *mennä pieleen* (3): *joku asia menee pieleen* (4); *kaikki menee pieleen* (2); *mennä pahasti pieleen*. Myös seuraavat idiomit laskettiin oikeiksi vastauksiksi: *asiat menevät mönkään*; *menee joku asia päin ”mäntyä”*; *joku asia menee päin persettä*.

Yhden pisteen vastaukset (*ei osaa jotain*; *mennä väärin*; *tehdä huonosti*) olivat osittain melko kaukana idiomien todellisesta merkityksestä, mutta kun niitä vertaa

konkreettisesti ymmärrettyihin, täysin vääriksi katsottaviin vastauksiin (*mennä aivan väärään suuntaan; ajaa päin*), huomaa vastaajien olleen edes jonkin verran perillä ilmauksen sisällöstä.

Viidesluokkalaisetkin menestyivät tämän idiomien tulkinnassa hyvin ja saivat kohdasta ennätyselliset 152 pistettä viidelläkymmenellä oikealla ja kahdella oikeaa lähestyvällä vastauksella. Vain kolme oppilasta muotoili määritelmän epäonnistumiseksi (*epäonnistua* (2); *mikään ei onnistu*). 25 vastaajaa selitti idiomien huonosti menemisellä: *mennä (ihan /tosi) huonosti* (15); *jokin (asia) menee huonosti* (5); *asiat menevät huonosti; mennä toodella huonosti; kaikki menee huonosti*. Suunnilleen samoilla linjoilla olivat vastaukset: *meni surkeasti; mikään ei suju hyvin; joku asia menee ihan hassusti*.

Vaikka kahdeksaluokkalaisten vastauksissa *mennä väärin* on saanut vain yhden pisteen, on *joku asia menee ihan täysin väärin* vastauksella saanut kolme pistettä. Väärin meneminen on hankalasti arvioitava tulkinta tästä idiomista, ja olen päättänyt vetää rajan tuon kahdella sanalla ilmaistun, epämääräisimmän määritelmän kohdalle. Esimerkiksi seuraavista vastauksista viidesluokkalaiset ovat saaneet kolme pistettä: *tehdä jotain väärin* (3); *jokin asia menee väärin; jokin asia meni täysin väärin; on tehnyt jonkun jutun aivan väärin*.

Kymmenen viidesluokkalaista käytti hyväkseen idiomia *mennä pieleen* (3): *joku (asia) menee pieleen* (4); *meni pieleen; mennä ihan pieleen*. Muita idiomeja hyödynnettiin myös vastauksissa *päin mäntyä* ja *menee mönkään*.

Vain kaksi tulkintaa katsottiin aivan liian hatariksi kolmeen pisteeseen, mutta ne saivat kuitenkin yhden pisteen, koska olivat vääriksi laskettuja, konkreettisuuteen taipuvia määritelmiä onnistuneempia: *jokin on huonosti; kaikki meni pilalle*. Suurin osa pisteittä jääneistä vastauksista tulkitsi idiomia jokseenkin sananmukaisesti, ja ilmauksen koettiin liittyvän konkreettisesti suuntiin. Oikeaa tulkinnoissa oli se, että niihin sisällytettiin negatiivisuus, eli suunta tai paikka on väärä: *mennä (johonkin) väärään paikkaan* (2); *(mennä) väärään suuntaan; olla eksyksissä; törmätä seinää päin; törmätä; menee jotain päin*. Kun kahdeksaluokkalaisista jokainen muodosti idiomista jonkinlaisen tulkinnan, viidesluokkalaisista 11 jätti kohtaan vastaamatta.

5.6.11 Lukea tiilenpäitä

Kun henkilö joutuu vankiselliin, ei hänellä ole muuta tekemistä kuin lukea (tai laskea) sellin jyrkän seinän tiilenpäitä. Idiomi tarkoittaa siis vankilarangaistuksen kärsimistä, vankilassa istumista. Kahdeksaluokkalaiset (71) saivat idiomin selittämisestä 87 pistettä. Tässä kohdassa ei yhtäkään tulkintaa ole katsottu yhden pisteen arvoiseksi, vaan kaikki 29 pisteitä tuonutta vastausta on hyväksytty oikeina. Oikeaksi on laskettu myös määritelmä *joutua vankilaan*, vaikka ollakseni tarkka, tämä sanamuoto vaatisi idiomiinkin lisäyksen *joutua (joutua tiilenpäitä lukemaan)*. Kahdeksaluokkalaiset määrittivät siis ilmausta seuraavasti: *olla vankilassa* (19); *joutua vankilaan* (5); *istua vankilassa* (2); ”*lusia*” = *suorittaa vankilatuomiota*; *olla vankilassa vankina*; *jos on vankilassa ni siellä kai on sanonta et lukee tiilenpäitä*.

Vaikka niinkin moni ikäryhmästä osasi tulkita idiomia oikein, oli tämä silti pistemäärän perusteella keskimääräistä vaikeampi selitettävä kahdeksaluokkalaisten. Lisäksi lähes joka neljäs oppilas vastasi kohtaan tyhjällä (16). Monet pisteittä jääneet vastaajat lähtivät hakemaan merkitystä lukemisen kautta: *lukea huonoa käsialaa* (2); *lukea jotain, mitä ei ymmärrä*; *ei ymmärrä mitään mitä lukee*; *lukee toista ihmistä hyvin*; *lukea rivien välistä asioita*; *lukea aivan siansaksaa*; *lukea salakirjoitusta*. Lukemisen ymmärtämättömyyden lisäksi muutamat muutkin vastaukset käsitelivät ymmärtämistä tai sen puutetta: *ei ymmärrä jotain*; *ei ymmärrä asiaa*; *ei tajua mitään*; *yrittää ymmärtää*; *ymmärtää jotain jonkun eleistä ja ilmeistä*. Jotkut tulkinnoista saattoi assosoida kiertoteitse vankilassa istumiseen, mutta niistä ei kuitenkaan voinut antaa pisteitä: *tehdä jotain turhaa*; *odottaa jotain asiaa*; *katua*; *tuhlata aikaansa*.

Lukea tiilenpäitä -idiomin sisältö on periaatteessa hyvinkin negatiivinen. Vankilassa olemiseen liittyy paljon kielteisiä mielikuvia, rangaistus, eristys, vapauden rajoittuminen. Tämänkaltainen negatiivisuus ei kuitenkaan juuri näy kummankaan ikäryhmän oppilaiden tulkinnoissa, poikkeuksena juuri edellä mainitut neljä tulkintaa, jotka etäisesti voi liittää vankilassa olemiseen. Väärien vastusten sisältö on niin kaukana todellisesta merkityksestä, että tuntuu lähinnä sattumalta, että tulkintojen affektiivinen luonne kallistuu vähäisesti negatiiviseen suuntaan.

Viidesluokkalaiset (80) vastasivat kohtaan oikein 19 kertaa ja viisi vastausta tuomittiin yhden pisteen arvoiseksi. Ikäryhmä sai siis kohdasta yhteensä 62 pistettä. Oikeat tulkinnat mukailivat pitkälle kahdeksaluokkalaisten asettamaa linjaa: *olla vankilassa* (12); *joutua vankilaan* (4); *olla vankina*; *istua sellissä (vankilassa)*. Yhteen pisteeseen jäivät seuraavat vastaukset: *mennä vankilaan* (2); *olla jossain samassa paikassa koko ajan esim. vankilassa*; *kun esim. joutuu vankilaan eikä ole mitään*

tekemistä lukee ”tiilenpäitä”; olla vankilassa lukemassa vankituomiota; jos joutuu vankilaan, sanotaan että kun ei ole tekemistä, luetaan tiilenpäitä. Täysistä pisteistä jäämisen syyt ovat moninaiset. *Mennä vankilaan* ei ole sama asia kuin *joutua vankilaan*, sillä se sisältää ajatuksen vapaaehtoisuudesta. Seuraavassa kahdessa tulkinnassa vankila on esitetty esimerkkinä, vaikka idiomi kuvaa nimenomaisesti vankilassa olemista. *Olla vankilassa lukemassa vankituomiota* antaa ymmärtää, että idiomien *tiilenpäät* ilmentävät vankituomiota, ja idiomista on poimittu tulkintaan konkreettinen lukeminen. Luettelon viimeisessä määritelmässä ollaan jo hyvin lähellä täysiä pisteitä, mutta siinä virheellisesti korostuu tekemisen puute, ei vankilassa oleminen.

Täysin konkreettisten tulkintojen (*lukea mitä lukee tiilenpäissä ja lukea tiilen päitä*) lisäksi viidesluokkalaiset käyttivät lukemista merkityksen lähtökohtana 25 kertaa. Lukemista tarkennettiin myös laadullisesti, mutta tavallisemmin mainittiin lukemisen kohde, esimerkiksi: *lukea* (3); *lukea väärin* (2); *lukee koko ajan väärin*; *ei lue*; *lukea kasvoilta*; *lukea jotain tyhmää*; *lukea kirjaa* (2); *lukee ajatuksia*; *lukea huonosti kirjoitettuja asioita*; *lukee harakanvarpaisia kirjoituksia*; *lukea huonoa käsialaa*; *lukea jotain kummallista*; *lukea jotain jota ei ymmärrä*. Ymmärtämiseen tai muuhun aivotyöskentelemiseen liittyivät myös seuraavat tulkinnat: *ei ymmärrä mitään* (2); *ei ymmärrä*; *arvata*; *jäädä miettimään jotain*; *ajatella vähän*. Viidesluokkalaiset jättivät vastaamatta kohtaan yhtä monesti kuin kahdeksaluokkalaiset, 16 kertaa.

5.6.12 Tulla tiensä päähän

Tutkitut sanakirjat eivät tarjonneet selitystä tälle idiomille, joten olen turvautunut omaan kieli-intuitiooni ilmauksen kohdalla. Luvussa 5.4 määrittelin idiomien tarkoittavan jonkin päättymistä, tavallisesti jonkin abstraktimman, ajallisesti mitattavan jakson loppua. Toisinaan voidaan sanoa myös jonkin käyttöesineen tulevan tiensä päähän, kun se rikkoutuu tai muuten lakkaa toimimasta. Kuten on rikkoutumisen tai kuoleamisen ollessa kyseessä, ilmaukseen liittyy yleensä jonkinasteinen negatiivinen tunnelataus, päättymisen ei ole huojennuttavaa tai toivottua. Asia on ennemminkin valitettavasti tullut tiensä päähän kuin tullut onneksi tai vihdoinkin tiensä päähän.

Kahdeksaluokkalaiset (71) vastasivat kohtaan eniten tulkitsemalla tiensä päähän tulemisen kuolemaksi. Ikäryhmästä 31 mainitsi määritelmässään elämän päättymisen, mistä oppilaat ovat saaneet kuitenkin vain yhden pisteen, sillä määritelmä

rajaa idiomin merkityksen vain yhteen esimerkkiin päättymisestä. Tulkinnat olivat muodoltaan muun muassa seuraavanlaisia: *kuolla* (13); *ihminen kuolee*; *olla elämänsä lopussa, kuolla*; *kun joku kuolee*; *olla lähellä kuolemaa* (2); *olla kuolemaisillaan*; *kuolla tai että kuolee kohta*; *kun on jo niin vanha, että kuolee*; *joku on tullut elämänsä loppuun*. Yhteensä 42 vastaajaa sai tulkinnastaan yhden pisteen, ja kuoleman lisäksi oikeaa lähestyvät vastaukset olivat esimerkiksi tällaisia: *mennä rikki lopullisesti*; *ei enää onnistu jatkamaan asiaa mitä on tehnyt*; *ei enää pysty jatkamaan*; *esim. lopettaa jokin pitkäaikainen*; *lopettaa jokin asia /ura*; *loppu hämmöttää*.

Kahdeksan vastaajaa ikäryhmästä ansaitsi tulkinnallaan täydet kolme pistettä, ja oikeiksi laskettiin muun muassa seuraavat määritelmät: *loppua, kuolla, hajota*; *joku loppuu*; *jokin loppuu, vaikka elämä*; *asia tai elämä loppuu, housut kuluvat puhki = housut tulivat tiensä päähän*; *ihmisestä kuolla, esineestä /asiasta hajota tai muuten loppua*. Kahdeksaluokkalaisten saivat näillä vastauksilla kohdasta yhteensä 66 pistettä.

Yhden tyhjän lisäksi kaksikymmentä tulkintaa jäi vaille pisteitä. Lähes kaikki vääriksi luetuista vastauksista (lukuun ottamatta *jäädä kiinni* ja *voittaa*) sisältävät mielikuvan jonkinasteisesta päättymisestä ja loppumisesta. Pääasiallinen ongelma tulkinnoissa on niiden tarkentuminen johonkin yksittäiseen esimerkinomaiseen tilanteeseen tai hieman sivuun todellisesta merkityksestä. Esimerkkejä kahdeksaluokkalaisten pisteittä jättäneistä suorituksista: *saada jonkun valmiiksi*; *onni loppuu*; *aika loppuu*; *saada työ tehdyksi, minkä lupasi itselleen*; *tietää että nyt täytyy lopettaa*; *sairastua, ei enää ole hyvä jossakin*; *tulla ratkaisemattomaan pisteeseen*; *ei jaksa joitain asioita enempiä*. Kolme vastaajaa on tarjonnut tulkintaa, jossa idiomi on luettu kirjaimellisesti: *saavuttaa määränpää*; *tulla sinne mihin pääsee*; *saapua perille*. Oletettavasti viidesluokkalaisten turvautuvat tähän selitysmalliin kahdeksaluokkalaisten useammin.

Viidesluokkalaisten 35 vastaajaa 80:stä sai oikeaa lähestyvistä tulkinnastaan yhden pisteen, näistä ainoastaan kaksi on ymmärtänyt ilmauksen muuten kuin kuolemaan liittyen: *asia on käsitelty loppuun*; *loppu tuli*. Muutoin yhden pisteen vastaukset noudattelivat selkeää linjaa: *kuolla* (23); *kuolee nyt /kohta*; *on kuolemaisillaan*; *kuolee pian*; *tulla elämänsä päähän* (2); *että elämä on lopussa*. Kun yhden pisteen vastauksien lisäksi kolme viidesluokkalaista on tulkinnut idiomia kolmen pisteen arvoisesti (*päätyä*; *joku juttu päättyy*; *on kuolemassa, tai joku juttu päättyy*), ikäryhmä keräsi kohdasta yhteensä 44 pistettä.

Useat pisteittä jääneet tulkinnat sisälsivät vanhemman ikäryhmän vääräksi katsottujen vastauksien tapaan ajatuksen jonkinlaisesta lopusta, esimerkiksi: *lopettaa jonkun tekemisen; lopettaa homman mitä teki; tulla niin hyväksi, ettei tarvitse enää harjoitella; joutuu luovuttamaan; ei pysty enää tekemään samaa asiaa; tajuaa, että se on loppu*. Odotetusti viidesluokkalaiset määrittelivät kahdeksaluokkalaisia useammin idiomia konkreettisen kautta. Vastauksista 14:ssä sivutaan kirjaimellista matkantekoa tai nimenomaan matkanteon päättymistä, muun muassa näin: *olla perillä (3); tulla perille (2); löytää perille; päästä oikeaan paikkaan; pääsee sinne minne halusikin; pääsi mihin etsi; saavuttaa kohteensa; että matka loppuu tähän*. Viidesluokkalaisista 12 jätti kohdan tyhjäksi.

Molempien ikäiset vastaajat jättivät suurimmaksi osaksi negatiiviset tunteet tulkintoihin kuolemisen, loppumiseen ja päättymiseen liittyi vai lievästi kielteisiä tunnesisältöjä. Luovuttamisen, sairastumisen, rikkoutumisen ja jaksamattomuuden lisäksi päätyminen koettiin melko neutraalina tapahtumana. Useimmat vääristä vastauksista olivat affektiivisuudessaan neutraaleja tai jopa positiivisia (*voittaa; tulla niin hyväksi ettei tarvitse enää harjoitella; on tehnyt työnsä; hoksaa asian; päästä oikeaan paikkaan*).

5.6.13 Syöttää pajunköyttä

Toisin kuin edellisen idiomien kohdalla, *syöttää pajunköyttä* ei saanut yhtään yhden pisteen tulkintaa. Viiden tyhjän ja kymmenen vääräksi katsottavan vastauksen jälkeen loput kahdeksaluokkalaisten vastauksista ovat ansainneet kolme pistettä. Yhteensä luokkataso keräsi pisteitä siis 168. Oikeina on pidetty sanakirjojen tarjoaminen määritelmien (valehdella, huijata) lisäksi joitakin muita vastaavaa tarkoittavia ilmauksia. Kahdeksaluokkalaiset saivat pisteitä seuraavanlaisista tulkinnoista: *valehdella (17); huijata (11); valehdella, huijata (7); valehdella ummet ja lammet; valehdella päin näköä; kusettaa jotain jossain asiassa; kusettaa; narraa toista; valehdella, narrata; valehdella, juksata; puhuu valheita jollekin; huijata jotakuta /uskotella tälle valheellisia asioita*.

Puolet pisteittä jätetyistä vastauksista oli perustettu idiomissa näkyvälle syömiselle: *syöttää toiselle ”omaa lääkettä”*; *syö jotain mistä ei pidä; syödä pajua; oli niin kuivaa ruokaa; antaa paha ruokaa*. Edellä mainitun oman lääkkeen syöttämisen

lisäksi ilmausta pyrittiin selittämään virheellisesti myös idiomilla *tehdä jollekin karhunpalvelus*. Valehtelevä ei ole moraalikäsitteemme mukaan hyväksyttävää, ja *syöttää pajunköyttä* ei eniten merkitse pienen valkean valheen lipsauttamista vaan tahallista harhauttamista. Näin ollen idiomien tunteisiin vetoavan sisällön voisi katsoa olevan negatiivinen. Syömiseen pohjautuvat tulkinnat ovatkin pääosin negatiivisia, samoin loput väärät vastaukset (*ei älyä asiaa; olla ilkeä; joku on vaikeaa*) lukuun ottamatta yhtä: *parempi kuin joku toinen*.

Viidesluokkalaisten saivat kohdasta 111 pistettä 36 oikealla ja kolmella oikealla lähestyvällä vastauksella. Peräti 18 vastaajaa jätti kohdan tyhjäksi. Ikäryhmä kielensi idiomien merkitystä seuraavanlaisesti: *valehdella* (14); *huijata* (8); *huijaa jotakuta (/kaveria)* (4); *valehtelee tai huijaa toista; naruttaa (huijaa); narrata; kertoa valheita; antaa väärää tietoa*. Yhteen pisteeseen oikeuttivat seuraavat tulkinnat: *sanoa väärin; valehdella toiselle ja valehtelu onnistuu; haluaa juksata*. Kahdessa jälkimmäisessä valehteluun ja juksaamiseen lisätyt tarkentavat rajaukset pudottavat pistemäärän yhteen, ensimmäinen taas on jo melko kaukana valehtelemisestä, mutta on huomattavasti lähempänä todellista merkitystä kuin loput, pisteittä jääneet tulkinnat.

Pääosa viidesluokkalaisten vääristä vastauksista liittyi syömiseen, jotkut selittivät idiomia hyvinkin konkreettisesti ja sananmukaisesti: *syöttää toiselle pajunköyttä; syö pajunköyttä; syöttää hevoselle pajunköyttä; syöttää pajun köyttä*. Muut ruokaan, syömiseen ja syöttämiseen liitetyt tulkinnat olivat seuraavankaltaisia: *syödä papuja; syödä ruokaa; syöttää ruokaa; syöttää tyhjää; syöttää paha ruokaa; syöttää outoa ruokaa; syöttää ruokaa eläimille; antaa rahaa ruokaan; ei oo ruokaa; paha ruokaa*. Osa väärin vastanneista yhdisti idiomien syöttämisen puhumiseen tai sanomiseen, mutta pisteittä jättivät myös seuraavanlaiset määritelmät: *sanoo jotain tyhmiä vitsejä; sanoo kaiken mitä mieleen tulee; saada toinen puhumaan*. Viidesluokkalaisten tulkintayritysten affektiivinen sisältö oli kohtalaisen neutraali, mutta kallistui useammin negatiiviseen (*samalla mitalla takaisin; yrittää tehdä ansan; kiusata; lyödä*) kuin positiiviseen (*auttaa jotakuta tarpeen tullen*) suuntaan.

5.7 Lukemisesta pitäminen

5.7.1 Kahdeksaluokkalaiset: keskiarvot ja lukemisesta pitäminen

Ensimmäisestä tehtävästä oli mahdollista saada enimmillään 33 pistettä. Suurin saavutettu pistemäärä oli 31, johon ylsi kuusi oppilasta, kolme tyttöä ja kolme poikaa. Heikoimmat pisteet tästä tehtävästä oli 16, alle kahdenkymmenen pisteen jäi seitsemän oppilasta, neljä tyttöä ja kolme poikaa. Tehtävän pisteiden keskiarvo kahdeksaluokkalaisilla oli 25,9. Poikien pistekeskiarvo (26,1) oli hieman tyttöjä (25,8) korkeampi, mutta vain noin pisteen kolmanneksen verran.

Toisessa tehtävässä suurin mahdollinen pistemäärä oli 39, ja korkein kahdeksaluokkalaisten tavoittama pistemäärä oli 36. Tasan 30 tai sitä enemmän sai seitsemän oppilasta, joiden joukossa oli neljä tyttöä ja kolme poikaa. Vähimmillään pistetilille karttui kuusi pistettä, alle viidentoista pisteen jäi kymmenen vastaajaa, joista tyttöjä oli neljä ja poikia kuusi. Keskimäärin kahdeksannen luokan oppilaat saivat kakkostehtävästä 19,8 pistettä, poikien pistekeskiarvo oli (18,7) pari pistettä tyttöjen keskiarvoa (20,7) matalampi.

Kyselyn kolmannessa kohdassa kysyttiin oppilaiden lukutottumuksista, myös sitä, pitääkö vastaaja lukemisesta. On mielenkiintoista todeta, että vaikka keskiarvojen erot ovat pieniä, lukuinto tuntuu olevan suuntaa antavasti kytköksissä idiomien tuntemukseen. Sama taipumus on näkyvissä molemmissa ikäryhmissä molempien pisteytettyjen tehtävien kohdalla. Niiden kahdeksaluokkalaisten, jotka ilmaisivat pitävänsä lukemisesta (27 oppilasta), keskiarvo ensimmäisessä tehtävässä oli 27,4 ja toisessa tehtävässä 23,0. Ne, jotka vastasivat pitävänsä lukemisesta toisinaan tai joillakin ehdoilla (20), saivat ykköstehtävästä pisteitä keskimäärin 25,7 ja kakkostehtävästä 18,7. Vastaajat, jotka eivät pitäneet lukemisesta (24), saivat pistekeskiarvoikseen 24,6 ja 17,1. (Ks. taulukko.)

pistekeskiarvoja	teht. 1	teht. 2
kaikkien kahdeksaluokkalaisten (n=71) keskiarvot	25,9	19,8
kahdeksaluokkalaiset tytöt (n=40)	25,8	20,7
kahdeksaluokkalaiset pojat (n=31)	26,1	18,7
kaikki kahdeksaluokkalaiset, jotka pitävät lukemisesta (n=27; t=24, p=3)	27,4	23,0
kaikki kahdeksaluokkalaiset, jotka toisinaan pitävät lukemisesta (n=20; t=9, p=11)	25,7	18,7
kaikki kahdeksaluokkalaiset, jotka eivät pidä lukemisesta (n=24; t=7, p=17)	24,6	17,1

Oppilailta kysyttiin pitävätkö he lukemisesta, ja miksi pitävät tai eivät pidä. Lukemisesta pitävistä vastaajista 24 oli tyttöjä, poikia oli 3, tytöt perustelivat lukemisesta pitämistä huomattavasti monisanaisemmin kuin pojat. Esimerkkien yhteydessä mainitaan vastaajan ikäryhmä (5/8), onko vastaaja tyttö vai poika (t/p) sekä ensimmäisestä ja toisesta tehtävästä saadut pisteet. Pitämistä perusteltiin muun muassa lukemisen rentouttavalla vaikutuksella:

- 1) *Pidän, koska se on rentouttavaa ja kirjojen lukemisessa saa antaa mielikuvitukselle siivet. (8t27/26)*
- 2) *Pidän siitä, koska se auttaa rentoutumaan ja on kivaa ja koska kirjoissa on ihania tarinoita. (8t29/23)*
- 3) *Pidän, se on mukavaa ja siinä rentoutuu. (8t27/14)*
- 4) *Rakastan lukemista, se rentouttaa ja erilaisia tarinoita on ihana lukea. (8t29/24)*
- 5) *Lukeminen on mukavaa ja rentouttavaa! (8t27/16)*

Lukemisesta pidettiin myös siksi, että sen avulla on mahdollista unohtaa hetkeksi arkitodellisuus ja siirtyä mielikuvituksen maailmaan:

- 6) *Kyllä, koska se on mukavaa oman pään sisällä olemista. (8p29/22)*
- 7) *Pidän lukemisesta koska siinä voi ajatella hahmot ja miljööt aivan mielikuvituksen mukaan. (8t26/16)*
- 8) *Pidän, voi keskittyä johonkin muuhun. (8p29/21)*
- 9) *Pidän lukemisesta, hyvän kirjan parissa unohtaa arjen murheet, on ihanaa odottaa seuraavaa jännää kohtaa. (8t27/20)*
- 10) *Rakastan sitä! Lukemalla voi löytää uusia maailmoja ja ulottuvuuksia. Hyvä kirja vie mennessään. (8t27/30)*
- 11) *Pidän, vaikka lukemiseni on melko kausittaista, se on hyvä tapa irrottautua arjesta. (8t27/22)*
- 12) *Pidän ja luen paljon päivittäin, kirjojen maailmaan on mukava uppoutua. (8t31/33)*

Lukemisesta pitämistä perusteltiin myös sillä, että se on sivistävää ja kehittäväää:

- 13) *Pidän, koska se antaa tilaisuuden rauhoittua ja uppoutua jonnekin aivan muualle kuin missä on. Sivistää, kehittää mielikuvitusta ja kirjallisia taitoja. (8t29/36)*
- 14) *Kirjoihin on kiva uppoutua, se on ajanvietettä, saattaa kokea jännitystä sekä ratkoa ongelmia, muodostaa mielipiteitä. (8t29/18)*

- 15) *Rakastan lukemista. Pidän siitä, miten jokainen voi nähdä tietyn kirjan eri tavalla. Kirja vaatii enemmän keskittymistä ja älyä kuin esim. tv, joten pidän kirjoista senkin takia.* (8t31/32)

Ne kahdeksaluokkalaiset, jotka eivät pitäneet lukemisesta, perustelivat mielipidettään lyhyen ytimekkäästi muun muassa seuraavanlaisilla kommentteilla:

- 16) *En pidä, koska aina valitsemani kirjat ovat tylsiä.* (8p26/19)
17) *En, se on tylsää.* (8p29/23; 8p19/14)
18) *En pidä, tylsää ja pitkäväteistä.* (8p27/19)
19) *En pidä, se on mielestäni vain ajan hukkaa ja turhaa.* (8t27/10)
20) *En pidä, kirjat ovat tylsiä mutta sarjakuvat kivoja.* (8p31/34)
21) *En lue, koska on paljon muuta tekemistä.* (8p27/24)

5.7.2 Viidesluokkalaiset: keskiarvot ja lukemisesta pitäminen

Täydet pisteet ensimmäisestä tehtävästä oli 33, enimmäispistemäärään ylsi yksi poika. Seuraavaksi korkeimpaan pistemäärään (31) pääsi kolme oppilasta, kaikki poikia. Alhaisimmat pisteet tehtävästä oli seitsemän, vähemmän kuin viisitoista pistettä keräsi viisi vastaajaa, hekin kaikki poikia. Alle kahdenkymmenen pisteen jäi 18 oppilasta (poikia 13, tyttöjä 5), merkittävästi enemmän kuin kahdeksannen luokan oppilaista. Keskiarvo tehtävän pisteissä oli 23, 0 eli lähes kolme pistettä matalampi kuin kahdeksaluokkalaisilla (25,9). Tyttöjen keskiarvo nousi korkeammaksi poikien keskiarvoon verrattuna; tytöt saivat pisteitä keskimäärin 24,0 kun pojat taas 21,8.

Toisen tehtävän enimmäispistemäärä (39) jäi viidesluokkalaisilla huomattavasti kahdeksaluokkalaisia kauemmaksi, korkein kerätty pistemäärä oli 26. Yli kaksikymmentä pistettä sai kolme oppilasta (kaksi poikaa ja yksi tyttö), ja tasan 20 pistettä viisi oppilasta (kaikki tyttöjä). Vähemmän kuin kymmenen pistettä keräsi 38 oppilasta. Kolme vastaajaa jäi tehtävässä täysin pisteittä, kolme vastaajaa keräsi kolme pistettä ja kolme vastaajaa neljä pistettä. Alle viiden pisteen jääneistä poikia oli kuusi ja tyttöjä kolme. Kokonaisuudessaan viidesluokkalaiset saivat kakkostehtävästä keskimäärin 11,1 pistettä, poikien keskiarvo oli 11,0 ja tyttöjen 11, 9, eli eroa tyttöjen ja poikien välille syntyi alle yhden pisteen verran.

Lukemisesta pitävien viidesluokkalaisten sukupuolijakauma oli tasaisempi kuin kahdeksaluokkalaisten, 54:stä pitämisensä ilmaiseksi vastaajasta tyttöjä oli 35 ja poikia 19. Tyttöjen suhtautuminen lukemiseen on tässäkin ikäryhmässä merkittävästi poikia positiivisempi, ja lukemisesta pitäviä on kaiken kaikkiaan huomattavasti enemmän kuin kahdeksaluokkalaisissa (27, t:24, p:3). Lukemisesta pitävien viidesluokkalaisten pistekeskisarvo tehtävässä yksi oli 24,5 ja tehtävässä kaksi 11,9. Yhdeksän vastaajaa, jotka ilmoittivat pitävänsä lukemisesta toisinaan tai joillakin ehdoin, saivat pisteitä keskimäärin 21,1 ja 12,1. Ne, jotka eivät pitäneet lukemisesta (12), jäivät ensimmäisessä tehtävässä keskiarvoltaan 17,4 ja toisessa 7,2 pisteeseen. (Ks. taulukko)

pistekeskisarvoja	teht. 1	teht. 2
kaikkien viidesluokkalaisten (n=80) keskiarvot	23,0	11,1
viidesluokkalaiset tytöt (n=43)	24,0	11,5
viidesluokkalaiset pojat (n=37)	21,8	11,0
kaikki viidesluokkalaiset, jotka pitävät lukemisesta (n=54; t=35, p=19)	24,5	11,9
kaikki viidesluokkalaiset, jotka toisinaan pitävät lukemisesta (n=9; t=2, p=7)	21,1	12,1
kaikki viidesluokkalaiset, jotka eivät pidä lukemisesta (n=12; t=3, p=9)	17,4	7,2

Koska viidesluokkalaisia lukemisesta pitäviä oli määrällisesti noin puolet enemmän kuin kahdeksaluokkalaisia, ovat perustelutkin laajemmat. Aina perustelut eivät olleet kovin täsmällisiä, mutta jollain tavalla kuitenkin haluttiin ilmaista, että lukeminen on kivaa:

- 1) *Pidän, se on kivaa silloin kun on tylsää. (5t21/4)*
- 2) *Pidän, se on vaan kivaa kun on hyvä kirja. (5t20/18)*
- 3) *Pidän, sillä kirjat ovat hyviä. (5t25/16)*
- 4) *Pidän lukemisesta koska jos on esim. tylsää voi lukea. (5t26/7)*
- 5) *Lukeminen on ihan kivaa. (5p26/9)*
- 6) *Kyllä koska se on kivaa. (5t21/3)*
- 7) *Pidän, koska se on ihan kivaa. (5p24/19)*

Monet perustelivat pitämistään sillä, että lukeminen tai kirjat ovat hauskoja tai jollain tavalla kiinnostavia:

- 8) *Pidän lukemisesta, koska se on hauskaa. (5t25/14)*
- 9) *Kyllä, koska se on hauskaa ja kiinnostavaa. (5p17/7)*
- 10) *Pidän lukemisesta, se on kiinnostavaa. (5p25/17)*

- 11) *Pidän, se on mielenkiintoista. (5p20/17)*
- 12) *Lukeminen on ihan kivaa, pidän koska joissain kirjoissa on hauskoja kohtia. (5p26/9)*
- 13) *Pidän erittäin paljon, koska se on hauskaa ja kirjan tarinaan voi syventyä. (5t29/7)*
- 14) *Pidän lukemisesta koska se on hauskaa. (5p27/24)*
- 15) *Pidän lukemisesta, koska kirjat ovat hauskoja. (5t26/7)*
- 16) *Pidän lukemisesta, koska kirjat ovat niin mielenkiintoisia ja joka kirjassa on uusi juoni. (5t23/6)*

Lukemisesta pidetään myös siksi, koska se on jännittävää:

- 17) *Tykkään lukea, koska kirjat ovat jänniä. (5t22/10)*
- 18) *Pidän lukemisesta ja silloin jos on jännittävä ei malta lopettaa. (5t26/10)*
- 19) *Koska ne on yleensä jännittäviä. (5p13/3)*
- 20) *Tykkään siitä koska se on jännittävää. (5p19/7)*

Myös viidesluokkalaiset perustelivat lukemisesta pitämistään sen hyödyllisyydellä:

- 21) *Pidän, siitä saa paljon tietoa. (5t26/10)*
- 22) *Pidän lukemisesta, sillä saan tietoa, ei ole tylsää ja pääsen eroon arkiasioista. (5t25/12)*
- 23) *Pidän tosi tosi paljon lukemisesta, koska se on hyödyllistä ja hauskaa. Kirjat ovat I-H-A-N-I-A! (5t29/22)*
- 24) *Pidän lukemisesta todella paljon, koska kirjoista oppii paljon erilaisia asioita ja sanoja. (5t16/20)*
- 25) *Pidän lukemisesta, koska mitä enemmän lukee, lukutaito paranee ja lukeminen on muutenkin tosi mukavaa. (5t26/20)*
- 26) *Pidän lukemisesta, koska samalla opin kirjoittamaan monipuolisemmin ja rikkaammin. (5t15/19)*

Hyvin paljon lukemisesta pitävät perustelivat mieltymystään sillä, että lukeminen on hyvää ajanvietettä eli kuluttaa aikaa, mikä on ilmeisesti tavoiteltavaa:

- 27) *Pidän, koska se vie aikaa. (5t15/20)*
- 28) *Pidän lukemisesta, koska se kuluttaa aikaa ja rakastan kirjoja. (5t29/18)*
- 29) *Minä pidän lukemisesta, koska se on hyvää ajanvietettä. (5t23/9)*
- 30) *Pidän se on mukavaa ajan kuluttamista. (5p19/7)*

Kahdeksasluokkalaisten tavoin viidesluokkalaisetkin arvostivat lukemisen rentouttavaa vaikutusta:

- 31) *Pidän, se rentouttaa hiukan. (5t24/20)*
- 32) *Pidän lukemisesta, koska silloin saa kuvitella kaikki tapahtumapaikat ja henkilöt. Pidän lukemisesta myös siksi, että silloin saa rauhoittua ja ajatella omia. (5t25/20)*
- 33) *Pidän lukemisesta, koska se jopa joskus rentouttaa minua ja se on niin kivaa. (5t24/13)*
- 34) *Rakastan lukemista koska se on rentouttavaa. (5t24/11)*

Lukemisesta pitämistä perusteltiin myös sillä, että se vie ajatukset pois nykyhetkestä ja mielikuvituksen avulla lukija pääsee ikään kuin toiseen maailmaan:

- 35) *Pidän, koska se on kivaa ja pääsee "toiseen maailmaan". (5t27/10)*
- 36) *Pidän! Se on kuin pääsisi mukaan seikkailuun! (5t29/7)*
- 37) *Pidän lukemisesta, koska kirjat ovat mukaansatempaisevia. (5p27/9)*
- 38) *Pidän lukemisesta koska siinä on kuin toisessa elämässä, niin kuin 3d-elokuva. (5p27/13)*
- 39) *Pidän lukemisesta, koska siinä voi syventyä kirjan maailmaan. (5t29/17)*
- 40) *Pidän koska se vie minut uuteen paikkaan ja aikaan. (5t27/8)*
- 41) *Pidän, koska jos on hyvä kirja, uppoudun siihen kuin olisin itse kirjan pää- tai sivuhenkilö. (5p33/9)*

Ne viidesluokkalaiset, jotka eivät pitäneet lukemisesta ja onnistuivat lisäksi jotenkin perustelemaan sitä, totesivat kallistuvansa kannalleen seuraavista syistä:

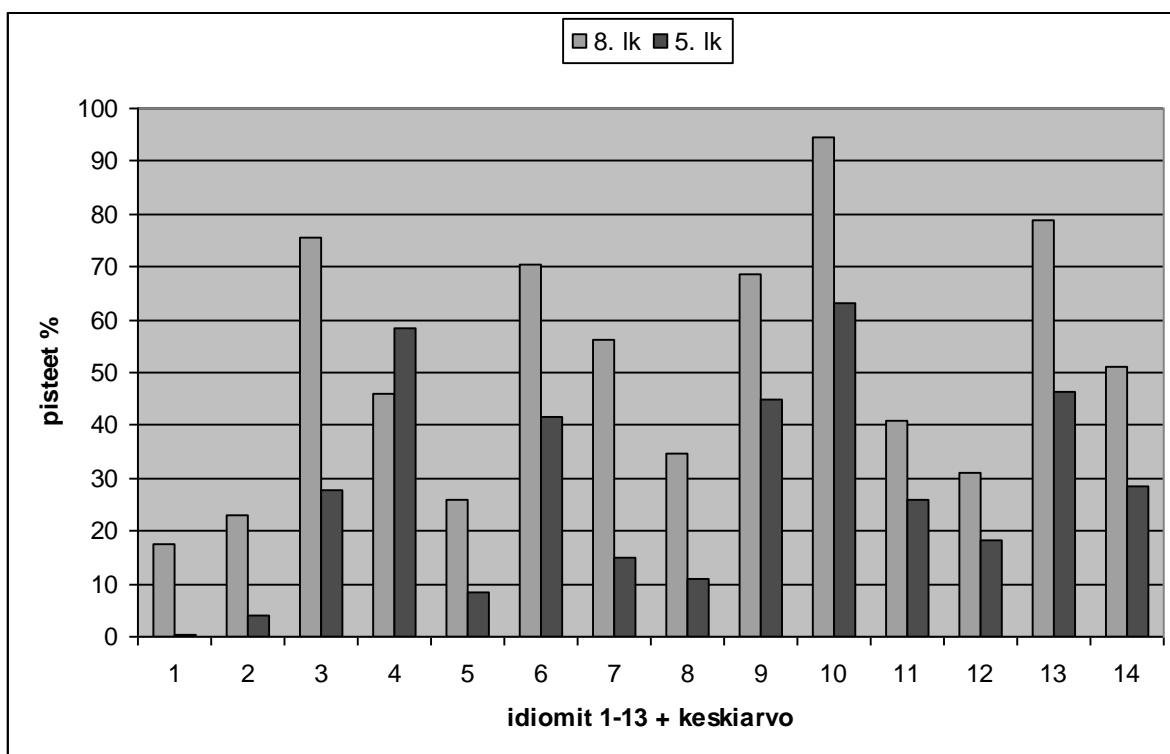
- 42) *En pidä koska se on tylsää. (5t22/6; 5p13/0)*
- 43) *En pidä kun se on tosi tylsää ei se kiinnosta yhtään. (5t16/8)*
- 44) *En pidä koska se on tyhmää. (5p14/0)*
- 45) *En pidä lukemisesta koska se on tylsää. (5p25,13)*
- 46) *En pidä, en ole lukijaihmissä... Mutta joskus luen paljon jos kirja on kiinnostava. (5t17/6)*
- 47) *Tylsää. (5p19/11)*

Tehtävässä kaksi kahdeksasluokkalaiset saivat kaikista muista kohdista viidesluokkalaisia paremmat pisteet, paitsi idiomien *tehdä tepposet* selityksestä. Pistemäärät eivät sellaisinaan ole aivan vertailukelpoisia, koska ikäryhmät eivät ole

tismalleen samankokoiset. Olen laskenut alla olevaan taulukkoon todellisten pisteiden rinnalle vertailuarvot, eli kuinka paljon pisteitä ryhmät ovat saaneet mahdollisesta maksimipistemäärästä prosentteina. Kustakin idiomista kahdeksaluokkalaisilla on ollut mahdollisuus kerätä yhteensä korkeintaan 213 pistettä, kun viidesluokkalaisilla suurin mahdollinen pistesaaalis olisi ollut 240.

Parhaiten tulkittu idiomiksi molemmilla ikäryhmillä oli *mennä päin prinkkalaa*. Kahdeksaluokkalaiset selittivät idiomiä vielä huomattavasti viidesluokkalaisia taitavammin, nuoremmat saivat noin 63 % maksimipisteistään, mutta vanhempi ryhmä ylsi lähes 95 %:iin täysistä pisteistä. *Mennä päin prinkkalaa* oli viidesluokkalaisille ainoa, jolla he pääsivät yli 60 prosenttiin pisteistä. Kahdeksaluokkalaiset ylittivät saman rajan idiomien *ylittää itsensä* (68,5 %), *panna pillit pussiin* (70,4 %), *olla jonkun heiniä* (75,6 %) ja *syöttää pajunköyttä* (78,9 %) tulkintojen pisteissä.

Heikoiten oppilaat molemmilla luokkatasoilla tulkitsivat tehtävän ensimmäistä idiomiä, *nuolla näppejään*. Kahdeksaluokkalaiset saivat pisteistä runsaat 17 %, mutta viidesluokkalaiset jäivät alle yhteen prosenttiin maksimipistemäärästä. Alle 20 prosenttiin eivät kahdeksaluokkalaiset jääneet muissa kohdissa, mutta viidesluokkalaisilla oli vaikeuksia myös idiomien *iskeä kirveensä kiveen* (4,17 %), *painaa puuta* (8,33 %), *osoittaa kaapin paikka* (10,8 %), *olla hyvää pataa* (15 %) sekä *tulla tiensä päähän* (18,3 %) kohdalla.

Pisteet	8. lk (71)	Oikein %	5. lk (80)	Oikein %
1. Nuolla näppejään	37	17,4	6	0,25
2. Iskeä kirveensä kiveen	49	23,0	10	4,17
3. Olla jonkun heiniä	161	75,6	67	27,9
4. Tehdä tepposet	98	46,0	140	58,3
5. Painaa puuta	55	25,8	20	8,33
6. Panna pillit pussiin	150	70,4	100	41,7
7. Olla hyvää pataa	120	56,3	36	15,0
8. Osoittaa kaapin paikka	74	34,7	26	10,8
9. Ylittää itsensä	146	68,5	108	45,0
10. Mennä päin prinkkalaa	201	94,4	152	63,3
11. Lukea tiilenpäitä	87	40,8	62	25,8
12. Tulla tiensä päähän	66	31,0	44	18,3
13. Syöttää pajunköyttä	168	78,9	111	46,3
yhteensä	1412	51,0	882	28,3
keskiarvo	108,6	/213	67,8	/240

6 Lopuksi

Esittelin tässä työssä Aku Ankka -lehden 2007-vuosikerran verbi-idiomeja, niiden läpinäkyvyyttä, affektiivisuutta sekä niiden kieltä rikastuttavaa monipuolisuutta. Idiomit muun muassa tuovat tekstiin huumoria sekä korostavat puhujan asennetta, niiden läpinäkymättömyys voi kuitenkin vaikeuttaa nuorten lukijoiden luetunymmärtämistä.

Testasin idiomien tuntemusta ja ymmärrystä viides- ja kahdeksasluokkalaisilla teettämällä kyselyn neljälle luokalle kummassakin ikäryhmässä. Kyselyn monivalintatehtävä osoittautui vastaajille helpommaksi, ei ehkä niinkään siinä kysytyjen idiomien vuoksi, vaan koska vastaus oli valittavissa rajatuista vaihtoehdoista. Osa idiomeista oli todella hyvin tunnettuja, kuten *pitää pintansa*, *mennä täydestä ja päästä jyvälle*. Toiset tuottivat enemmän hajontaa vastauksissa, hankaluuksia nuorille aiheuttivat esimerkiksi *seistä tumput suorina* ja *olla teillä tietymättömillä*. Idiomit *levätä laakereillaan* sekä *heittää kankkulan kaivoon* jakoivat myös mielipiteitä merkitystensä suhteen, ja onkin mahdollista, että näitä idiomeja ymmärretään jatkossa laajemmin, kuin mitä tulkintaa nykyiset idiomisanakirjat niille tarjoavat. Edellä mainitut hyvin tunnetut idiomit olivat helppoja molemmille ikäluokille, mutta erot rupesivat näkymään vaikeampien idiomien kohdalla. Ainoastaan *levätä laakereillaan* yllätti viidesluokkalaisten huomattavasti kahdeksasluokkalaisia paremmalla tuntemuksella.

Kyselyn toisen tehtävän avoimet kysymykset vaativat vastaajilta aktiivisempaa tulkintaa ja omaa tekstin tuottamista. Oletettavasti etenkin tästä syystä toinen tehtävä nosti näkyvämmiin esiin eron viides- ja kahdeksasluokkalaisten tasossa. Keskimäärin kahdeksasluokkalainen määritteli puolet kakkostehtävässä kysytyistä idiomeista oikein, viidesluokkalainen sen sijaan alle kolmanneksen. Vaikeimpia molemmille ikäryhmille olivat idiomit *nuolla näppejään*, *iskeä kirveensä kiveen* sekä *painaa puuta*. Kuitenkin näissäkin oli suuri ero nuoremman ja vanhemman ryhmän pisteissä; vaikka samat idiomit olivat myös kahdeksasluokkalaisille vaikeimpia, keräsivät he niistä selkeästi enemmän pisteitä kuin viidesluokkalaiset. Parhaiten molemmat luokkatasot tunsivat kysytyistä ilmauksista idiomien *mennä päin prinkkalaa*. Kahdeksasluokkalaisille parhaita pistemääriä tuottivat sen jälkeen idiomit *syöttää pajunköyttä*, *iskeä kirveensä kiveen* ja *panna pillit pussiin*. Viidesluokkalaisille parhaita tulokset tuottivat idiomit tehdä tepposet, syöttää pajunköyttä sekä ylittää itsensä. Kaikissa muissa kohdissa

viidesluokkalaiset jäivät huomattavan kauas kahdeksaluokkalaisten pisteistä, mutta jälleen yksi idiomi tuotti nuoremmalle ikäryhmälle suuremman pistesaaliin. *Tehdä tepposet* oli syystä tai toisesta ainut kakkostehtävän idiomi, johon viidesluokkalaiset osasivat muotoilla oikean tulkinnan kahdeksaluokkalaisia useammin.

Viidennen ja kahdeksannen luokan välillä tapahtuu merkittävää kielellistä kehitystä, mikä näkyy kyselyn tuloksissa. Tästä ei kerro ainoastaan oikeiden vastausten ja pisteiden määrä eri ikäluokissa, vaan myös avoimiin kysymyksiin tuotetut tekstit. Kahdeksaluokkalaisille näyttäisi olevan selkeästi helpompaa selittää kirjallisesti omin sanoin kysytyn ilmaisun merkitys huolimatta siitä, onko mielessä oleva tulkinta täysin oikeakaan. Myös konkreettisen ajattelun kehitys abstraktimpaan suuntaan on ikäryhmiä vertaillessa havaittavissa. Osa niin nuoremmista kuin vanhemmistakin vastaajista on voinut kyselyn edetessä ja tutumpien idiomien vastaan tullessa havahtua ymmärtämään, että kyselyn sisältö koskee kiertoilmauksia. Tämä on voinut ohjata joitakin pyrkimään vähemmän konkreettisiin selityksiin. Kuitenkin etenkin viidesluokkalaisten keskuudessa, jos tällaisia huomioita tehtiinkin, tuntemattomia idiomeita on edelleen tulkittu paljon konkreettisesti.

Aku Anka -lehden kielen monipuolisuus voi toisinaan tuottaa vaikeuksia lukijakuntansa nuoremmalle osalle. Toisaalta idiomeja opitaan sitä mukaan, kun niitä tavataan erilaisissa käyttöyhteyksissä, joten anka-sarjakuvaa voitaisiin kiittää myös kieltä kehittävästä aspekteistaan.

LÄHTEET

Painetut lähteet:

- DENISE BOYD – HELEN BEE 2006: *Lifespan development*. Boston: Pearson/Allyn and Bacon
- HERAJÄRVI, EERO 2002: *Miten lukijaksi kasvamista voi tukea?* – Inovaara Minna & Malmio Anna (toim.), *Lukuhaastetta koko elämä* s. 15 –32. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- JANTUNEN, JARMO HARRI – KOKKO, OSSI – MUIKKU-WERNER, PIRKKO 2008: *Suurella sydämellä ihan sikana. Suomen kielen kuvaileva fraasisanakirja*. Jyväskylä: Gummerus.
- KARI, ERKKI 1993: *Naulan kantaan. Nykysuomen idiomisanakirja*. Keuruu: Otava.
- LEHTONEN, HELEENA 1998: *Motivoivaa lukemista etsimässä*. – Heleena Lehtonen (toim.), *Lukemaan oppimisesta lukemalla oppimiseen* s. 9 – 28. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A 13/1998. Tampere: Tampereen yliopisto, Jäljennepalvelu.
- LYYTINEN, PAULA – KORKIAKANGAS, MIKKO – LYYTINEN, HEIKKI (toim.) 2006: *Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan*. Helsinki: WSOY
- MIKONE, EVE 2000: *Idiomit ja kieliopillistuminen*. – Lähdemäki & Bertills (toim.), *Fennistica Fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii* s. 16-32. Åbo: Åbo Akademis Tryckeri.
- MUIKKU-WERNER, PIRKKO 2009: *Moninaisuus idiomeissa*. – Kalliokoski – Nikko – Pyhäniemi – Shore (toim.), *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2009 / n:o 1*. s. 77 – 90. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- MUIKKU-WERNER, PIRKKO 2010: *Olla härillään – muodon, merkityksen ja käytön vaihtelua*. – *Virittäjä* 3 s.374 – 395.
- NENONEN, MARJA 2002: *Idiomit ja leksikko. Lausekeidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 29. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- NURMI, TIMO 1998: *Uusi suomen kielen sanakirja*. Jyväskylä: Gummerus.
- PIAGET, JEAN – INHELDER, BÄRBEL 1966: *Lapsen psykologia*. Jyväskylä: Gummerus.

- PYNNÖNEN, MARJA-LIISA 1996: *Lähtökohtia äidinkielen kouluoppimiseen*. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen opetusmonisteita B 3/1996. Tampere: Tampereen yliopisto, Jäljennepalvelu.
- PÄÄKKÖNEN, IRMELI 1982: *5. kouluvuottaan aloittavien sanavarat*. – Maija Larmola (toim.), *Kouluikäisten kieli* s. 110 – 129. Tietolipas 88. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SAARINEN, PIRKKO 1982: *Kouluikäisten kielellinen luovuus*. – Maija Larmola (toim.), *Kouluikäisten kieli* s. 57 – 71. Tietolipas 88. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SAARINEN, PIRKKO 1986: *Peruskoululaiset lukijoina*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.
- SAARINEN, PIRKKO – KORKIAKANGAS, MIKKO 1997: *Ihanaa vai pitkäväteistä. Lukeminen nuorten harrastuksena*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- SARMAVUORI, KATRI 1982: *Lasten kielen oppiminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- SINNEMÄKI, MAUNU (toim.) 1982: *Lentävien lauseiden sanakirja. Suomen kielen sanakirja 5*. Keuruu: Otava.
- TERVOMAA, RAIJA 2002: *Päin mäntyä. Suomen kielen sanontoja*. Vantaa: Laatusana Oy.
- TORNÉUS, MARGIT 1991: *Löytöretki kieleen – Lasten kielellisen tietoisuuden kehittyminen*. Helsinki: VAPK-kustannus.
- VÄHÄPASSI, ANNELI 1982: *Lukutaidosta ja sen tasosta*. – Maija Larmola (toim.), *Kouluikäisten kieli* s. 198 – 215. Tietolipas 88. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- WEIR, CYRIL J. 1988: *Communicative Language Testing With Special Reference to English as Foreign Language*. Exeter Linguistic Studies, University of Exeter.

Verkkolähteet:

AIKAKAUSMEDIA; Aku Ankka -lehti

<http://www.aikakauslehdet.fi/default.asp?docId=12341&id=72&vuosi=2011#kuvaus>
(19.3.2012)

BERG, MAARIT 2005:

<http://fifi.voima.fi/voima-artikkeli/2005/numero-5/rahan-voima-kieli-kukkasin>
(19.3.2012)

HELSINGIN YLIOPISTON VERKKOSIVUT; Kielihelmi 2001:

<http://www.helsinki.fi/hum/skl/helmi2001.html> (19.3.2012)

ISO SUOMEN KIELEN KIELIOPPI, VERKKOVERSIO:

<http://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php> (19.3.2012)

POPS = OPETUSHALLITUS 2004: Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet

http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf (19.3.2012)

SANOMA MAGASINES FINLANDIN VERKKOSIVUT; lukijaprofiili:

<http://www.sanomamagazines.fi/mediaopas/kohderyhmat-ja-lehdet/lehdet/aku-ankka.html> (19.3.2012)

Liitteet:

Verbi-idiomit Aku Anka -lehden vuosikerrassa 2007

Kyselylomake viides- ja kahdeksaluokkalaisille

Liite 1

Aku Anka -lehden (2007) verbi-idiomit ryhmittäin (kyselyssä olleet lihavoitu):

I	II	III	IV
alkaa painua	ajaa asian	antaa armon käydä oikeudesta	aloittaa puhtaalta pöydältä
antaa ilmi	alkaa laputtaa	antaa palaa	avata sanainen arkkunsa
antaa lopputili	antaa heittää	antaa samalla mitalla takaisin	haudata sotakirves
antaa periksi	antaa kuulua	asettua kapulaksi rattaisiin	heittää kankkulan kaivoon
elää herroiksi	antaa potkut	avata jonkun silmät	heittää pyyhe kehään
heittää hyvästit jollekin	astua voimaan	heitellä kapuloita rattaisiin	heittää vesilintua
heittää pelolle	avata peli	heittää taivaan tuuliin	iskeä kirveensä kiveen
heittää pihalle	elätellä ajatuksia	hyppiä jonkun varpaille	jäädä alakynteen
hemmotella piloille	elätellä toiveita	jäädä jonkun varjoon	katsoa läpi sormien
herättää jonkun huomio	haukata happea	jäädä rannalle ruikuttamaan	kulkea kaidalla tiellä
herättää kateutta	hoitaa pois jaloista	kahlata läpi	käydä viuhka
hävetä silmät päästään	hoitaa pois päiväjärjestyksestä	kaivaa oma kuoppansa	laskea luikuria
ilahtua ikihyviksi	häipyä silmistä	kangistua kaavoihinsa	lentää lankaan
istua napottaa	jauhaa tuusan nuuskaksi	kantaa hedelmää	lukea tiilenpäitä
jatkaa matkaa	jättää väliin	kantaa kortensa keeroon	lyödä laudalta
juosta henkensä edestä	jäädä kakkoseksi	karistaa kannoiltaan	lyödä leiville
jättää pulaan	jäädä nalkkiin	karmia virtapiirejä	lyödä tyhjää
jättää sikseen	kakaista ulos	kihahtaa hattuun	maistaa omaa lääketään
kantaa huolta	katsoa perään	kihota lakkiin	mennä nappiin
karata käsistä	keittää soppa	kihota nuppiin	mennä pupu pöksyyn
kasvaa silmissä	kerätä pölyä	kokeilla siipiään	mennä päin prinkkalaa
katsoa eteensä	korjata voitot	käydä kalpaten	mennä syteen tai saveen
kiinnittää huomio	kuulla kunniansa	käydä kuumana	mennä tuusan nuuskaksi
kokeilla onneaan	käydä kukkaron päälle	käydä laatuun	niellä pölyä
korjata tilanne	käydä köpelösti	käydä päinsä	nostaa kissa pöydälle
käydä aika pitkäksi	käydä mäihä	käydä taloksi	nousta väärällä jalalla
käydä hermoille	käydä yöpuulle	laittaa kaasua pohjaan	nuolla näppejään
käydä kalassa	kääntää selkensä	levätä laakereillaan	nähdä tähtiä
käydä kimppuun	laskea leikkiä	lukea lakia	näyttää kyntensä
käydä läpi	lepuuttaa silmiä (jossakin)	lyödä loukkua	näyttää taivaan merkit
käydä sääliksi	liata jonkun nimi	lähteä leikkiin	olla hyvää pataa
kääriä voittoa	luoda ura(a)	maistua puulta	olla jonkun heiniä
laittaa juoksuksi	lyödä laimin	maksaa kalavelat	olla jyvällä
luikkia tiehensä	lyödä lyötyä	maksaa maltaita	olla koira haudattuna
lähteä jonkun matkaan	lähteä lipettiin	maksaa mansikoita	olla lätkässä
menettää hermonsaa	lähteä livohkaan	maksaa potut pottuina	olla matti kukkarossa
menettää mallti	lähteä nostelemaan	mennä halpaan	olla otsaa
mennä eikä meinata	lähteä reissan päälle	mennä harakoille	olla poikaa
mennä kalaan	lähteä ulos	mennä jakeluun	olla puilla paljailta
mennä liian pitkälle	maksaa viulut	mennä sivu suun	olla pullat hyvin uunissa
mennä mynkään	mennä metsään	mennä suunniltaan	olla putkessa
mennä mönkään	mennä poskelleen	mennä täydestä	osoittaa kaapin paikka
mennä pieleen	mennä yli ymmärryksen	mennä yli hilseen	osua nappiin

mennä vararikoon	mustata jonkun maine	nielaista syötin	ottaa härkää sarvista
mennä vikaan	nauttia palkkaa	nostaa hattua	ottaa lukua
murtaa taika	niellä purematta	nostaa kytkintä	ottaa nokkiinsa
myöhästyä pahan kerran	niittää mainetta	nähdä punaista	ottaa ohrakyrä
narrata kaloja	nähdä sielunsa silmin	nähdä uudessa valossa	ottaa ohraleipä
nauttia täysin rinnoin	näyttää naamaansa	olla (olematta) mistään kotoisin	ottaa pitkät
nauttia täysin siemauksin	olla (olematta) mailla halmeilla	olla aivan poikki	panna pillit pussiin
niellä tappion karvas kalkki	olla hassuna johonkin	olla ajan tasalla	pelata napeilla
nostaa statustaan	olla heikkona johonkin	olla hanskassa	puhaltaa yhteen hiileen
nähdä paljain silmin	olla helppo nakki	olla ihan poikki	päästä jyvälle
nähdä vaivaa	olla hulluna johonkin	olla jonkun käsialaa	repiä pelihousunsa
ojentaa auttava kätensä	olla jonkun makuun	olla jonkun leivissä	saada voita leivän päälle
olla asialla	olla menneeksi	olla jotain mätää	syöttää pajunköyttä
olla avuksi	olla mennyttä	olla kaulaa myöten liemessä	tehdä tepposet
olla edukseen	olla mennyttä ankkaa	olla koiriaan	vedellä hirsyä
olla hukassa	olla mennyttä hiirtä	olla koukussa	vetää hirsyä
olla hyvissä väleissä	olla mutka matkassa	olla kurkkuaan myöten täynnä	vetää vesiperä
olla jonkun kimpussa	olla otettu	olla lasten leikkiä	viedä tuuli jonkun purjeista
olla jonkun mieleen	olla rikoksen poluilla	olla liemessä	vääntää rautalangasta
olla kohdallaan	olla sotajalalla	olla menneen talven lumia	ymmärtää yskä
olla kyse jostakin	olla taju kankaalla	olla muissa maailmoissa	
olla kyseessä	olla tuhon oma	olla mustaa valkoisella	
olla mallillaan	olla vapaalla jalalla	olla nähnyt parhaat päivänsä	
olla nalkissa	olla vinossa	olla oma lukunsa	
olla naurun asia	olla väärillä jäljillä	olla ovella	
olla nimensä veroinen	onkia selville	olla selvillä vesillä	
olla pielessä	ottaa jalat alle	olla silmää jollekin	
olla silmä tarkkana	ottaa lukuun	olla sinut jonkun kanssa	
olla tarpeen	ottaa neuvosta vaarin	olla teillä tietymättömillä	
olla tiessään	painua pehkuihin	olla temppu tai mikään	
olla tolaltaan	painua pellolle	olla tikapuiden huipulla	
olla varuillaan	paiskata kättä	olla viimeisintä huutoa	
olla vähällä (törmätä)	panna hanttiin	olla viimeistä huutoa	
olla yhtä mieltä	panna liikettä niveliin	olla vipinää jonkun kanssa	
ostaa ropsauttaa	panna suu makeaksi	ottaa hatkat	
ottaa aikaa	panna töpinäksi	ottaa luulot pois	
ottaa opikseen	pelastaa jonkun nahka	ottaa ohjat käsiinsä	
ottaa raskaasti	pelastaa päivä	ottaa ritolat	
ottaa riski	pelata likaista peliä	painaa puuta	
ottaa yhteys	pelata reilua peliä	painia eri sarjassa	
ottaa yhteyttä	pistellä poskeensa	palauttaa maanpinnalle	
painaa mieleensä	pistää poskeensa	paljastaa oikea karvansa	
painaa töitä	pitää aisoissa	panna jalalla koreasti	
painella pakoon	pitää pienempää suuta	panna jonkun piikkiin	
painella tiehensä	pitää pilkkanaan	panna lujille	
painella ulos	pitää silmällä	panna piikkiin	
painua pois	puhua palturia	panna piste	
painua tiehensä	puhua pehmeitä	panna pystyyn	
paiskata pellolle	puhua pötyä	panna päänsä pantiksi	
paiskia hommia	päästä jonkin makuun	panna remonttiin	
paiskia työtä	päästä pälkähästä	panna riita halki	

paiskia töitä	päästä vapaalle jalalle	pelata korttinsa oikein
palaa halusta	pötkiä pitkälle	pistää rikkaa ristiin
palata jonkin pariin	rikkoo rajansa	pitää kutinsa
panna nokka tukkoon	saada lähtöpassit	pitää leivässä
panna nokka umpeen	saada potkut	pitää miehen tiellä
panna pahakseen	selvitä ehjin nahoin	pitää nokkansa poissa muiden asioista
panna pää pyörälle	selvitä omin nokin	pitää pintansa
panna päälleen	solmia kaupat	pitää putiikki pystyssä
panna suu suppuun	sulkeutua suosioon	pitää päänsä kylmänä
panna toimeksi	tehdä ihmeitä	pudota kelkasta
pistää vihaksi	tehdä jostakin muusia	puuttua peliin
pitää huoli	tehdä tenä	pysyä ajan hermolla
pitää kiirettä	tehdä terää	päästä perille
pitää korvat auki	tulla kateudesta vihreäksi	revetä riemusta
pitää paikkansa	tulla kysymykseen	ryöstää sika säkissä
pitää puhe	tulla turpiin	saada jonkun housut tutisemaan
pitää seuraa	tuta turkissaan	seistä tumput suorina
pitää silmänsä auki	ummistaa silmät	soittaa nuotin vierestä
pitää sormet kurissa	vaihtaa pari sanaa	sotkea joku johonkin
pitää suu supussa	vaihtaa sananen	sotkea pasmat
pitää varansa	valahtaa valkeaksi	syöttää satuja
purkaa huoliansa	vedellä sikeitä	takoa kalloon
pälkähtää päähän	vesittää jonkun juoni	tarttua syöttiin
päästä käsiksi	vetää jonkun nimi lokaan	tehdä "jotkut" (Aku-sedät)
päästää käsistään	vetää vertoja	tehdä jostakin pelle
päästää silmistään	vetää välistä	tehdä karpäsestä härkänen
pönkittää asemaa	viedä nenän edestä	tehdä tyhjäksi
pötkiä pakoon	vuolla voittoa	tietää homman nimi
rientää hätiin	ylittää raja	tulla kuuloon
riippua jostakin		tulla kuvioihin
riistäytyä käsistä		tulla päivänvaloon
saada aikaan		tulla tiensä päähän
saada aikaiseksi		tursuta korvista
saada kiikkiin		vaihtaa maisemaa
saada lupa		vastata samalla mitalla
saada pää pyörälle		vedellä kaikista naruista
saada päähänsä		vetää höplästä
saada tarpeekseen jostakin		vetää nenästä
seistä jököttää		vetää pidempi korsi
seistä töröttää		vetää yhtä köyttä
suksia tiehensä		viedä jonkun sydän
säilyttää maltti		viedä leipä jonkun suusta
säästää vaivaa		viedä sanat suusta
taittaa matkaa		viheltää peli poikki
tarjota auttava kätensä		viitata kintaalla
tehdä lähtöä		ylittää itsensä
tehdä mieli		ymmärtää jutun juoni
tehdä pilaa / pilkkaa		
tehdä tietä		
tulla hätiin		
tulla toimeen		

tulla tupruttaa
tulla yhtä matkaa
tuta elämänsä yllätys
uskoa silmiään
vaipua unholaan
varoa nahkaansa
viedä voitto kotiin
viirata päässä
ylittää odotukset
yrittää omin neuvoin

~~~~~

1. Mitä mielestäsi tarkoittaa... (ympyröi sopivin vaihtoehto a, b, c tai d)

seistä tumput suorina

- a) olla ryhdikkäässä asennossa
- b) olla reagoimatta mitenkään
- c) seistä aivan liikahtamatta
- d) seistä niin, että lapaset osoittavat suoraan eteenpäin

lyödä laudalta

- a) tiputtaa jotain ikkunalaudalta
- b) tehtävä kymmenen tikkua laudalla -leikissä
- c) lyödä jotakuta
- d) olla parempi kuin joku/jokin muu

olla teillä tietymättömillä

- a) olla kateissa
- b) kulkea vieraan kaupungin teillä
- c) olla polulla, jota ei ole merkitty karttaan
- d) joutua eksyksiin

karistaa kannoiltaan

- a) kopistaa lumet tai kura kengistä
- b) olla taka-ajajaansa nopeampi
- c) lähteä eri suuntaan
- d) hätistellä karpäsiä kimpustaan

vetää pidempi korsi

- a) hävitä pitkässä tikussa
- b) voittaa pitkässä tikussa
- c) pärjätä toisia paremmin
- d) laittaa pidempi orsi kanalaan

näyttää kyntensä

- a) osoittaa, ettei ole näpistänyt mitään
- b) tilata käsihoito kauneussalongissa
- c) näyttää ruma sormimerkki
- d) osoittaa, mihin todella pystyy

pitää pintansa

- a) järven pinta pysyy samalla korkeudella
- b) olla antamatta periksi
- c) vaate kestää räsitystä
- d) esittää, että menee hyvin, vaikka oikeasti menee huonosti

levätä laakereillaan

- a) olla jouten, huilata
- b) korjata auton pohjaa
- c) tyhjentynyt autonrenkas lepää laakereillaan
- d) tyytyä yhteen onnistumiseen yrittämättä parempaa

päästä jyvälle

- a) saada riistaa eläin tärähtäimeen
- b) päästä syömään
- c) alkaa ymmärtää jotakin
- d) saada satoa pelloilta

heittää kankkulan kaivoon

- a) heittää sanko tyhjään kaivoon
- b) laittaa asia tai tavara täysin hukkaan
- c) pelata rahapeliä
- d) heittää pois, hylätä

mennä täydestä

- a) lähteä ruokailusta
- b) kulkea ruuhkaisen paikan läpi
- c) täytyä tehdä jotain
- d) jokin asia uskotaan täysin

2. Selitä lyhyesti, mitä seuraavat ilmaiset tarkoittavat. Kirjoita selvällä käsialalla.

nuolla näppejään _____
_____

iskeä kirveensä kiveen _____
_____

olla jonkun heiniä _____
_____

tehdä tepposet _____
_____

painaa puuta _____
_____

panna pillit pussiin _____
_____

olla hyvää pataa _____
_____

osoittaa kaapin paikka _____
_____

ylittää itsensä _____
_____

mennä päin prinkkalaa _____
_____

lukea tiilenpäitä _____
_____

tulla tiensä päähän _____
_____

syöttää pajunköyttä _____
_____

3. Vastaa kysymyksiin ympäröimällä sopivin vaihtoehto tai kirjoittamalla vastaus tyhjille riveille.

1 = kerran vuodessa tai harvemmin

2 = harvemmin kuin kerran kuussa

3 = kerran tai kaksi kuussa

4 = joka viikko

5 = useina päivinä viikossa

Luetko säännöllisesti jotakin lehteä?   1   2   3   4   5

Luetko sarjakuvia?   1   2   3   4   5

Mitä muita lehteä/lehtiä luet?

Kuinka usein luet jotakin kirjaa?   1   2   3   4   5

Pidätkö lukemisesta? Miksi pidät tai miksi et pidä?

Mistä kirjoista pidät? Voit kertoa yleisesti millaisista kirjoista pidät tai mainita kirjoja nimeltä.

Kiitos vastauksistasi!